

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

На правах рукопису

Петрина Оксана Степанівна

УДК 81-115:811.111+811.161.

**ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ ТА
УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНОСИСТЕМ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ**

**Спеціальність 10.02.17. – порівняльно-історичне і типологічне
мовознавство**

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:

доктор філологічних наук,
професор ЛНУ ім.І.Франка,
академік АН ВШ України

Помірко Роман Семенович

Львів – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	13
1.1. Теоретичні засади дослідження терміносистем.....	14
1.1.1. Зіставний аспект дослідження терміносистем.....	14
1.1.2. Термін у лінгвістичних дослідженнях.....	16
1.1.3. Провідні характеристики термінології.....	25
1.1.4. Основні критерії формування терміносистеми.....	27
1.2. Методологічні засади дослідження англомовних та українських	
терміносистем банківської сфери	30
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2 ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ	
АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНОСИСТЕМ	
БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ	41
2.1. Морфо-словотвірні параметри етимологічного складу англомовних та	
українських банківських терміносистем	42
2.2. Інтернаціональна лексика у англомовних та українських	
терміносистемах.....	51
Висновки до розділу 2	60
РОЗДІЛ 3 СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	
ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ	
ТЕРМІНОСИСТЕМАХ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ.....	63
3.1. Однокореневі терміни.....	64
3.2. Складні номінації.....	79
3.3. Словосполучення	94
3.4. Структурні особливості аббревіатур.....	111
Висновки до розділу 3	123
РОЗДІЛ 4 ПАРАДИГМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ	
ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ	
ТЕРМІНОСИСТЕМАХ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ.....	126
4.1. Синонімічні відношення в терміносистемах банківської сфери...127	
4.2. Антонімічні відношення в терміносистемах банківської сфери...137	
4.3. Смыслова варіантність терміна в банківській сфері.....147	
Висновки до розділу 4.....	160
ВИСНОВКИ	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	171

ВСТУП

Невпинний розвиток науки та постійне зростання міжнародних ділових і наукових зв'язків вносить значні зміни в мовну та концептуальну картини світу, що розширює межі галузевих термінологій та поповнює їх словниковий склад. Утворення нових й уточнення вже наявних термінів вимагає їх систематизації та інвентаризації, що зумовлює дослідження цього пласта лексики в багатоаспектному вимірі. Аналіз фахових терміносистем саме в зіставному аспекті дає можливість виявити своєрідність спеціальної лексики однієї мови на тлі інших мовних картин світу, а також встановити загальномовні тенденції термінотворення.

У зіставній лінгвістиці дослідження термінології відбувається у двох напрямках: теоретичному і практичному. Для теоретичного аналізу різногалузевих терміносистем основна увага зосереджується на визначенні подібного та відмінного в теоретичних засадах формування зіставлюваних термінологій, провідних тенденціях їх поповнення та закономірностях творення. Результати комплексного аналізу галузевої термінологічної лексики в зіставному аспекті слугують підґрунтям для стандартизації та уніфікації терміносистем, для створення сучасних галузевих термінологічних словників, для розробки науково обґрунтованої методики викладання іноземних мов та оптимізації навчання фахової лексики, що і є об'єктом наукових розвідок дослідників практичного напрямку.

Термінологію банківської сфери вирізняє широта тематичного охоплення, оскільки вона проникла і стала невід'ємною частиною майже всіх сфер людської діяльності. Із запровадженням передових банківських технологій, які одержали значне поширення в багатьох розвинутих країнах, зростають і вимоги до фахівців, особливо до тих, які працюють у зовнішньоекономічній, у тому числі й банківській сферах.

Аналіз наукових досліджень галузевих терміносистем підтверджує, що в центрі уваги дослідників перебувають терміни різних наукових галузей.

Дослідники розглядають особливості формування і функціонування термінолексики економіки передусім на матеріалі англійської мови (В. Л. Іщенко, 1999) та в окремих її підсистемах, зокрема в терміносистемі маркетингу (О. І. Гутиряк, 1999), фінансово-економічних взаємин (О. М. Лотка, 2000), венчурного фінансування (Л. В. Івіна, 2001), ринкових взаємин (З. Б. Куделько, 2003) та ін., а також на матеріалі української мови, а саме: економічну термінологію (Г. В. Чорновол, 2004), соціально-економічну термінологію (Т. М. Дячук, 2003), термінологію податкової сфери (О. В. Чорна, 2009), термінологію менеджменту (Н. Л. Краснопольська, 2014), термінологію обліку та аудиту (Г. К. Барвіцька, 2015) та ін.

Окремі аспекти економічної термінологічної лексики обґрунтовано у працях В. О. Гурова, 1984 (особливості конструкцій з імпліцитною номінацією в економічних текстах), О. Г. Чумак, 1998 (структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень), Ю. А. Зацного, 1999 (лексичні та фразеологічні новотвори у сфері економіки), О. І. Дуди, 2001 (процеси термінологізації в термінології кредитно-банківської справи), К. В. Житнікової, 2002 (фразеологічні одиниці в англійській терміносистемі менеджменту та маркетингу), В. І. Пушкаря, 2002 (словотворча потенція префіксальних дієслів), В. Л. Іщенко, 2002 (парадигматичні та синтагматичні особливості багатокomпонентних термінів економіки), А. Д. Олійника, 2002 (запозичення-англіцизми в мікроекономічній термінології), О. В. Чуєшкової, 2003 (аналітичні номінації в економічній терміносистемі), О. П. Винник, 2007 (метафоричні процеси в економічній лексиці), В. М. Артюх, 2010 (дієслівні об'єктні словосполучення англійської економічної терміносистеми) та ін. Суттєво менше досліджень із зіставного мовознавства: С. М. Кришталь, 2003 (структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській та українській мовах), О. В. Константінова, 2004 (терміни оподаткування в американському та британському варіантах англійської мови), Н. В. Коваленко, 2013

(структурно-семантичні особливості термінології маркетингу німецької та української мов).

Лінгвісти висвітлюють у своїх дослідженнях й особливості банківської термінології, проте на матеріалі однієї мови: Т. В. Грошко, 2012 (лексико-семантичний та функціонально-дискурсивний аспекти англомовних номінацій банківської справи); А. В. Зеніна, 2014 (адаптація англізмів у термінології української банківської сфери); Л. Ф. Борсук, 2015 (структурно-семантичні та функціональні особливості англомовної банківської терміносистеми), тому в зіставному аспекті терміносистеми банківської сфери залишаються недостатньо опрацьованими.

Актуальність теми дисертації визначається передусім загальною спрямованістю сучасних термінознавчих досліджень на аналіз різногалузевої термінології. Пропонований розгляд англомовної та української терміносистем у зіставному аспекті сприятиме виявленню загальних тенденцій термінотворення та розкриттю національно-специфічних і можливих тотожних рис у формуванні термінолексем. Такий підхід сприятиме впорядкуванню, стандартизації, уніфікації систем банківських термінів англійської та української мов, що оптимізуватиме переклад наукової фахової літератури та документації. Це дослідження сприятиме розробці сучасних двомовних англійсько-українських та українсько-англійських словників банківської діяльності.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної тематики факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка «Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-комунікативних парадигм германських, романських і класичних мов» (номер державної реєстрації 0111U008010). Проблематика дослідження входить до низки питань, досліджуваних у межах комплексної колективної теми факультету іноземних мов «Аналіз структурно-контентивної еволюції та чинників функціонування германських, романських і класичних мов» (номер державної реєстрації

0108U006466). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 11/2 від 24.02.2010 року та уточнено на засіданні вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 27/10 від 26.10.2016 року.

Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі й описі словотвірних та структурно-семантичних параметрів термінів банківської сфери англійської та української мов, визначенні механізмів термінотворення, а також у виявленні обсягу спільного термінологічного фонду та розбіжностей між терміносистемами з погляду вербалізації спеціальних понять.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

- розкрити зміст понять «термін», «термінологія», «терміносистема» та визначити їх характеристики;
- розробити методику дослідження: алгоритм добору лексичного матеріалу та його аналіз;
- дослідити склад англійської та української термінологій банківської сфери та обґрунтувати відмінності етимологічного складу терміносистем;
- визначити способи творення банківських термінів, описати найпродуктивніші структурні моделі, виявити тотожні та відмінні механізми термінотворення в досліджуваних терміносистемах та встановити їх продуктивність;
- окреслити характер парадигматичних відношень термінологічної лексики (синонімію, антонімію, полісемію, омонімію).

Об'єкт наукової розвідки – сучасні англомовні та українські терміни банківської сфери.

Предмет – концептуальні розбіжності у структурі та семантиці термінологічної лексики банківської сфери.

Матеріалом дослідження слугують **2592** реєстрові одиниці на позначення банківської діяльності в українській мові та **3080** (**Чим пояснити невідповідність досліджуваних одиниць у зіставлюваних мовах? Простіше і доцільніше аналізувати однакову кількість**) одиниць банківської семантики англійської мови, дібраних методом суцільної вибірки із словників різного типу: синонімічних, антонімічних, тлумачних словників української та англійської мов, двомовних словників та навчальних посібників. На основі опрацьованих джерел сформовано фактичну базу та отримано термінокорпус банківської терміносистеми англійської та української мов.

Методи дослідження. Предмет дослідження, його мета та завдання зумовили комплексне використання загальнонаукових та лінгвістичних методів. Серед загальнонаукових були застосовані *системний підхід* (який дозволяє тлумачити терміносистему як складну, цілісну, самоорганізовану, динамічну, структуровану систему термінологічних одиниць, що взаємопов'язані, взаємодіють та розвиваються за законами мови й під впливом позамовних чинників), *абстрагування та узагальнення* (для виокремлення найсуттєвіших теоретичних даних, що стосуються досліджуваної проблеми), *індукція* (для узагальнення часткових випадків використання термінів до встановлення закономірностей розвитку терміносистем) *та дедукція* (для аналізу терміна і терміносистеми від загальних її ознак до конкретних), *описовий метод* (для узагальнення й наукової інтерпретації фактичного матеріалу), *кількісний аналіз* (для встановлення співвідношення між різними досліджуваними факторами та кількісного співвідношення різних груп, видів та моделей виокремлених термінів), *зіставний метод* (для виявлення спільних і відмінних рис мовної форми вираження та змістового наповнення термінів, їх структурних компонентів та елементів у різних мовах). Методологічним підґрунтям слугували фундаментальні положення сучасної лінгвістики, що стосуються лексико-семантичної організації термінологічних номінацій у галузевих термінологіях. Основними методами є: *аналіз словникових дефініцій* (для

дослідження плану змісту терміноодиниць, уточнення їх семантичної структури з метою встановлення тотожностей та відмінностей), *етимологічний аналіз* (для встановлення зв'язків форм і слів різних мов), *типологічний метод* (для виявлення закономірностей мови з метою створення типологічних класифікацій на основі типологічних збігів), *метод семантичних опозицій* (для зіставлення тотожних компонентів і виокремлення додаткової диференційної ознаки), *словотвірний аналіз* (для визначення механізмів творення термінологічних дериватів та вирізнення основних словотвірних і структурних моделей термінів), *компонентний аналіз* (для дослідження семантичної структури термінів та виявлення лексико-семантичних відношень між ними).

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в дисертації серед інших досліджень української лінгвістики *вперше*:

- термінологія банківської сфери аналізується в зіставному аспекті;
- досліджуються морфологічний, синтаксичний та семантичний способи термінотворення і визначається ступінь їх продуктивності;
- простежуються особливості парадигматичних відношень у зіставлюваних терміносистемах.

Проведене дослідження дозволяє виявити домінантні тенденції та визначити шляхи еволюційного розвитку англійської та української банківської терміносистем.

Наукову новизну одержаних результатів узагальнюють **положення, що їх винесено на захист**:

1. Термінологічні запозичення зумовлені взаємодією екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників, що є свідченням доцільності цього процесу. Абсолютну більшість базових термінів англійської та української мов становлять іншомовні лексеми. Найактивніше досліджувані термінології послуговуються номінаціями латинської, французької, італійської мов. Іншомовні номінації активно використовуються для творення складних слів та терміносполук як в англійській, так і в українській мовах.

2. Інтернаціоналізми – це міжмовна категорія синхронії, яка виявляється в синхронно-зіставному аналізі кількох мов. В українській термінології інтернаціоналізми охоплюють чисельнішу групу, ніж в англійській, що свідчить про більшу здатність англійської мови до самозбагачення. Серед інтернаціональних номінацій досліджуваної вибірки фіксуємо повні, неповні та гібридні інтернаціоналізми.

3. Принципи термінотворення в банківській терміносистемі англійської та української мов реалізуються на основі наявних лексем, за допомогою аналітичних та дериваційних процесів. До складу термінологічних номінацій входять однокомпонентні терміни, складні терміни, термінологічні словосполучення та аббревіатури. Структурні типи та моделі в англійській та українській термінологіях репрезентовані нерівномірно, що пов'язано із невідповідністю етапів розвитку термінологій (тобто одна з термінологій є більш зрілою) та типологічними розбіжностями англійської та української мов.

4. Поповнення банківської термінології англійської та української мов шляхом вторинної номінації відбувається в результаті метафоричного або метонімічного перенесення, що зумовлює смислову варіативність. Терміни з варіативною семантикою охоплюють спеціалізовані терміни, міжгалузеві терміни та термінологізовані слова загальнолітературної мови.

5. Банківська термінологія англійської та української мов це – організована система взаємозумовлених і взаємопов'язаних номінацій, об'єднаних семантико-парадигматичними відношеннями синонімії та антонімії. Функція термінологічної синонімії полягає в уточненні та деталізації думки фахівця і є ознакою науки, яка розвивається та вдосконалюється. Антонімічні лексеми є необхідними для вираження протилежних відношень між поняттями досліджуваних термінологій. Антонімічно-синонімічні відношення в досліджуваних терміносистемах вважаємо виявом системності.

Теоретичне значення праці полягає в тому, що її результати уточнюють та збагачують теоретичні засади зіставної лексикології (оскільки дослідження втілює спільне й відмінне у формуванні галузевих термінологій). Теоретичні положення дисертації розширюють знання про принципи організації термінологічних систем української й англійської мов. Твердження наукової праці можуть стати підґрунтям для порівняння різних терміносистем, а також для аналізу механізмів формування та функціонування інших фахових термінологій.

Практичне значення дисертаційного дослідження визначається можливістю використання теоретичного та практичного матеріалу, а також висновків для розробки та читання лекційних курсів із лексикології та типології англійської та української мов (розділи: «Словотвір», «Розвиток лексичної системи», «Лексикографія», «Системні відношення в лексиці»), термінознавства (розділи: «Термінологія», «Теорія і практика галузевої лексикографії», «Процеси термінотворення»), перекладознавства (розділ «Науково-технічний переклад»), спецкурсу з перекладу галузевої термінології на філологічних та економічних факультетах, викладання англійської мови у професійно орієнтованих економічних навчальних закладах на факультетах банківської справи та на факультетах перепідготовки та післядипломної освіти, укладанні двомовних професійних англо-українських та українсько-англійських словників термінів банківської діяльності, у дослідницькій роботі та написанні наукових праць із термінознавчих проблем та зіставного мовознавства, під час укладання методичних розробок, посібників, підручників.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Отримані результати, теоретичні положення й висновки сформульовано автором. Статей за тематикою дисертації, опублікованих у співавторстві, немає.

Апробація. Результати та основні положення дисертації обговорено на засіданні кафедри англійської та французької філології Львівського

національного університету імені Івана Франка (2009 – 2015 рр.), на Міжнародній науковій конференції «Стан та перспективи лінгвістики фахових мов та термінознавства в Україні» (Чернівці, 2011 р.), Міжнародній науковій конференції «Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації» (Івано-Франківськ, 2013 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Слово – текст – мова у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики» (Харків, 2015 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2015 р.), науковій професійній конференції «Urgent problems of philology and linguistics» (Будапешт, 2015 р.), X Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2016 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми термінології, перекладу і філології: виклики та перспективи» (Чернівці, 2016 р.).

Публікації. Основний зміст дослідження викладено у 8 працях, із них – 6 опубліковано у фахових виданнях України, 1 стаття – видана в Угорщині (м. Будапешт) та 1 – тези доповідей на науково-практичній конференції.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (теоретичних – 228 позицій, лексикографічних – 42). Загальний обсяг дисертації – 218 с., із них 172 с. – основний текст. Робота містить 2 таблиці.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, сформульовано мету та завдання роботи, висвітлюється стан вивчення економічної термінології та термінів банківської діяльності зокрема, визначено об'єкт, предмет та матеріал дослідження, з'ясовано його наукову новизну, аргументовано теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Наведено відомості про апробацію роботи, зазначено її структуру та обсяг.

У **першому розділі** викладено та обґрунтовано теоретичні засади дослідження термінології в українській та зарубіжній лінгвістиці, **приділено**

увагу (стиль!) аспекту зіставного термінознавства, визначено місце банківської терміносистеми в лексико-семантичній системі англійської та української мов, описано методику зіставлення номінацій банківської сфери та етапи застосування методів дослідження.

У **другому розділі** зосереджено увагу на етимологічному наповненні терміносистем банківської сфери англійської та української мов, обґрунтовано особливості та відмінності їх етимологічного складу, з'ясовано роль інтернаціональних номінацій у формуванні термінологій.

У **третьому розділі** розглядаються закономірності структурної організації досліджуваних термінологій, здійснено структурний аналіз термінів, класифіковано термінологічні одиниці за структурними типами, визначено продуктивні моделі термінотворення, розглянуто питання частиномовної належності термінологічних номінацій, виявлено тотожні та відмінні механізми термінотворення в терміносистемах.

У **четвертому розділі** визначено специфіку лексико-семантичних відношень (синонімія, антонімія, омонімія, полісемія) у межах досліджуваних терміносистем, виявлено структурні особливості термінів-синонімів, термінів-антонімів та полісемічних термінів, а також окреслено особливості семантичного термінотворення на основі метафоричного та метонімічного перенесення.

Загальні висновки синтезують підсумки проведеного дослідження та окреслюють напрямки подальших наукових розвідок фахових терміносистем.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Вибір системно-функціональної моделі дослідження дає можливість глибше пізнати типологічні закономірності формування банківських термінів в англійській та українській мовах. Дисертація ілюструє механізм смислового та аксіологічного маркування термінологічних ознак. **Численні покликання (стиль)** на низку праць допомагають виявити їх міжмовні паралелі і розбіжності в зародженні термінологічних систем.

Попри різноструктурність англійська та українська мови виявляють подібність, яка поглиблена глобалізаційними процесами, що зближує структурно і семантично галузеві терміносистеми. Сучасні наукові досягнення в лінгвістиці ґрунтуються на історичних наукових відомостях. Вчені-мовознавці черпають різнобічну інформацію з історії мовознавчих студій. Зазначимо, що грані термінологічного характеру і труднощі, які виникають у дослідженнях, пов'язані переважно з типологічними особливостями різних мов.

У різних джерелах констатується високий рівень досліджень у термінологічній сфері передусім в англійській, французькій, німецькій, італійській, російській мовах та ін. Що більший рівень інтернаціоналізації досліджень, то більша можливість відшукати однотипні побудови системних явищ, виявити ті, які вірогідні.

Термінологія це особливий пласт лексики, дослідження якого вимагає комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів, з метою систематизації термінологічного матеріалу та впорядкування терміносистеми.

1.1. Теоретичні засади дослідження терміносистем

1.1.1. Зіставний аспект дослідження терміносистем

Дослідження термінів у сучасному вітчизняному та зарубіжному мовознавстві має системний характер. Свідченням цього є те, що термінологія стає не тільки об'єктом дослідження, а й об'єктом викладання, з'являються термінологічні центри та асоціації термінологічних досліджень (TLS, ASTER, CRIM), які діють у Європейському парламенті, у Берліні, Люксембурзі та країнах Європи. Метою їх створення є координування роботи щодо упорядкування надмірного припливу запозичень, урегулювання процесів термінотворення, удосконалення термінологій на власній мовній основі. Попри стандартизацію та однакові вимоги до термінів кожна галузева терміносистема вирізняється низкою специфічних ознак.

Термінологічним підґрунтям дослідження терміна (стиль) постають висновки О. С. Ахманової, М. О. Вакуленка, В. В. Виноградова, Б. Н. Головіна, В. П. Даниленко, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, Т. І. Панько, В. М. Перерви, А. А. Реформаторського, О. О. Селіванової, Л. О. Симоненко, А. В. Суперанської та ін.

Банківська термінологія є важливою частиною загальної мовної картини світу, складним об'єднанням ментальних одиниць [53, с. 16]. Сучасний період дослідження стандартизації на нормування фінансово-економічної терміносистеми представлений лінгвістичними працями таких українських дослідників, які вивчають термінологію: бізнесу – Л. Науменко, ринкових відносин – З. Куделько, фінансів – О. Лотка та А. Грицьків, маркетингу – О. Гутиряк, кредитно-банківської справи – О. Дуда тощо. Типологічний ракурс у дослідженні банківської термінології зумовив її розгляд у єдності номінативного та функціонально-комунікативного рівнів.

У дисертації **робиться спробу (стиль)** узагальнити термінологічні процеси і виявити ті, які зближують термінологічні системи англійської та української мов. У таких випадках особливої ваги набувають соціально-

політичні процеси, фактори, які причетні безпосередньо чи опосередковано до розробки термінологічних систем. Вони пов'язані зі станом розвитку освіти, еволюцією мовних парадигм, етнографічних і соціальних зрушень. Це шлях для кращого взаєморозуміння націй.

Аналіз взаємодії факторів мовного і немовного входить у завдання еволюції мов, бо, як зазначає Г. В. Степанов, лінгвіст, коли розглядає свій об'єкт як систему, що функціонує в часі, просторі і суспільстві, буде **намагатися брати до уваги (стиль)** цю взаємодію [203, с. 6]. Тобто в розвитку термінологічних систем відбувається свідоме конструювання термінологами нових слів для заповнення лакун.

Таким чином зближуються народи (зайве!). Для народів Європи період термінотворчості припадає на початок епохи Відродження (XVI ст.), коли змінювалося уявлення про навколишній світ, формувалися нові погляди, ставали відчутними досягнення природознавчих і розвиток прикладних наук. Тому визначення методологічних принципів і праця над основними поняттями ставали фундаментом для розвитку наук.

Інтенсифікація міжнародних відносин супроводжується поглибленим вивченням мов. Зміцнюється і розширюється функціонування англійської мови, якою публікується найбільша частина наукової інформації.

Термінологія в банківській сфері у XX столітті отримала низку нових понять, джерелом яких є передусім англійська мова. Вона є пластом лексики, яка відображає поступ цивілізаційних процесів і науково-технічний стан країн. У той час, як декаденція *de los dialectos en la contemporaneidad es motivado* відіграє ту роль, яку мала раніше на початкових етапах розвитку *por los procesos de las migraciones*. Відсутність писемних пам'яток, розрив (ізоляція) мовлення не давали можливості говорити автохтонною мовою такою мірою, як це було в ранніх періодах їхньої історії. Низка автохтонних мов із втратою живого мовлення втрачали одночасно і своє буття. Мови отримували поширення і розвивали живе, народне мовлення.

1.1.2. Термін у лінгвістичних дослідженнях

У дослідженні термінологічної лексики основна увага зосереджується на визначенні терміна. Як в українському, так і в зарубіжному мовознавстві теоретичним напрацюванням у галузі термінознавства зазвичай передували десятки лексикографічних галузевих праць [51, с. 64]. Інтенсивний розвиток різних сфер діяльності вимагає активного опрацювання термінологій лексикографічно, що призводить до зміни уявлення про термін та зумовлює формулювання нових (іноді жорсткіших) вимог до нього. Лінгвісти визначають дві головні особливості терміна. По-перше, він тісно пов'язаний із певною науковою чи технічною сферою: те саме слово в різних галузях може отримувати різні смисли (наприклад, *курс* у транспортній галузі, банківській сфері, політиці, освіті, медицині). По-друге, зміст терміна розкривається через точне, логічне визначення [186, с. 57]. Л. О. Симоненко наголошує, що у визначенні терміна на передній план виходить співвідношення терміна і поняття, оскільки будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення суттєвих (основних) ознак [197, с. 220].

Віденська школа термінології пропонує такі етапи аналізу терміна: 1) ономасіологічний ракурс (концепт існує до виникнення терміна як такого в процесі номінації); 2) визначення концептів (будь-який концепт стає частиною певної концептуальної системи); 3) кожному терміну надають дефініцію; 4) терміну «приписується» певний концепт; 5) синхронне вивчення термінів та концептів [251, с. 4].

У сучасній лінгвістиці *термін* визначається як слово або словосполучення, яке точно й однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо, його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери [31]. О. Пономарів доповнює дефініцію терміна, зазначаючи, що основна сфера застосування термінологічної лексики – офіційно-діловий та науковий стиль [179, с. 93]. О. С. Ісаєва та М. Ю. Шумило розглядають

терміни як особливі когнітивні рамочні структури – фрейми, що потребують відповідного погодження [80, с. 23]. М. Б. Головін вважає, що терміном може бути окреме слово чи утворене на базі іменника підрядне словосполучення, що позначає професійне поняття та призначене для задоволення професійних потреб спілкування у сфері певної професії [45, с. 276]. О. С. Ахманова уточнює, що термін – це слово або словосполучення спеціальної мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів [14, с. 95-96]. А. В. Суперанська наголошує, що терміном може бути не тільки слово, узятє з природної мови, але й спеціально культивоване або штучно придумане слово [207, с. 74]. На думку К. Я. Авербуха, «слово чи словосполучення» не розкриває повний зміст вираження, оскільки термінами можуть бути не лише слова, але й символи. Він пропонує «замінити суто лінгвістичне (слово, словосполучення) на загальносеміотичне найменування (знак), яке б охопило всі знакові потреби терміна» [1, с. 16]. Однак Т. Р. Кияк зазначає, що термін важко піддається дефінуванню [65]. Цю думку поділяє В. М. Лейчик. Дослідник вважає, що створення загальноновизнаного визначення терміна є неможливим, оскільки термін є належністю та об'єктом низки наук, кожна з яких прагне виділити в терміні ознаки, вагомї з її точки зору [125, с.135-144].

Враховуючи специфіку банківської діяльності, *терміном банківської сфери* за критерієм сучасності вважаємо мовну одиницю, яка у всіх своїх значеннях чи в частині значень точно виражає спеціальне поняття банківської сфери, має закріплене дефініцією термінологічне значення відповідної галузі, входить до терміносистеми банківської сфери як невід'ємний її терміноелемент. За умови фіксації в лексикографічних джерелах банківський термін вважається кодифікованим.

До термінів українські й зарубіжні мовознавці висувають низку вимог, які є бажаними для дотримання в термінології певної галузі: 1) зв'язок із науковим поняттям; 2) наявність чіткої дефініції, тобто короткого логічного визначення поняття, у якому відображені суттєві ознаки певного об'єкта;

3) системність; 4) спеціальна сфера застосування; 5) тенденція до однозначності в межах термінологічного поля, тобто термінології певної галузі; 6) відносна незалежність від контексту; 7) термін повинен бути точним, чітким; 8) термін має бути коротким (лаконічним), семантично прозорим, хоча ця вимога досить часто суперечить іншій вимозі – точності, а саме це є важливим для термінологічної одиниці; 9) важливим для терміна є уникнення синонімів та омонімів; 10) план вираження – слово або словосполучення; 11) стилістична нейтральність; 12) термін прагне до милозвучності (вимога евфонії) (М. Володіна, Д. Ганич, О. Герд, Б. Головін, С. Гриньов, В. Даниленко, А. Д'яков, О. Іващишин, Т. Канделакі, І. Ковалик, І. Кочан, Г. Мацюк та інші) [187, с.57-58]. Г. Грегуль виокремлює також упровадженість терміна. Дослідниця уточнює, що у разі співіснування кількох назв одного поняття перевагу слід надавати впровадженому термінові, який є найпоширенішим і найвизначнішим у певній галузі знань [48, с. 295]. Надійним критерієм термінологізації Ф. Циткіна вважає включення слова в одно- чи двомовний фаховий словник і функціонування його в науковому мовленні для вираження спеціального поняття [224, с. 46].

Фогель А. Б. зауважує, що більшість фахівців вважають невід'ємними атрибутами терміна системність, точність, однозначність, стилістичну нейтральність та вмотивованість, проте зауважує, що дія цих критеріїв коригується фактором часу й фактом існування цієї лексичної одиниці в межах однієї терміносистеми [219]. О. О. Романова зауважує, що основні ознаки терміна реалізуються лише в межах терміносистем, за їх межами термін втрачає свої дефінітивні та системні характеристики – детермінологізується, тобто переходить до загальноживаної лексики [187, с. 58].

С. В. Гриньов зазначає, що вимоги до терміна – це є, по суті, сукупність характеристик, якими повинен володіти «ідеальний» термін [49, с. 295] і не завжди можливо дотриматися всіх вимог одночасно щодо окремо взятого

терміна. Однак вони є актуальними для систематизації, уніфікації та впорядкування галузевих термінологій.

Зважаючи на двоїсту природу терміна (з одного боку, термін є членом лексичної системи, а з іншого – штучно створеним знаком), лінгвісти визначають два основних підходи щодо трактування терміна. Прихильники структурно-субстанційного підходу (О. В. Суперанська, Н. О. Подольська, Н. В. Васильєва) розглядають термін як особливе слово, яке протиставляється за своєю семантичною і граматичною структурою загальноновживаному. Прихильниками функціонального підходу такий погляд на термін як на особливе слово був поставлений під сумнів. Було доведено, що термін – це функція, тип уживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці (В. Г. Гак, Б. М. Головін, В. С. Перебийніс, В. М. Лейчик, Ф. А. Циткіна, Т. Р. Кияк, Т. І. Панько) [62, с. 5]. Б. М. Головін доводить, що у морфемній будові слів-термінів і слів-нетермінів, а також у граматичній побудові термінованих і нетермінованих словосполучень немає принципових відмінностей [43, с. 4].

Термін передусім належить до загального класу лексичних одиниць. Потім до нього додається специфічна характеристика. Не можна знайти істотної різниці ні у формі, ні у змісті між словами загальної лексики та словом термінологічної лексики [220]. Однак О. В. Суперанська вказує на певну граматичну і синтаксичну бідність термінів на морфологічному рівні порівняно із загальноновживаною лексикою [205, с. 63]. М. Халлідей поділяє думку О. В. Суперанської. Він стверджує, що фахова мова відрізняється від загальноновживаної мови статистичним розподілом граматичних структур [244, с. 78]. У нашому дослідженні дотримуємось функціонального підходу та розглядаємо термінологію банківської сфери в межах загальноновживаної мови.

Важливим критерієм розмежування термінологічних одиниць і слів загальноновживаної мови є аналіз словникових дефініцій. Загальноновживані слова мають у ролі своїх основних значень загальнономовні, тоді як

термінологічні значення виступають у їхній структурі в ролі другорядних [62, с. 5]. Наприклад, загальноживане слово *interest* (*інтерес*) може функціонувати у своєму другорядному значенні як банківський термін *плата банків за кошти, що зберігаються на депозитних рахунках клієнтів; картка – вид облікових реєстрів, призначених для аналітичного обліку*. Терміни своїми основними значеннями виражають відповідні спеціальні поняття, а загальномовні – у ролі другорядних. Прикладом може слугувати термін *deposit*, основне значення якого є термінологічне – *депозит, вклад у банку*, а загальноживане другорядне – *склад, сховище; банк – кредитно-фінансова установа – фонд яких-небудь відомостей*.

Згідно з класифікацією Г. П. Мацюк [143, с. 68-71], запропонованою для встановлення співвідношень у плані вираження між загальноживаною і термінологічною лексикою, поділяємо терміни банківської сфери на три типи:

- лексична одиниця не виступає в ролі терміна самостійно, а існує як термін у поєднанні з банківським терміном: *метали – банківські метали, паніка – біржова паніка, портфель – портфель вексельний; letter (лист) – letter of credit (акредитив), branch (гілка) – branch bank (філіал банку)*. У банківській термінології також фіксуємо незначну кількість прикладів термінологізації загальноживаного слова в поєднанні його із термінами, що функціонують в інших терміносистемах: *операційний день, операційний зал*;
- функціонує лише як термін: *overdraft / овердрафт, affidavit / афідавіт*;
- використовується і як термін, і як загальноживане слово: *акція (дія) – цінний папір; девізи – платіжні засоби в чужоземній валюті; advice (порада) – авізо, collection (колекція) – інкасація, note (нотатки) – короткотерміновий борговий цінний папір*.

Зауважимо, що номінації другого типу є регулярнішими в українській терміносистемі, тоді як номінації третього типу – в англійській. Приклади засвідчують, що значна частина термінів є продуктом семантичної деривації в межах готового мовного матеріалу, що вказує на збереження зв'язку між

загальноживаним словом і терміном [197, с. 220]. Це пояснюється тим, що збільшення кількості термінів суттєво випереджає зростання загальноживаних слів [190, с. 154]. Нове поняття зіставляється з уже відомими через спільну для обох ознаку. Звідси в процесі вторинної номінації за цими одиницями закріплюється новий зміст [143, с. 68-71]. Між загальноживаною і спеціальною лексикою відбувається постійне взаємопроникнення на рівні обміну мовними знаками, використання спільних словотвірних моделей тощо [197, с. 220].

У лінгвістиці також існує проблема співвідношення терміна і контексту, щодо якої термінологи діляться на дві групи: 1) одні стверджують, що контекст має відношення до ідентифікації використання терміна (сучасний напрям у термінології) і 2) інші вважають, що терміни є контекстно незалежними, тому досліджують їх ізольовано від контексту (традиційний напрям у термінології – Е. Вюстер) [250, р. 10]. Принцип незалежності терміна від контексту був сформульований Д. С. Лотте, який стверджував, що значення терміна не може залежати від речення, у якому він ужитий, а має визначатися лише всією системою понять і відповідно термінологією цієї галузі, оскільки смисловий зміст терміна обумовлено тим поняттям, яке цей термін повинен виражати [136, с. 74].

Дотримуємося думки, що термін не потребує контексту, як звичайне слово, бо він: 1) компонент певної термінології, що виступає контекстом; 2) є однозначним не в мові, а в межах термінології [136, с. 73; 183, с. 62].

З оперттям на теоретичні засади дослідження та враховуючи специфіку банківської термінології української та англійської мов, формулюємо основні вимоги до банківського терміна.

Системність терміна. Системність терміна – це залежність одиниць усередині термінологій. Не можна вилучити або додати до цих систем будь-яку частину без зміни інших. Це зумовлює загальне перегрупування термінів [84, с. 79]. О. Н. Толикіна вказує, що існує щонайменше три інтерпретації системності терміна: деякі дослідники вбачають у ній класифікаційну

сутність (В. П. Даниленко, С. Д. Шелов), інші вважають, що термінам притаманна словотвірна системність (Т. Л. Канделаки, А. В. Лагутіна), а на думку третіх, термін є системним двічі: як елемент термінологічної системи, з одного боку, і як елемент системи мови – з іншого (О. О. Реформатський, Т. І. Панько) [213, с. 57]. О. О. Реформатський зазначає, що термін повинен як «словесне позначення поняття» відповідати системі понять певної галузі науки, а як слово – термін повинен відповідати системі мови [205, с. 116]. Поняттєва системність полягає в сукупності понять, які перебувають у певних відношеннях, зв'язках один з одним, завдяки чому формується певна цілісність – поняттєва система. Словотвірна системність полягає в сукупності словотворчих одиниць у їхніх взаємозв'язках [48, с. 296-297]. Однак, на думку Л. О. Симоненко, поняттєва системність не завжди збігається із словотвірною [199, с. 14-15].

Вимога системності терміна є вагомою у визначенні словотворчого потенціалу терміна, його здатності бути основою для нових термінів.

Однозначність терміна. Термін має називати тільки одне наукове поняття, а поняттю повинен відповідати тільки один термін. У своєму термінополі термін повинен бути однозначним, тому що поле відіграє для терміна таку ж роль, як контекст для загальноживаної лексики. Наприклад, банківський термін *translation* у межах терміносистеми банківської сфери означає перерахунок грошових сум з однієї валюти в іншу; у лінгвістиці – переклад; у нанотехнології – лінійне переміщення; в авіації – поступальне переміщення; у біології – синтез поліпептидного ланцюга молекули білка; у геології – прогин; у технічній термінології – радіопередачу. Дослідження термінології засвідчують, що із розвитком терміносистеми та появою нових понять неможливо зберегти однозначність надовго. Відповідно в межах однієї науки, навіть у межах одного термінологічного поля можлива варіативність значення.

Дефінітивність терміна. Зазначимо, що визначення терміна фіксоване (хоча й підлягає корекції у зв'язку із розвитком наукових знань), тобто

характеристики концептів, які формують значення терміна, відображені в ньому достатньо точно і відповідають певному етапу розвитку науки [77, с. 51]. До дефініцій ставляться певні вимоги: 1) об'єктивність (об'єктивне визначення – це єдине правильне пояснення поняття); 2) історичність (якщо дається визначення явища чи предмета, властивого тій чи іншій епосі, то в дефініції **повинні включатися (стиль)** ознаки, які передають інше розуміння цього явища чи предмета); 3) чіткість дефініції терміна, що залежить від виразності й однозначності всіх елементів, які входять у визначення; 4) повнота дефініції (дефініція терміна повинна містити загальновідомі поняття або ж такі, яким у рамках словникової статті властиве своє визначення) [7, с. 25-26]. У тлумаченні поняття неприпустимо використовувати термін, що вимагає додаткових пояснень, тобто не можна пояснювати слово через слово яке визначається [237, с. 65]. Наприклад: тлумачення «валюта – це валюта певної держави» є некоректним, доцільніше застосувати визначення «валюта – це платіжний засіб (грошова одиниця) певної держави».

Р. Теммерман виділяє три типи термінологічних дефініцій [251, с. 8-9]:

1) змістовна дефініція (intensional definition) – деталізація ознак концепту, який дефінують: *курс – ціна, за якою купують і продають акції, облигації, інші цінні папери та валюту;*

2) розгорнута/екстенціональна дефініція (extensional definition) містить перелік усіх складових цього концепту, які мають однаковий рівень абстракції: *вексель – цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника сплатити в певний термін зазначену суму грошей власникові векселя. Розрізняють простий вексель і переказний вексель;*

3) частково-цілісна дефініція (part-whole definition) описує супідрядний концепт у частковій концептуальній системі, перелічуючи всі складові, які утворюють ціле: *монета – грошовий знак, викарбуваний з металу, використовується як засіб обігу і платежу; має лицьовий (аверс) і зворотний (реверс) боки та обріз (гурт).*

Точність. Кожен термін повинен максимально точно і повно передати суть позначеного ним поняття. Вважають, що чим повніше і глибше пізнання сутності поняття, тим точніше формулюється його назва – термін [48, с.297].

Лаконічність терміна. Термін повинен мати раціональну довжину, але слід зауважити, що беззастережне слідування вимозі стислості може призвести до порушення норм мови [20].

У термінології банківської сфери англійської та української мов стислість терміна може досягатися різними шляхами: а) упушенням одного з компонентів терміна-словосполучення, що частіше фіксуємо серед англійських термінів, наприклад: *номінальна вартість* – *номінал*; *tangible assets* – *tangibles* (*матеріальні активи*), *debt service* – *servicing* (*обслуговування боргу*); б) скороченням: *державний банк* – *держбанк*, *фінансовий відділ* – *фінвідділ*; *foreign exchange* – *forex* (*обмін валюти*), *telephone banking* – *telebanking* (*здійснення банківських операцій за телефоном*); в) аббревіацією: *Європейський центральний банк* – *ЄЦБ / ЕСВ* – *European Central Bank*; г) заміною терміна-словосполучення однослівним терміном, що є регулярнішим в українській термінології, наприклад: *кредитне поручительство* – *запорука*, *платіжна неспроможність* – *банкрутство*; *paper money* – *banknotes* (*банкноти*).

І. С. Квитко, В. М. Лейчик наголошують, що “вимога стислості не розповсюджується на всі терміни. Для немотивованих термінів питання стислості не виникає, оскільки невідомо, шляхом вилучення чи скорочення яких елементів можна цього досягти” [85, с. 29].

Стилістична нейтральність – це відсутність емоційно-експресивного забарвлення. Термін характеризує лише основну предметно-логічну інформацію, а не передає додаткову емоційно-оцінну та чуттєво-образну інформацію. Навіть якщо термін утворено шляхом метафоризації/метонімізації, то, потрапляючи в термінологічне поле, він втрачає свої додаткові відтінки [48, с.297].

Мовна правильність – забезпечення внутрішньомовної гармонії термінології із загальною структурою національної мови [20]. Зауважимо, що точність терміна зумовлюється дотриманням орфографічних і морфологічних норм.

Попри чітко окреслені вимоги до термінів, у термінології банківської сфери англійської та української мов фіксуємо низку неточностей: семантична варіативність термінів у межах однієї терміносистеми, наявність неточностей у визначенні термінів, наявність ознак синонімії термінів, надмірне вживання термінів іншомовного походження, наявність неузгодженості в застосуванні термінів фахівцями, неуніфікованість в орфографії.

1.1.3. Провідні характеристики термінології

Терміни співвідносяться з певною термінологією і є елементами певних терміносистем. Формування термінології охоплює тривалий проміжок часу і не є одноразовим і єдиним процесом. Термінологія виникає у визначений історичний проміжок часу, після того як певна сфера людської діяльності, яку обслуговуватиме термінологія, набирає системних ознак. Типовим для періоду формування термінології певної галузі є запозичення термінів або всієї термінології [29, с. 85]. Завдання термінології полягає саме у процесі формування термінологічної системи [81, с. 282], тобто термінологія є “інструментом організації та репрезентації спеціальних знань у відповідній науково-професійній галузі” [34, с. 67], який зумовлений внутрішньомовними (розвитком термінології як частини національної мови) та позамовними факторами (упорядкування, стандартизація тощо).

Коли розглядають термінологію, то зазвичай розрізняють: а) науку про терміни (у цьому значенні все більш популярним стає термін “термінознавство”); б) спеціальну лексику у складі всіх слів певної мови; в) лексику, яка обслуговує певну галузь науки чи техніки [91, с. 7].

І. С. Квитко, В. М. Лейчик та Г. Г. Кабанцев розглядають термінологію як «сукупність термінів, які виражають історично сформовані поняття будь-якої галузі науки чи техніки – спеціальної сфери людських знань чи діяльності» [86, с. 17]. На думку Г. О. Винокура, термінологія – це сукупність термінів, яка склалася стихійно [36]. В. М. Русанівський та О. О. Тараненко зазначають, що термінологія – це особливий пласт лексики, який піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню [216, с. 683]. О. Найбеккен підкреслює більшу стабільність і більш інтернаціональний характер термінології [51, с. 61]. Т. І. Панько вважає, що термінологія – це не система, а сукупність термінів, що входять у певну термінологічну систему [162, с. 148]. Цю думку поділяє М. С. Зарицький. Дослідник під термінологією розуміє сукупність терміноназв, які вживаються в певній галузі, але ще не піддані науковому осмисленню, не систематизовані [73, с. 43].

Термінологію банківської сфери визначаємо як сукупність термінів на позначення понять, процесів, дій тощо банківської діяльності, пов'язаних між собою на семантичному, словотвірному та граматичному рівнях, яка піддається свідомому регулюванню й упорядкуванню.

Л. А. Васенко виділяє три напрямки розвитку термінології на власній основі: 1) поглиблення наукового знання (термін стає родовим поняттям, а біля нього з'являється кілька видових понять і відповідних термінів); 2) виникнення нових об'єктів унаслідок науково-технічного прогресу; 3) виникнення в певній галузі знання нових підгалузей знань, що може вплинути на саму термінологію [29, с. 85].

Після нагромадження достатньої кількості понять термінологія підлягає систематизації, потім аналізу, під час якого виявляються її недоліки, визначаються методи їх усунення. Результат цієї роботи представлений у вигляді терміносистеми – упорядкованої множини термінів із зафіксованими відношеннями між ними [50, с. 15].

З. Б. Куделько вважає, що нормалізація термінологій є прерогативою фахівців відповідної наукової галузі, логіків і лінгвістів, які спільно повинні

регулювати процес наділення понять термінами. Дослідниця виділяє три види нормалізаторської діяльності під час упорядкування термінології: 1) мовну нормалізацію, тобто мовну правильність в утворенні та вживанні термінів; 2) змістову нормалізацію термінів (визначення змістовного співвідношення терміна та його функції); 3) логічну нормалізацію, точніше побудову правильної ієрархії понять, і визначення понятійної точності терміна [117].

Професійне використання термінології забезпечує її інформативну якість, стабільність знакових систем [186, с. 58].

1.1.4. Основні критерії формування терміносистеми

Термінологія є джерелом терміносистеми. Терміносистема як модель певної галузі знань і (чи) діяльності з'являється на ту пору, коли ця галузь склалася достатньою мірою [68, с. 119], має свою теорію, виявила й усвідомила основні свої об'єкти і зв'язки між ними [126, с. 119]. Тобто, на відміну від термінології, терміносистема формується не разом із виникненням певної науки, а відповідно до етапів формування теорії або теорій цієї науки [29, с. 86]. Я. В. Житін поточнює, що терміносистема прив'язана не так до окремої науки, як до певної теорії [68, с. 120]. В одній і тій самій галузі може бути кілька терміносистем за наявності низки теорій [36, с. 63].

Р. І. Дудок визначає терміносистему як систему термінів певної окремої науки чи техніки. Іншими словами, це сукупність термінів, які забезпечують номінацію головних понять певної сфери знань та діяльності, пов'язаних між собою логіко-семантичними та іншими відношеннями [63, с. 184]. Б. Н. Головін підкреслює, що терміносистема – це сукупність термінів певної сфери знань наукової школи тощо, пов'язаних між собою на понятійному, лексико-семантичному, словотвірному (дериваційному) та граматичному рівнях [44, с. 270]. В. М. Лейчик наголошує на свідомому упорядкуванні чи конструюванні терміносистеми з природних, але спеціально дібраних

одиниць, які вважаються повноцінними термінами [124, с. 54]. Т. Р. Кияк під терміносистемою розуміє впорядковану сукупність термінів, які адекватно виражають систему понять спеціальної сфери людської діяльності, між якими існує обов'язковий і незаперечний зв'язок, а сукупність таких зв'язків у середині сукупності термінів визначають його структуру [91]. Якщо система позначуваних об'єктів, пов'язаних родо-видовими відношеннями, не знаходить структурного відображення в сукупності експонентів, то не можна говорити про терміносистему [194].

Л. А. Васенко визначає типові ознаки терміносистеми: 1) цілісність терміносистеми, 2) відповідність суми частин цілому, 3) **певна** сталість терміносистеми (терміносистема відображає систему поглядів у **певній** сфері наукового знання на **певному** етапі), 4) структурований характер терміносистеми [29, с. 87]. На думку М. К. Борисової, відмінною рисою терміносистеми є те, що вона створюється фахівцями певної галузі із свідомо дібраних, а в окремих випадках і спеціально утворених термінів і термінологічних словосполучень, а також запозичених номінацій з метою викладення теорії, яка описує певну галузь [22, с. 156].

Терміносистему банківської сфери визначаємо як складну, цілісну, самоорганізовану, динамічну, структуровану систему взаємопов'язаних термінологічних одиниць, які позначають відповідні поняття цієї галузі та розвиваються за законами мови й під впливом позамовних чинників.

Л. А. Васенко виділяє три етапи формування і функціонування терміносистеми: перший етап – це період від етапу відсутності теорії до стану її формування, тобто перехід від неупорядкованої сукупності термінів до терміносистеми; другий етап – це зростання обсягу знань у межах прийнятої теорії; третій етап – це зміна теорії, як наслідок – зміна терміносистеми. Спочатку нову теорію описують термінами попередньої теорії, потім упроваджують нові терміни, що відображають нові поняття [29, с. 86].

Терміни самі собою не утворюють системи, якщо не задані зв'язки між ними [193]. Терміносистема виникає навіть за відсутності певних її елементів, але за наявності загальної структури та зв'язків між її компонентами [68, с. 121]. Системність термінології зумовлена двома типами зв'язків, які надають множинам термінів системного характеру [21, с. 18]:

- 1) логічними зв'язками (якщо між поняттями певної науки існують системні логічні зв'язки – а вони є в кожній науці, – то терміни, які називають ці поняття, мають теж бути системно пов'язаними);
- 2) мовними зв'язками (хоча терміни позначають наукові поняття, вони залишаються одиницями природної людської мови, а отже, їм властиві всі ті парадигматичні зв'язки, які характерні для загальноповживаних слів: синонімічні, антонімічні, словотвірні, полісемічні, граматичні, родо-видові та ін.).

Д. С. Лотте визначив умови, за яких досягається системність терміносистеми: 1) в основу побудови системи термінів кладуть класифікації, які розглядають це поняття в їхньому розвитку та є прогресивного характеру; 2) виходячи з класифікаційних схем, виділяють ті необхідні й достатні ознаки, які підлягають безпосередньому термінологічному відображенню; 3) тільки після цього добирають слова та їх частини для створення терміна, які по можливості наочніше відображають, з одного боку, загальність цього поняття, а з іншого – його специфічність. Винятково важливим є те, щоб терміни одного порядку мали однотипну конструкцію [136, с. 73].

Зауважимо, що невпорядкованість терміносистеми призводить до помилок у практичній діяльності фахівців і таким чином гальмує розвиток цієї галузі.

1.2. Методологічні засади дослідження англомовних та українських терміносистем банківської сфери

Регламентація термінології – тривалий і складний процес, який передбачає перегляд наявних понять, вилучення застарілих та впровадження нових. Упорядкування термінології передбачає визначення правил та закономірностей творення, розвитку, функціонування термінів, що зумовлює комплексне використання загальнонаукових та лінгвістичних методів.

Методологічну основу дослідження термінології банківської сфери англійської та української мов сформульовано на основі праць українських та зарубіжних дослідників, а саме: К. Я. Авербуха [2], М. О. Вакуленко [27], О. В. Вакуленко [26], Л. А. Васенко, В. В. Дубічинського, О. М. Кримець [29], Б. М. Головіна [43], Т. Р. Кияка [91], Д. С. Лотте [136], В. М. Лейчика [127], Н. І. Овчаренко [156], О. В. Суперанської, О. О. Реформаторського та ін. Теоретичною базою зіставного дослідження мовних одиниць слугували також праці Р. І. Дудка, М. П. Кочергана, С. М. Сухорольської, О. І. Федоренко та ін.

Загальнонаукові методи дослідження

Загальнонаукова методологія ґрунтується на теоретичних концепціях. Вона охоплює: 1) методи, які використовуються на теоретичному рівні дослідження (індукція, дедукція, системний підхід та ін.); 2) методи, що використовуються як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях дослідження (аналіз і синтез, систематизація, узагальнення, моделювання, формалізація, абстрагування та ін.); 3) методи емпіричного дослідження (спостереження, експеримент, вимірювання, порівняння, візуально-графічні прийоми та ін.) [236].

Ураховуючи специфіку об'єкта і предмета дослідження, одним із базових методів визначаємо *системність*. Л. О. Мікешина зазначає, що саме системна методологічна парадигма є максимально адекватною для аналізу сучасної науки [145, с. 381]. Принцип системного підходу полягає в тому, що кожне явище слід розглядати в системі, тобто в його зв'язках з іншими

явищами тієї системи до якої воно належить [110, с. 86]. Застосування методу дозволяє тлумачити терміносистему як складну, цілісну, самоорганізовану, динамічну, структуровану систему взаємопов'язаних термінологічних одиниць, що розвиваються за законами мови й під впливом позамовних чинників.

Етапи *описового методу* охоплюють сукупність процедур інвентаризації, класифікації, інтерпретації досліджуваних мовних явищ та застосовуються для виділення термінологічних одиниць певної сфери діяльності, опису їхніх диференційних ознак, класифікації цих одиниць відповідно до їхнього функціонування. До опису ставляться конкретні вимоги. Він повинен бути здійснений на базі єдиної граматичної теорії, на основі одного й того самого методу, за однією моделлю, з використанням однакової техніки й одного й того самого поняттєвого апарату [110, с. 93-94].

У науковій практиці *спостереження* – це процес, який передбачає наявність задуму, мети та засобів, за допомогою яких дослідник переходить від об'єктів, процесів та явищ спостереження до результатів спостереження [103, с. 291-292]. До наукового спостереження висувуються конкретні вимоги: постановка мети спостереження, вибір методики та розробка плану, систематичність, контроль за результатами, наявність критеріїв кількісної оцінки результатів, обробка, осмислення та трактування отриманих результатів [122, с. 171]. За допомогою методу наукового спостереження фіксують властивості та зв'язки терміноодиниць досліджуваної галузі та отримують первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень, які подаються у вигляді таблиць та схем.

Зіставний метод – це сукупність прийомів дослідження й опису мови шляхом її системного порівняння з іншою мовою з метою виявлення її специфіки на тлі спільних рис [110, с. 77]. М.П. Кочерган зазначає, що цей метод спрямований на виявлення відмінностей між двома чи більше мовами (унікалій), хоча й не ігнорує їх спільних рис [110, с. 77]. Проте М. О. Вакуленко зазначає, що зіставний метод, на відміну від порівняльно-

історичного спрямований на виявлення передусім відмінних рис мовної форми вираження та змістового наповнення термінів, їх структурних компонентів та елементів у різних мовах, тоді як порівняльно-історичний метод зосереджений на виявленні спільних рис досліджуваних мовних явищ [27, с. 18]. Зіставний метод застосовується для аналізу співвідношення структурних елементів мовних одиниць і структури загалом переважно на синхронному зрізі з урахуванням усіх факторів їхньої взаємодії, взаємопроникнення і взаємовпливу на всіх мовних рівнях [110, с. 78]. Р. Штернеманн розрізняє однобічний і двобічний (багатосторонній) зіставний аналіз [236, с. 153]. Перевага однобічного підходу полягає в тому, що він обходиться без метамови, а недоліком є те, що порівняння здійснюється в напрямі «вихідна мова – цільова мова», тобто вихідна мова виконує роль системи співвідносних понять опису цільової мови. Перевагою двобічного підходу є те, що обидві мови рівноцінні, а недоліком – те, що порівняння спирається на метамову, якої поки що не існує [110, с. 81].

Індуктивна й дедуктивна методика взаємопов'язані (це й так зрозуміло!). Індуктивний аналіз повинен завершуватися дедуктивним обґрунтуванням, а дедуктивне визначення підтверджується фактами безпосереднього спостереження [110, с. 77]. У дослідженні термінології метод індукції спрямований на узагальнення часткових випадків використання термінів до встановлення закономірностей чи тенденцій розвитку терміносистем, тоді як дедукція передбачає аналіз терміна і терміносистеми від загальних її ознак до конкретних [27, с. 18].

Метод моделювання спрямовується на аналіз об'єктів дослідження шляхом перенесення знань, отриманих у процесі побудови та аналізу відповідних моделей, на оригінал [122, с. 445]. Т. В. Булигіна та С. А. Крилов виділяють таку структуру моделювання: 1) постановка завдання; 2) створення або вибір моделі; 3) дослідження моделі; 4) перенесення знань з моделі на оригінал [155]. Але згідно з концепцією, яку розробив В. А. Глущенко, моделювання доцільно розглядати як один з прийомів у

межах порівняльно-історичного методу [155]. У термінології моделювання застосовується в дослідженні структури терміна, за допомогою якого визначаються найрегулярніші структурні моделі термінологічних одиниць.

В основі системності термінів та терміносистем лежить *класифікація*. Класифікація виникає на певному етапі розвитку індуктивних наук, коли визріває необхідність оцінки і переоцінки матеріалів дослідження, виявлення ієрархії наукових понять і взаємовідношень об'єктів дослідження [204, с. 138]. Завдяки методу класифікації будь-яку терміносистему можна зобразити схематично, що дасть можливість виявити її специфічні риси та отримати нову базу інформації та знань.

Процедури та принципи *кількісного аналізу* спрямовані на виявлення частоти вживання певної мовної одиниці чи явища, а також встановлення співвідношення між різними досліджуваними факторами та кількісного співвідношення різних груп, видів та моделей виокремлених термінів. Кількісні підрахунки сприяють об'єктивізації спостережень у зіставних дослідженнях. За допомогою кількісних обчислень можна визначити «питому вагу» певного явища в зіставлюваних мовах і в такий спосіб виявити в кожній із них тенденції у використанні аналогічних явищ [110, с. 104]. Істотним недоліком цього методу є те що він не передбачає критичної оцінки наявних результатів і переведення кількості набутої інформації в якісно нове знання [27, с. 17].

Отже, окреслені загальнонаукові методи, методологічні підходи та принципи в подальшому будуть конкретизовані та застосовані для теоретичного опрацювання матеріалу та для дисертаційного дослідження.

Лінгвістичні методи дослідження

Спеціалізованим методологічним підґрунтям слугували фундаментальні положення сучасної лінгвістики, що стосуються структурної лексико-семантичної організації термінологічних номінацій у галузевих термінологіях.

Метод суцільної вибірки передбачає виокремлення термінологічних одиниць із фахових текстів та термінологічного масиву суміжних галузей з метою формування фактичного матеріалу дослідження. У науковій практиці метод суцільної вибірки застосовується паралельно із *аналізом дефініцій*, який полягає в уточненні дефініцій термінів. Дефініція є основним способом фіксації понятійного змісту терміна, що містить перелік необхідних та достатніх ознак для розкриття поняття [234, с. 32]. Дефініція визначає зв'язки терміна всередині терміносистеми для виявлення семантичних компонентів значення одного терміна у значенні іншого [234, с. 32].

Для простеження генези термінолексем застосовується *метод етимологічного аналізу*. Етимологічний аналіз ґрунтується на порівняльно-історичному методі й має на меті встановлення походження форми (на основі відтворення закономірних фонетичних та морфологічних змін) та значення (аргументовано вірогідні семантичні трансформації) [163, с. 32]. Предметом етимологічних досліджень, за А. А. Білецьким, є аналіз або встановлення зв'язків форм і слів, аналіз їхньої спорідненості в межах однієї мови або встановлення зв'язків форм і слів різних мов [17, с. 4].

В основу *типологічного методу* покладена ідея мовного типу. Типологічний метод враховує науково-дослідницькі методи і прийоми та полягає в тому, щоб через типологічне порівняння виділити загальні ознаки та закономірності мови в різноманітті мов світу з метою створення типологічних класифікацій та типологічних характеристик мов на базі мовних типів і типологічних збігів [103, с. 399]. Типологією охоплюються ті мовні явища, які позначені спільністю структури, або ж відношень, або ж функцій чи їх поєднанням, тобто серіями системно пов'язаних між собою явищ [103, с. 396].

Словотвірний аналіз – комплексна методика встановлення механізму творення слова та його місця у словірній підсистемі мови; передбачає вияв зв'язку похідності, тобто твірної основи, словотворчого форманта, словотвірного значення, способу словотворення та словотвірного типу [192,

с. 566]. Словотвірний аналіз ефективно застосовується для з'ясування структури похідних термінів та для визначення основних моделей термінотворення.

Компонентний аналіз лексичних значень полягає в розчленуванні змісту мовної одиниці на компоненти, з яких вона складається, і представленні значення у вигляді наборів елементарного змісту (сем). Утворюючи значення слова, семи набувають вигляду ієрархічно впорядкованої структури, а отже, можна говорити про семантичну структуру, одиницею побудови якої виступає сема [218, с. 13]. М. П. Кочерган зауважує, що важливим для компонентного аналізу є встановлення структурної організації сем, «тобто місця і ваги кожної семи в компонентній (семній) структурі значення, оскільки перелік сем не дає вичерпного уявлення про смисловий зміст значення слова, який залежить також від структурної організації сем, їх способу групування, тобто від місця кожної семи в структурі значення» [110, с. 386]. У лінгвістиці визначають основні принципи компонентного аналізу: значення лексичних одиниць складається з елементарних семантичних компонентів (сем); словниковий склад мови можна описати за допомогою обмеженої і порівняно невеликої кількості семантичних ознак; ці ознаки є конкретними мовними універсальними репрезентаціями, компонентами концептуальної системи [222; 245, с. 20]. Цей метод успішно використовується для аналізу полісемантичних слів, синонімів, гіпонімічних груп, тематичної класифікації термінологічної вибірки, а також є невід'ємним засобом у лексикографії, який є спрямований на вдосконалення словникових дефініцій [249].

Опозиційний аналіз слугує для виділення різних класів мовних одиниць, визначення таксономії цих одиниць на підставі їхньої семантичної, релевантної розбіжності за однією диференційною ознакою при схожості інших, тобто опозиції [192, с. 588]. Жодна лексична одиниця не виявляє опозиційного характеру сама по собі. Її диференційність виявляється тільки в зіставленні з іншими. Застосування вказаного методу передбачає зіставлення

тотожних компонентів та виокремлення додаткової диференційної ознаки з метою з'ясування асиметричних відношень у межах досліджуваних терміносистем.

Методика поетапного дослідження англомовних та українських терміносистем банківської сфери

Дослідження англомовної та української терміносистем банківської сфери – складний та різноплановий процес, що відбувається етапами, кожен з яких охоплює певний аспект дослідження банківських номінацій та потребує аналізу. Варто зауважити, що кожен етап дослідження передбачає комплексне застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів.

Перший етап дослідження передбачає формування теоретичної бази наукової розвідки, а також інвентаризацію та виокремлення англомовних й українських термінологічних одиниць. Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на застосуванні загальнонаукових методів, а саме: *описового методу, методу спостереження, узагальнення, індукції та дедукції*, що забезпечило виділення найсуттєвіших теоретичних відомостей щодо обраної проблематики з метою їх детального аналізу та опису, а також встановлення певних гіпотез, закономірностей, правил та визначень. Добір фактичного матеріалу дослідження проводився на основі англомовних та українських лексикографічних джерел іноземного й українського видавництва та зумовив паралельне використання *методу суцільної вибірки та аналізу дефініцій*. Загальна кількість англомовних термінів банківської сфери становить 3080 одиниць, українських – 2592 лексеми. **Дібрані терміни охоплюють вузькогалузеві терміни та терміни суміжних галузей (яких?).**

На *другому етапі* важливо розкрити етимологію термінів, дослідження якої можливе за умови застосування *етимологічного аналізу* з метою встановлення генези терміноодиниць, *методу вибірки*, який передбачає виокремлення запозичених лексем із термінологічного корпусу, *словотвірного аналізу*, який дозволив простежити термінотворчий потенціал

іншомовних номінацій. Комплексне застосування методу *етимологічного аналізу* та *зіставного методу* дозволило виокремити терміни-інтернаціоналізми. *Метод класифікації* дає змогу визначити особливості міжнародних номінацій, а також здійснити їх диференціацію за ступенем інтернаціоналізації: високий та середній ступінь. *Кількісний аналіз* використано для визначення відсоткової кореляції запозичених та міжнародних номінацій.

На *третьому етапі* дослідження зосереджено на комплексному аналізі структурних характеристик лексичного складу англомовних та українських терміносистем. Використання *словотвірного аналізу* та *методу класифікації* дозволило нам окреслити особливості структурної організації досліджуваних терміносистем, поділивши їх на однокомпонентні терміни, складні номінації, терміни-словосполучення та аббревіатури. *Метод моделювання*, що тісно пов'язаний з *аналізом безпосередніх складників*, використано для визначення механізмів утворення термінологічних одиниць банківської сфери, виявлення словотвірних елементів їх формування та визначення найхарактерніших структурних моделей формування однокомпонентних термінів, складних слів термінологічних словосполучень та аббревіатур. *Метод опису* та *класифікації* також застосовується під час аналізу особливостей структури кожної із зазначених груп. Застосування *системного методу* в поєднанні із *статистичним методом* дозволяє виявити кількісне співвідношення однокомпонентних термінів складних номінацій, термінологічних словосполучень та аббревіатур досліджуваних терміносистем, визначити ступінь продуктивності структурних моделей термінологічних одиниць. Використання *зіставного* та *типологічного* методів передбачає виявлення закономірностей, що лежать в основі творення термінолексем у кожній з мов. Застосування *структурного* методу сприяє структурній систематизації терміносистем за допомогою класифікаційних властивостей афіксів.

Четвертий етап дослідження передбачив аналіз семантичних особливостей термінів та виявлення лексико-семантичних відношень у

межах досліджуваних терміносистем. *Аналіз дефініцій* у поєднанні з *компонентним аналізом* застосовано для розкриття семантичних відношень з опертям на логічні зв'язки між термінологічними номінаціями. *Структурно-морфологічний підхід* полягає в аналізі закономірностей утворення лексико-семантичних відношень у межах досліджуваних терміносистем, до яких належить синонімія, антонімія та полісемія, що передбачає застосування *методу класифікації*. *Метод опозиції* був застосований для зіставлення тотожних компонентів з метою з'ясування їх асиметричних відношень та виокремлення додаткових диференційних ознак проаналізованих термінів. *Кількісний аналіз* використано для встановлення кількісного наповнення рядів синонімів та антонімів.

П'ятий етап зосереджений на узагальненні та зіставленні отриманих результатів дослідження та передбачає використання *системного методу*, який розглядає досліджувані термінології як цілісні терміносистеми, відповідно результати дослідження узагальнюються та описуються в системному порядку. Процедури і принципи *зіставного методу* спрямовані на виявлення закономірностей формування та функціонування англомовних та українських терміносистем з опертям на типологічні розбіжності досліджуваних мов.

Відповідно кожен етап дослідження вимагає комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів з метою отримання об'єктивних результатів.

Висновки до розділу 1

Функцією терміна є виражати спеціальне поняття, яке може деталізуватися словом, окремо взятим словосполученням чи варіантом слова. У фіксації терміна повинні вміщатися лише терміни, які номінують поняття, що виражають найвищі рівні класифікаційної ієрархії. Ці терміни як

номінації певної підмови є основою для утворення подальших функціональних зіставлень термінів.

Терміном банківської сфери вважаємо мовну одиницю, яка у всіх своїх значеннях чи в частині значень точно виражає спеціальне поняття банківської сфери, має закріплене дефініцією термінологічне значення відповідної галузі, входить до терміносистеми банківської сфери як невід'ємний її терміноелемент. Термінологію банківської сфери визначаємо як сукупність термінів на позначення понять, процесів, дій тощо банківської діяльності, пов'язаних між собою на семантичному, словотвірному та граматичному рівнях, яка піддається свідомому регулюванню й упорядкуванню. Терміносистему банківської сфери трактуємо як складну, цілісну, динамічну, структуровану систему взаємопов'язаних термінологічних одиниць, які позначають відповідні поняття цієї галузі та розвиваються за законами мови й під впливом позамовних чинників.

Комплексне дослідження терміносистем банківської сфери англійської та української мов дозволило виявити низку недоліків: багатозначність термінів у межах однієї терміносистеми, наявність неточностей у визначенні термінів, прояви синонімії термінів, випадки полісемії та омонімії термінів, надмірне вживання термінів іншомовного походження, наявність неузгодженості в застосуванні термінів фахівцями, неуніфікованість в орфографії термінологічних одиниць.

Дослідження термінології відбувається поетапно і вимагає комплексного застосування загальнонаукових та лінгвістичних методів. Виокремлено п'ять етапів дослідження, кожному з яких властивий свій комплекс методів. Перший етап дослідження зосереджений на формуванні теоретичної бази наукової розвідки, інвентаризації та виокремленні англійських та українських термінологічних одиниць і передбачає застосування описового методу, методу індукції та дедукції, методу суцільної вибірки та аналізу дефініцій. На другому етапі увагу зосереджено на етимології термінів та використано етимологічний аналіз, зіставний метод, метод класифікації та

кількісний аналіз. На третьому етапі здійснено комплексний аналіз структурних характеристик англomовних та українських терміносистем за допомогою словотвірного аналізу, методу класифікації, методу моделювання, аналізу безпосередніх складників та кількісних підрахунків. Четвертий етап дослідження передбачив аналіз семантичних особливостей термінів та виявлення лексико-семантичних відношень у межах досліджуваних терміносистем. З цією метою було використано аналіз дефініцій у поєднанні з компонентним аналізом, структурно-морфологічний підхід та метод класифікації. П'ятий етап зосереджено на узагальненні та зіставленні отриманих результатів та передбачив використання процедур і принципів системного та зіставного методів (сформулювати по-іншому!).

РОЗДІЛ 2

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНОСИСТЕМ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Жодна мова у творенні термінів не може обійтися власними ресурсами, тому термінологія багатьох галузей знань використовує лексичні засоби інших літературних мов, поєднує національні й інтернаціональні елементи. [198, с. 6]. Відтворення інформації, викладеної однією мовою, засобами іншої, є однією з найпоширеніших причин поповнення термінологічної лексики [18, с. 5], і запозичення у «готовому вигляді» іншомовного терміна є найлегшим порівняно з іншими способами термінотворення [134, с. 108]. У запозиченні іншомовного слова відбувається не тільки переміщення мовної одиниці із мови-донора у мову-реципієнта, але й запозичення знань, досвіду, тобто відбувається заповнення концептуальної лакуни в мові-реципієнті [67, с. 29]. Адаптація іншомовної лексики є складним процесом, що відбувається на різних рівнях мовної системи, серед яких семантичний та словотвірний рівні становлять вищі ступені асиміляції лексичних запозичень, підґрунтя яких становить освоєність запозичень на графічному, фонетичному, морфемному рівнях [87, с. 12]. Але часто творення нових слів завдяки запозиченням не виправдане, оскільки створює синонімічну надлишковість, без потреби поповнює мову одиницями, що не відповідають її фонетичному та граматичному ладу, викликає небажану омонімію або полісемію [233, с. 13]. Однак значна частина мовознавців схиляється до думки, що в термінологіях інтернаціоналізми та запозичення необхідні, оскільки заміна багатьох із них може призвести до неточностей вислову наукової думки або недостатнього розуміння спеціального тексту [242].

2.1. Морфо-словотвірні параметри етимологічного складу англомовних та українських банківських терміносистем

Для комплексного дослідження терміносистеми будь-якої галузі необхідно визначити ступінь впливу на її лексичний склад інших мов. Саме це дає можливість об'єктивно оцінити рівень доцільності й необхідності використання конкретних запозичених одиниць для потреб термінологічної номінації. Процес лексичного запозичення супроводжується суттєвими змінами у значеннях окремих лексико-семантичних варіантів слів, у їх кількості та взаємних зв'язках [82, с. 38], а також трактується як єдиний діалектичний процес, у якому перетинаються дві різні мовні системи [11], що охоплює при цьому різні рівні мови: фонологічний, морфологічний, синтаксичний, лексико-семантичний. Проникнувши в нове мовне середовище, запозичене слово пристосовується до чужої лексичної системи, входить у чужі для нього лексичні зв'язки. Процес адаптації – це формування лексичних зв'язків слова в новій системі, створення серій і рядів типових уживань його в мові [108, с. 4], які часом порушують усталені норми, розширюють їхні рамки, створюючи нові моделі, і впливають таким чином на мовний лад [38, с. 58]. Відповідно певні семантичні та словотвірні особливості мовного розвитку часто з'являються спочатку саме в термінології, а вже потім поширюються на різні рівні загальнонаціональної мови [153, с. 47].

У термінознавстві проблему запозичень вивчали Л. Булаховський, О. Гончаренко, Г. Їжакевич, Т. Лещук, Л. Малевич, С. Караванський, Л. Кислюк, Т. Кияк, І. Кочан, І. Колесникова, Л. Симоненко, О. Чередниченко, М. Юшманов та інші.

На думку Т. Лещук, питання термінологічного запозичення не варто розглядати відокремлено від усього процесу термінологізації та стилю мови

науки, якщо не враховувати таких характеристик терміна, як його структура, монокультурні та психологічні особливості, що призводить до однобічного, інколи ізольованого підходу до оцінки і місця термінів у системі мови. [130, с. 53]. Адже жоден науковий текст не складається лише з термінів, а створюється і функціонує в тісній взаємодії з усією лексичною системою мови.

Причини появи запозичених термінів впливають з об'єктивних обставин, коли виникає неологізм у певному мовному середовищі в результаті появи в науці, техніці нового винаходу чи відкриття. Це є об'єктивним процесом, оскільки формування термінологічних одиниць вимагає врахування їхніх основних функцій, а саме тих, які покликані чітко фіксувати наукові поняття, а через поняття – передавати результати пізнавальної діяльності людини в лаконічних, моносемічних вираженнях [114, с. 142]. Запозичення використовуються для розв'язання проблеми дефіциту номінативних ресурсів, який відчуває будь-яка мова у процесі історичного розвитку [227, с. 4].

Особливо активне поповнення української терміносистеми банківської сфери іншомовними словами пов'язане з переходом України до ринкової економіки, яка передбачала появу нових понять, явищ, предметів, на позначення яких ще не утворилися відповідні автохтонні терміни.

У ХХ столітті англійська мова перейняла на себе роль латинської. Це зумовило різке зростання кількості англійських термінів-запозичень, поряд із вже наявними тотожними за семантикою термінами іншомовного і власне українського походження, які функціонують паралельно. Це створює синонімічну надлишковість чи викликає небажану омонімію або полісемію: *кеш* (англ.) – *готівка* (укр.), *дисконт* (дискаунт) – *знижка*, *дилер* – *посередник*. Особливої актуальності цей аспект набуває сьогодні в умовах відкритого інформатизованого суспільства, коли спостерігається тенденція до швидкої англійзації наукових терміносистем в її американському варіанті, навіть без належної фонетичної та граматичної адаптації [141, с. 57]. Часу,

який мова мала раніше для обробки, шліфування зовнішньої форми слова, нині немає, адже закріплені в лексикографічній праці норми відразу стають доступними й обов'язковими для носіїв і не можуть піддаватися частим змінам [38, с. 58]. Л. Кислюк називає причини цього явища:

- процеси суспільної глобалізації та інтернаціоналізації мовлення;
- виникнення нових галузей науки і техніки, тобто нових понять і реалій;
- престиж англословних країн [88, с. 52].

Оскільки тут постає питання про взаємоузгодженість зовнішніх і внутрішніх причин запозичень, можемо стверджувати, що зовнішні чинники є ефективними за умови, коли знаходять підтримку у внутрішніх тенденціях розвитку мови-реципієнта. Використання запозичених термінів часто зумовлюють такі внутрішньомовні чинники:

1) здатність передавати розчленоване поняття однослівним найменуванням, напр.: *андерайтинг* (англ.) – підписання цінних паперів, *антиципація* (лат.) – сплата боргу до настання встановленого терміну;

2) запозичений термін характеризується однозначністю, відсутністю емоційно-експресивних конотацій. Саме намаганням уникнути полісемії автохтонних мовних термінів іноді пояснюють появу запозичень, які більше відповідають вимозі однозначності терміна [141, с. 57], напр.: *банко* (італ.) – ціна, за якою банк купує чи продає цінні папери;

3) потреба у створенні чи заповненні лакуни у певних таксономічних пластах лексики;

4) активний процес інтернаціоналізації термінології, що певною мірою спрощує ділове спілкування між представниками різних мов, напр.: *кредит* (лат.), *ліміт* (лат.), *чек* (англ.), *фонд* (фр.);

5) вищий ступінь термінологічної визначеності запозичуваного терміна порівняно з уже наявними відповідником у мові-реципієнті, напр.: *позика* (укр.) – передавання грошей чи матеріальних цінностей на умовах повернення; *кредит* (лат.) – позичка, що надається банком, за користування якою сплачуються відсотки;

б) в окремих випадках іншомовні елементи характеризуються ширшою дериваційною продуктивністю, напр.: *дисконт/дискаунт (англ.) – дисконтер, дисконтна валюта, дисконтувати, дисконтування; знижка (укр.) – знижування, знижувати;*

Отже, запозичання термінів – багатоаспектний процес, який передбачає високий ступінь розвитку й самобутності мови-реципієнта, оскільки пов'язаний не тільки з кількісними, а й з якісними змінами в терміносистемах [141, с. 56].

Зіставний аналіз іншомовних слів, які функціонують в англійській та українській терміносистемах банківської сфери, засвідчує, що відсоткове співвідношення запозиченого та національного не є однаковим у досліджуваних мовах. Абсолютну більшість базових термінів аналізованої вибірки становлять іншомовні лексеми. Власномовні номінації в англійській терміносистемі охоплюють 19 %, а в українській – 17 % загального термінологічного масиву. Традиційними джерелами спільними для обох мов можна вважати латинську, французьку, італійську, німецьку, грецьку та голландську мови (табл. 1). Передусім словники фіксують запозичення з англійської мови (11,3 %) в українській.

Таблиця 1

**Етимологічний склад терміносистеми банківської сфери
англійської та української мов**

		Граматична характеристика, %						Словотвірна характеристика, од.					
		іменник		дієслово		прикметник		префіксація		суфіксація		абревіація	
		укр	англ	укр	англ	укр	англ	укр	англ	укр	англ	укр	англ
1.	Англійська	11,3	19			0,3		3	9	2	9	14	
2.	Українська	17	-					16	-	14	-		

3.	Французька	16,5	48,9		2,2		4,1	1	4	3	4		
4.	Латинська	38	19		1,5	0,4	2,9	5	7	3	5		
5.	Італійська	6,5	1,2					-	-	-	-		
6.	Німецька	6	0,5			0,3		-	-	-	1		
7.	Грецька	2,5	0,2					3	1	3	2		
8.	Іспанська	0,5	-					-	-	-	-		
9.	Польська	0,5	-										
10	Голландська	0,3	0,5										
11.	Арабська	-	-							1	1		
12	Романські мови								1	1	4		
	Усього	99,1	89,3		3,7	1	7	28	22	27	26		

Найактивніше англійська банківська термінологія послуговується запозиченнями з французької мови, які становлять 48,9 %. Проте варто зауважити, що переважна більшість таких запозичень визначаються як опосередковані, тобто потрапили до французької мови з латинської та асимілювалися в ній: *debt* (франц.<лат.) – борг, *lien* (франц.<лат.) – застава, *market* (франц.<лат.) – ринок, *money* (франц.<лат.) – гроші, *transfer* (франц.<лат.) – грошовий переказ. Кількість французьких слів у терміносистемі англійської мови є майже вдвічі більшою за кількість запозичень із латинської мови, що пояснюється історичними умовами, коли французька мова використовувалася як офіційно-ділова. Нечисленними є запозичення з голландської, німецької, грецької мов. Вони охоплюють менше ніж 1 %. Основну масу запозичень становлять іменники (89,3 %), напр.:

securities (лат.) – цінні папери, *deposit* (лат.) – депозит, *profit* (франц.) – прибуток, *broker* (франц.) – брокер. Незначна частина вибірки представлена прикметниками (7 %) та дієсловами (3,7 %), які утворені переважно шляхом конверсії: *deposit* (лат.) – депозит, *to deposit* – класти на рахунок; *transfer* (лат.) – перевід грошей, *to transfer* – переводити гроші; *exchange* (франц.) – обмін валюти, *to exchange* – обмінювати валюту; *charge* (франц.) – нарахування, *to charge* – нараховувати; *return* (франц.) – дохід, *to return* – повертати кошти; *equivalent* (франц.) – еквівалент, *equivalent* – еквівалентний; *franchise* (франц.) – ліцензія, *to franchise* – надавати ліцензію; *issue* (франц.) – випуск в обіг, *to issue* – випускати в обіг. Приклади засвідчують, що здебільшого запозичені прикметники та дієслова мають французьке та латинське походження. Виявлено лише іменники серед запозичених термінів з італійської та німецької мов, напр.: *tariff* (італ.), *bank* (італ.), *bankrucht* (італ.), *loss* (нім.), *trust* (нім.).

Службові морфеми в англійській банківській терміносистемі представлені префіксами (22 одиниці) та суфіксами (26 одиниць). Значна кількість препозиційних дериваторів (13 одиниць) є іншомовного походження: французького, латинського, грецького. Високою продуктивністю відзначається префікс *re-* (лат.), який утворює 11 номінацій. Суфіксальні терміни становлять 17 одиниць. Вони характеризуються нижчою продуктивністю, аніж автохтонні.

Іншомовні терміни активно беруть участь у творенні складних терміносполук, які формуються зазвичай шляхом додавання запозиченого слова до автохтонного, напр.: *claimholder* – кредитор; *pledgeholder* – заставотримач, де *claim* та *pledge* є запозиченнями з французької мови, а *holder* має англійське походження. Проте фіксуємо і приклади поєднання різних за етимологією номінацій: *single-currency loan* (моновалютний кредит) – *single* (франц.)-*currency* (латин.); *counterpart loan* (паралельний кредит) – *counter* (франц.) *part* (латин.).

У процесі формування англійської терміносистеми різні за походженням лексеми отримували структуру словосполучення, напр.: *trust* (нім.) *department* (франц.) > *підрозділ банку*; *bank* (італ.) *charge* (франц.) > *банківський збір*; *debt* (франц.) *innovation* (лат.) > *реструктуризація боргу*; *emergency* (лат.) *credit* (франц.) > *резервний кредит*; *tariff* (італ.) *barrier* (франц.) > *тарифний бар'єр*; *bank* (італ.) *commission* (лат.) > *банківська комісія*. Також виявлено іменникові словосполучення, у яких обидва компоненти мають спільне джерело, напр.: *cash* (франц.) *assets* (франц.) – *грошові авуари*; *exchange* (франц.) *rate* (франц.) – *валютний курс*; *security* (лат.) *deposit* (лат.) – *страховий депозит*; *branch* (лат.) *office* (лат.) – *філія (банку)*.

В англійській терміносистемі банківської сфери знаходимо також приклади словосполучень сформованих шляхом поєднання запозичених та автохтонних лексем, напр.: *cash* (франц.) *holder* (англ.) – *кредитор*, *debt* (франц.) *overhang* (англ.) – *понаднормативна заборгованість*, *credit* (франц.) *exposure* (англ.) – *кредитний ризик*. Виявлено також наявність однослівних складноскорочених назв утворених з окремих компонентів (основ окремих компонентів), що входять до складу терміна-словосполучення, напр.: *telebanking* < *telephone* (франц.) *banking* (італ.), *forex* < *foreign* (франц.) *exchange* (франц.).

На противагу англійській терміносистемі, де найбільша кількість запозичень надійшла з французької мови, в українській термінології основним джерелом запозичення є латинська мова (38 % одиниць). Також в українській терміносистемі присутні запозичення з французької мови (16,5 %), англійської (11,3 %), італійської (6,5 %), німецької (6 %), грецької (2,5 %), голландської (0,3 %) та по 0,5 % з іспанської та польської мов.

Як і в англійській терміносистемі, основна маса запозичень – іменники (99,1 %), напр.: *демпінг* (англ.), *овердрафт* (англ.), *реверс* (англ.), *асюре* (франц.), *тантьєма* (франц.), *бланк* (франц.), *монета* (лат.), *ремітент* (лат.), *унція* (лат.), *тариф* (італ.), *інкасація* (італ.), *капітал* (нім.), *маклер*

(нім.), *трасат* (нім.), *дельта* (грец.), *ембарго* (ісп.), *люстрація* (пол.) [Загородній].

Запозичені слова активно використовуються для утворення нових лексичних одиниць. Словотвірна активність запозиченої лексики пояснюється передусім потребою в позначенні певного нового поняття, якості чи процесу [211, с. 19]. У процесі адаптації запозичені іменники утворюють прикметники, напр.: *валюта* (італ.) – *валютний*, *фіск* (лат.) – *фіскальний*, *маржа* (франц.) – *маржинальний*, *чек* (англ.) – *чековий*, *вексель* (нім.) – *вексельний*, *іпотека* (грец.) – *іпотечний*, або ж і прикметники і дієслова, напр.: *ідентифікація* (лат.) – *ідентифікувати*, *ідентифікаційний*; *аваль* (франц.) – *авалювати*, *авальний*; *траст* (англ.) – *трастувати*, *трастовий*; *авізо* – *авізувати*, *авізований*.

Подібно до англійської в українській терміносистемі спостерігається об'єднання різних за етимологією лексем у словосполучення, напр.: *кредит* (лат.) *стенд-бай* (англ.), *кліринг* (англ.) *банк* (італ.). Також запозичені терміни приєднуються і до власномовних компонентів, при цьому вони набувають службових морфем, притаманних відповідній частині мови, напр.: *стан кредиту* (лат.), *банківська* (італ.) *послуга*, *вексельний* (нім.) *закон*, *чекова* (англ.) *книжка*, *депозитарна* (лат.) *розписка*, *штрафний* (нім.) *відсоток*, *фондовий* (франц.) *ринок*.

Окрім простих слів, запозичуються і складні номінації, утворені шляхом поєднання лексем з різною етимологією: *дельтакоефіцієнт* – *дельта* (грец.) *коефіцієнт* (лат.), *грандеквівалент* – *гранд* (ісп.) *еквівалент* (лат.), *банк-дилер* – *банк* (італ.) – *дилер* (англ.), *прима-вексель* – *прима* (лат.) – *вексель* (нім.), *спот-курс* – *спот* (англ.) – *курс* (італ.). Зареєстровано також складні слова утворені шляхом приєднання основи запозичення до української лексеми, напр.: *фондовіддача*, де *фонд* (франц.); *кредитоспроможність*, де *кредит* (лат.).

Етимологія запозичених службових морфем, якими послуговується українська банківська термінологія, збігається з англійською. Префіксація в

українській терміносистемі представлена 28 одиницями, 12 з яких є іншомовного походження та відзначаються вищою продуктивністю, аніж автохтонні. Це пояснюється тим, що термінолексеми запозичувалися вже сформованими термінологічними одиницями і переважно утворені шляхом приєднання запозиченого префікса до іншомовної лексеми: *дизажіо* – *диз* (грец.), *ажіо* (італ.), *дисбаланс* – *дис* (грец.), *баланс* (франц.). В українській терміносистемі кількісно переважають та відзначаються вищою продуктивністю автохтонні суфікси. Іншомовних морфем фіксуємо 13 одиниць запозичених у рівній кількості з англійської, французької, латинської та грецької мов. Високою продуктивністю відзначається суфікс *ер/ор/ар* (англ.), який утворює 22 деривати. Варто зауважити, що ряд автохтонних суфіксів *-ій, -ств(о), -ик, -нн(я)* приєднується до запозичених лексем: *бенефіціарій, депозитарій, дилерство, банкрутство, аналітик, доміцлювання*. Це є свідченням того, що такі термінолексеми пройшли етап графічної адаптації і в ролі стрижневих слів є активними членами дериваційної системи та беруть участь в оформленні словотвірних гнізд.

Окрім власне лексем і словосполучень, в українській терміносистемі знаходимо й аббревіатури (14 одиниць), запозичені з англійської мови, наприклад: *LIBOR* (*London Interbank Offered Rate*) – *ЛІБОР* (*ставка пропозиції на лондонському міжбанківському ринку депозитів*), *CAMELS* (*Credit, Assets, Management, Earnings, Liquidity and Sensitivity*) – *КЕМЕЛ* (*система показників оцінки надійності банку*), *SWIFT* (*Society for Worldwide Interbank Telecommunication*) – *СВІФТ* (*система міжнародного передавання інформації щодо міжнародних розрахунків*), які можна вважати інтернаціоналізмами, оскільки вони функціонують без змін в англійській, французькій, німецькій, італійській та іспанській мовах. Зовнішня форма таких аббревіатур зберігається, а зміст перекладається описово.

Провівши зіставний аналіз запозиченої лексики обох терміносистем, виявляємо, що здебільшого випадків тотожні елементи мають однакове походження. Проте зареєстровано також випадки різної етимології

ідентичних термінолексем, напр.: *кредит* (лат.) – *credit* (франц.), *банкрут* (нім.) – *bankrupt* (італ.), *чек* (англ.) – *check* (франц.), *капітал* (нім.) – *capital* (лат.), *акцент* (лат.) – *accent* (франц.), *дивіденд* (лат.) – *dividend* (франц.), *дискаунт* (англ.) – *discount* (франц.), *варант* (англ.) – *warrant* (франц.), що дає можливість простежити процеси розвитку і поповнення обох терміносистем запозиченнями.

Отже, попри відмінності у структурах банківської діяльності різних держав, кожна мова використовує як внутрішні, так і зовнішні ресурси для позначення еквівалентних понять з метою подолання термінологічних непорозумінь. Запозичення іншомовного терміна є найлегшим порівняно з іншими способами термінотворення. Найчисельнішу групу іншомовних термінів англійської вибірки становлять запозичення з французької мови, тоді як в українській – з латинської. Зміст аббревіатурних номінацій перекладається описово. Іншомовні терміни активно використовуються для творення складних слів та словосполучень як в англійській, так і в українській термінологіях. Проте терміни-запозичення в українській мові вирізняються вищою словотворчою активністю.

2.2 Інтернаціональна лексика в англомовних та українських терміносистемах

Насичення термінологічного словника інтернаціональною лексикою є природним процесом. Тут враховуємо і темпи глобалізації та розвитку міжнародних зв'язків. Термінологія – це той лексичний пласт, у якому міжмовні взаємини найвиразніші. У різні історичні періоди мовні контакти мали різнобічний характер. Будь-яка мова в окремі періоди історії могла бути як продуцентом, так і реципієнтом інтернаціональної лексики [64, с. 94]. Необхідність засвоєння нових інтернаціональних елементів постає тоді, коли міжмовні тенденції до їх прояву збігаються з власними внутрішніми

потребами та можливостями **окремо взятої (стиль) мови** [18, с. 40-61]. Поява інтернаціоналізмів у терміносистемах сприяє ефективнішому їх використанню у процесах міжнародного обміну інформацією.

Автором поняття «інтернаціональний» вважається Дж. Бентам (XVIII ст.). Протягом XIX ст. цей термін розповсюдився в європейських мовах. У XX ст. він побутував у мовах різних континентів [149, с. 181] і трактувався як окремий випадок лексичних запозичень [108, с. 6]. Першим серед українських учених, хто виступив за впровадження інтернаціональної лексики в українську термінологію, був І. Горбачевський, аргументуючи такий підхід тим, що з часом міжнародна термінологія буде розширювати сферу свого впливу, а національна, навпаки, звужуватиме [150, с. 43]. Проблему інтернаціоналізмів у термінології досліджували В. В. Акуленко, І. К. Білодід, Л. І. Борисова, Р. А. Будагов, В. В. Виноградов, М. Н. Володіна, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, М. І. Книгницька, І. А. Колесникова, І. В. Корунець, І. М. Кочан, Т. А. Левицька, М. І. Мостовий та інші.

Більшість дослідників наукової лексики вважає терміни-інтернаціоналізми універсальними заміниками «невдалих» національних одиниць (В. Акуленко, С. Гриньов, Л. Рубашова та ін.) [101, с. 22]. Хоча іншомовні слова складніше сприймаються і розуміються, проте стисла форма, відносна точність і міжнародна популярність становлять їхні переваги в практиці спілкування [91, с. 77]. Для позначення одиниць міжнародної лексики існує кілька назв – інтернаціоналізми, інтероніми, аналогізми [149, с. 181]. Традиційно термінами-інтернаціоналізмами вважаються слова або сполуки, що існують у багатьох мовах з однаковим значенням та асимільовані згідно з їхніми фонетико-морфологічними принципами [192, с. 188]. Іноді як критерій висувається вимога, щоб не менш ніж дві мови були «світовими». Проте В. Акуленко вважає такий критерій лише умовним робочим припущенням [6, с. 255].

І. А. Колесникова виділяє такі позитивні характеристики термінів-інтернаціоналізмів:

- 1) смислову адаптацію; наприклад, англійський термін *брокер* (*broker*) уживається без асиміляційних фонетико-морфемних пристосувань в багатьох мовах: *broker* (нім.), *broker* (італ.), *broker* (ісп.), *брокер* (рос.), *брокер* (укр.);
- 2) семантичну «чистоту»;
- 3) фактор нейтральності термінів-інтернаціоналізмів, які не ізольовані від мови-реципієнта і зазвичай зберігають інваріантне значення [101, с. 22].

Від простого запозичення інтернаціоналізм відрізняється тим, що будь-яке запозичення може називатися інтернаціональним тільки тоді, коли воно уживається принаймні у трьох неспоріднених мовах [90, с. 54]. Наприклад, термін *ажіо* (< італ. *agio*) функціонує, крім української, ще в п'яти мовах: *agio* (франц.), *agio* (нім.), *agio* (італ.), *agio* (англ.), *agio* (ісп.), чи термін *банкнота* (< англ. *bank-note*) уживається ще в чотирьох мовах: *Banknoten* (нім.), *banconote* (італ.), *banconota* (ісп.), *banknote* (англ.). Якщо ж така умова не виконується, то в такому разі слова іншомовного походження є лише запозиченнями. Наприклад, не можна назвати інтернаціоналізмами в українській терміносистемі банківської сфери запозичення *люстрація* (пол.), *вексель* (нім.), *валюта* (італ.), *синергізм* (грец.), оскільки в інших терміносистемах, окрім мови-джерела, вони відсутні. В англійській терміносистемі такими прикладами можуть слугувати наступні запозичення: *debt* (<франц.), *currency* (<лат.), *mortgage* (<франц.), *ratio* (<лат.).

Інтернаціоналізми – це міжмовна синхронна категорія слів, яка виявляється лише в синхронно-зіставному аналізі мовного матеріалу. Отже, для ідентифікації інтернаціональних лексем в англійській та українській терміносистемах банківської сфери береться до уваги термінологічний склад найпоширеніших європейських мов, а саме: англійської, німецької, італійської, іспанської, французької та інших. Відповідно до кількості мов, у яких уживається термін, можемо визначити ступінь його інтернаціоналізації. Терміноелементи, які функціонують у терміносистемах п'яти чи шести аналізованих мов, відносимо до високого ступеня інтернаціоналізації,

наприклад: *стагфляція* (укр.), *stagflation* (франц.), *stagflation* (англ.), *stagflagacion* (исп.), *stagflation* (нім.), *stagflazione* (італ.); *номінал* (укр.), *nominal* (франц.), *Nominal* (нім.), *nominal* (англ.), *nominal* (исп.), *nominale* (італ.); *опціон* (укр.), *option* (франц.), *Option* (нім.), *option* (англ.), *opzione* (італ.), *option* (исп.). Терміни, які існують у терміносистемах чотирьох мов, відносимо до середнього ступеня інтернаціоналізації, наприклад: *дисконт* (укр.), *Discont* (нім.), *discount* (англ.), *descuento* (исп.); *трасат* (укр.), *Trassat* (нім.), *trassato* (італ.), *trazador* (исп.); *гарант* (укр.), *garante* (італ.), *guarantor* (англ.), *garante* (исп.). Отже, наш аналіз засвідчує, що найчисельнішою групою термінів є лексеми з високим ступенем інтернаціоналізації (76 %), середній ступінь інтернаціоналізації охоплює 24 % загальної кількості інтернаціоналізмів.

Беручи до уваги терміносистеми банківської сфери англійської та української мов, зазначимо, що кількісну перевагу отримують інтернаціоналізми в українській терміносистемі, у якій фіксуємо 175 інтернаціональних термінолексем, тоді як в англійській терміносистемі – 159. Це зумовлено тим, що лексеми, які вважаються інтернаціоналізмами в інших терміносистемах, в українській зокрема, мають відповідники в англійській серед власномовних номінацій чи запозичень. Так, наприклад: *біржа* (укр.), *bourse* (франц.), *börse* (нім.), *borsa* (італ.), *borsa* (испан.), *exchange* (англ.<франц.); *іпотека* (укр.), *hypothèque* (франц.), *Hypothek* (нім.), *ipoteca* (італ.), *hipoteca* (исп.), *mortgage* (англ.<франц.); *акція* (укр.), *action* (франц.), *Aktie* (нім.), *azione* (італ.), *accion* (исп.), *share* (англ.<англ.). Проте фіксуємо і випадки, коли в українській терміносистемі функціонують власномовні (автохтонні) відповідники міжнародних банківських термінів. Наприклад: *відсоткова ставка* (укр.), *intérêt* (франц.), *interesse* (італ.), *interest* (англ.), *interes* (исп.); *представник* (укр.), *nominee* (франц.), *Nominee* (нім.), *nominee* (італ.), *nominee* (англ.), *nominee* (исп.).

Аналіз етимологічного складу інтернаціональної лексики терміносистем банківської сфери англійської та української мов підтверджує, що

найчисленнішою групою термінів є ті, що утворювалися на основі адаптації латинських слів у різні періоди контактів і вторгнень римлян на інші європейські території та становлять 70 % загальної кількості інтернаціоналізмів. Значно менше термінолексем запозичено з французької, італійської, німецької мов. Фіксуємо приклади інтернаціоналізмів, які мають англійське походження в українській мові, тоді як в англійську потрапили з інших мов та набули статусу міжнародних термінолексем: *discount* (<франц.) = *дисконт* (<англ.); *safe* (<франц.) = *сейф* (<англ.); *franchising* (<франц.) = *франчайзінг* (<англ.); *flat* (<шотл.) = *флат* (<англ.).

Проте, на відміну від українських міжнаціональних термінів банківської сфери, які складаються лише із запозичених одиниць, серед англійських фіксуємо значну кількість власномовних номінацій, які набули статусу інтернаціоналізмів. До них відносимо такі: *offshore*, *clearing*, *goodwill*, *hedging*, *stagflation*, *leverage*, *factoring*, *leasing*. Такими ж інтернаціоналізмами є й англійські аббревіатури *LIBOR* (*London Interbank Offered Rate*), *FRA* (*Forward Rate Agreement*). Отже, результати дослідження підтверджують, що інтернаціоналізми є об'єктивно існуючою міжмовною категорією синхронії, тоді як інші запозичення є зазвичай категорією діахронною [94, с. 10]. Основним принципом такого розмежування є факт, що до складу інтернаціоналізмів можуть входити й незапозичені для мови-джерела слова [94, с. 11]. Таке явище великою мірою характерне для англійської терміносистеми, оскільки саме англійська мова виконує провідну роль у термінотворчих процесах.

В. В. Акуленко пропонує такі методи дослідження інтернаціоналізмів: а) ареальний, що дозволяє встановити ономазіологічні ізоголоси та райони поширення інтернаціоналізмів на мовній карті світу; б) синхронно-зіставний, що відображає основну подібність та відмінність у великому масиві інтернаціоналізмів; в) методи аналізу індивідуального мовлення в умовах двомовності та багатомовності (зокрема перекладу), що дозволяє перевірити реальну здатність інтернаціоналізмів регулярно ототожнюватися й

полегшувати передавання інформації під час «живої» комунікації, на інтернаціональних зустрічах тощо [6, с. 254].

Щодо англійської та української мов пропонуємо таку класифікацію інтернаціоналізмів:

1) **повні інтернаціоналізми** – терміни, фонетико-морфемна структура яких у різних мовах збігається. Такі інтернаціоналізми адаптуються шляхом транслітерації: *agio* (франц.), *agio* (нім.), *agio* (італ.), *agio* (англ.), *agio* (ісп.), *ажіо* (укр.), *ажюо* (рос.); *broker* (англ.), *broker* (нім.), *broker* (італ.), *broker* (ісп.), *брокер* (рос.), *брокер* (укр.); *банкомат* (укр.), *банкомат* (рос.), *bancomat* (нім.), *bancomat* (італ.), *bancomat* (франц.), *bancomat* (ісп.); *аффідавіт* (укр.), *аффидавит* (рос.), *affidavit* (франц.), *Affidavit* (нім.), *affidavit* (італ.), *affidavit* (англ.), *affidavit* (ісп.). Інтернаціоналізми такого типу переважно є однокомпонентними.

2) **неповні інтернаціоналізми** – терміни, структура яких корелює частково. Ці терміни частково зазнали мовної адаптації: *банкнота* (укр.), *Banknoten* (нім.), *banconote* (італ.), *banconota* (ісп.), *banknote* (англ.); *акцент* (укр.), *акцент* (рос.), *acceptation* (франц.), *Akzept* (нім.), *accettazione* (італ.), *acceptance* (англ.), *aseptacion* (ісп.); *активи* (укр.), *активы* (рос.), *actifs* (франц.), *Aktiven* (нім.), *attivo* (італ.), *activo* (ісп.); *трансфер* (укр.), *трансфер* (рос.), *transfert* (франц.), *Transfer* (нім.), *trasferimento* (італ.), *transfer* (англ.), *transferencia* (ісп.); *фінансування* (укр.), *финансирование* (рос.), *financement* (франц.), *Finanzierung* (нім.), *finanziamento* (італ.), *financing* (англ.), *financiamiento* (ісп.). Серед цих термінів є низка двокомпонентних конструкцій: *акціонерний капітал* (укр.), *акционерный капитал* (рос.), *capital-actions* (франц.), *Aktienkapital* (нім.), *capitale azionario* (італ.), *capital accionario* (ісп.); *банківський кліринг* (укр.), *банковский клиринг* (рос.), *clearing bancaire* (франц.), *Bankenclearing* (нім.), *clearing bancario* (італ.), *bank clearing* (англ.), *clearing bancario* (ісп.); *банк-кореспондент* (укр.), *банк-корреспондент* (рос.), *correspondant banque* (франц.), *Korrespondenzbank*

(нім.), *banca corrispondente* (італ.), *correspondent bank* (англ.), *banco corresponsal* (ісп.);

3) **гібридні інтернаціоналізми**, у яких один або два компоненти відтворюють форму оригіналу: *номінальна вартість* (укр.), *номинальная стоимость* (рос.), *valeur nominale* (франц.), *Nominalwert* (нім.), *valore nominale* (італ.), *nominal value* (англ.), *valores nominales* (ісп.); *консолідований борг* (укр.), *консолидированный долг* (рос.), *dette consolidee* (франц.), *debito consolidato* (італ.), *consolidated debt* (англ.), *deuda consolidada* (ісп.); *готівковий кредит* (укр.), *наличный кредит* (рос.), *credit par especes* (франц.), *Geldkredit* (нім.), *credito per contanti* (італ.), *money credit* (англ.), *credito al contado* (ісп.); *банківський переказ* (укр.), *банковский перевод* (рос.), *avoirs en banque* (франц.), *Bankendebitoren* (нім.), *crediti presso banche* (італ.), *due from banks* (англ.), *haber en el banco* (ісп.).

Найпоширенішими способами засвоєння інтернаціоналізмів в українській і в англійській мовах є:

1) запозичення здійснюється шляхом:

– повної транслітерації – *ажіо* (укр.), *agio* (фр.), *Agio* (нім.), *agio* (італ.), *agio* (англ.), *agio* (ісп.); *кліринг* (укр.), *clearing* (франц.), *Clearing* (нім.), *clearing* (італ.), *clearing* (ісп.), *clearing* (англ.); *опціон* (укр.), *option* (франц.), *Option* (нім.), *option* (італ.), *option* (ісп.), *option* (англ.);

– фоно-морфемної адаптації – *індексація* (укр.), *indexation* (фр.), *Indexierung* (нім.), *indicizzazione* (італ.), *indexation* (англ.), *indexation* (ісп.); *мораторій* (укр.), *moratoire* (фр.), *Moratorium* (нім.), *moratoria* (італ.), *moratorium* (англ.), *moratorio* (ісп.);

2) заміна міжнародного терміна національним відповідником: *акція* (укр.), *action* (франц.), *Aktie* (нім.), *azione* (італ.), *accion* (ісп.), *share* (англ.); *відсоткова ставка* (укр.), *intérêt* (франц.), *interesse* (італ.), *interest* (англ.), *interes* (ісп.); *представник* (укр.), *nominee* (франц.), *Nominee* (нім.), *nominee* (італ.), *nominee* (англ.), *nominee* (ісп.).

3) заміна міжнародного терміна описовим перекладом: *банк, що здійснює кредитні операції з експорту* (укр.), *banque negociatrice* (франц.), *Negotierendebank* (нім.), *banca che negozia i documenti* (італ.), *negotiating bank* (англ.), *banco de negocius* (ісп.); *одержувач за дорученням* (укр.), *nominee* (франц.), *Nominee* (нім.), *nominee* (італ.), *nominee* (англ.), *nominee* (ісп.); *касова облігація* (укр.), *obligation de caisse* (фр.), *Kassenobligation* (нім.), *obligazione di cassa* (італ.), *obligation de caja* (ісп.), *bank issued medium term note* (англ.), *ануїтет* (укр.), *annuite* (франц.), *Annuitat* (нім.), *annualita* (італ.), *anualided* (ісп.), *constant annual principal and interest repayment* (англ.).

У процесі інтеграції в терміносистеми обох мов основи інтернаціональних термінів активно використовуються для утворення нових лексичних одиниць: *кредит* – *кредитний* (договір, інспектор, ліміт) – *кредитовий* (запис, залишок, переказ) – *кредитосімкість* – *кредитор* – *кредитоспроможність* – *кредитування* – *кредитувати* – *кредитівка*; *bank* – *banker* (банкір) – *banking* (банківська діяльність) – *bankability study* (банківська експертиза) – *bankable paper* (першокласний вексель).

Обов'язковою умовою для визнання лексичних елементів інтернаціональними є їхня подібність за звуковою (чи графічною) формою і відтворення їх семантики. Проте подібність має відносний характер [18, с. 23]. Будь-який інтернаціональний елемент, який у мові-джерелі вже має кілька смислів, запозичується зазвичай лише в одному значенні. Т. Ван Дейк зауважує, що міжмовної омонімії немає серед запозичених термінів, уведених до мови-реципієнта шляхом транскодування, бо разом із графічною формою терміна-оригінала запозичують переважно одне значення. Учений вважає, що міжмовні омоніми можуть траплятися лише серед генетично споріднених однокореневих слів, які беруть початок з однієї мови, але в ході розвитку мови зазнали семантичних змін, та серед слів двох мов, які випадково подібні за звучанням, але такий збіг трапляється дуже рідко [28]. Відповідно І. Юзвяк визначає міжмовні омоніми як одиниці, які повністю збігаються або є подібними за формою вираження, але мають відмінні

сигніфікати і розглядаються на перетині синхронного та діахронного зрізів [238, с.125-128]. Прикладами міжмовної омонімії в банківській терміносистемі досліджуваних мов можуть слугувати такі номінації:

курс – укр.: *ціна – курс валют* || *course* – англ.: *напря́м, шлях, курси*;

акція – укр.: *цінний папір* || *action* – англ.: *дія, вчинок*;

актив – укр.: *матеріальні цінності та кошти* || *active* – англ.: *активний, діяльний*;

пасив – укр.: *сукупність боргів та зобов'язань* || *passive* – англ.: *пасивний, бездіяльний*;

interest – англ.: *відсотковий дохід* || *інтерес* – укр.: *зацікавленість*;

Отже, псевдоінтернаціоналізмами вважають слова, які асоціюються чи структурно ототожнюються у двох мовах, проте можуть не збігатися у плані змісту [5, с. 372].

На відміну від справжніх інтернаціоналізмів, псевдоінтернаціоналізми перекладаються не шляхом транслітерації, а шляхом пошуку словникових відповідників. Таким чином, у банківській терміносистемі дані псевдоінтернаціоналізми мають такі відповідники: *курс* – *price rate*; *активи* – *assets*; *пасиви* – *liabilities*; *акція* – *share*; *interest* – *відсоткова ставка*.

У зростанні кількості інтернаціоналізмів у сучасній мові науки та техніки лінгвісти вбачають як користь, так і шкоду [191, с. 160]. Якщо синонім, утворений на матеріалі ресурсів рідної мови, збігається за оцінками вмотивованості та кількістю лексичних складників з інтернаціоналізмом, то вживання першого є більш доцільним, оскільки внутрішня форма рідного слова зрозуміліша [89]. У таких випадках терміни рідної мови розташовують у лексикографічних джерелах перед інтернаціоналізмом. У випадку неоднакових параметрів умотивованості термінів-синонімів перевагу надають більш умотивованим термінам (у т. ч. інтернаціоналізмам), що робить мову науки гнучкішою та ефективнішою [89].

Інтернаціоналізми поєднують у собі міжмовні риси із системністю і самобутністю кожної мови [18, с. 40]. Отже, інтернаціоналізми є невід'ємною

складовою кожної терміносистеми, адже вони потрапляють до мови переважно через термінологію, оскільки це та частина лексики, яка розвивається швидше за інші. Наявність інтернаціональних лексем передбачає не тільки кількісні, а й якісні зміни в терміносистемах. Зіставний аналіз інтернаціоналізмів терміносистем банківської сфери англійської та української мов свідчить про високий ступінь їх міжмовної адаптації. Англійська терміносистема характеризується наявністю власномовних інтернаціональних елементів. Зіставний аналіз засвідчує наявність повних, неповних та гібридних інтернаціоналізмів. Інтернаціоналізми в українській терміносистемі вирізняються вищою словотворчою активністю.

Висновки до розділу 2

Термінологічні запозичення зазвичай зумовлені взаємодією сукупності екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників, що є свідченням доцільності цього процесу.

Абсолютну більшість базових термінів англійської та української мов становлять іншомовні лексеми. Автохтонні терміни в англійській мові охоплюють 19 %, в українській мові – 17 %. Найактивніше досліджувані термінології послуговуються номінаціями латинської, французької, італійської мов. Проте серед запозичених лексем української вибірки фіксуємо незначну кількість номінацій польського та іспанського походження. Найбільша кількість запозичень до англійської термінології надійшла з французької мови, що зумовлено історичними умовами, тоді як українська терміносистема найактивніше послуговується латинізмами. Проте фіксуємо і приклади різної етимології ідентичних лексем у досліджуваних терміносистемах. Варто зауважити, що запозичені лексеми в українській термінології характеризуються високим рівнем дериваційної активності, що є свідченням їх повної асиміляції.

Основна маса іншомовних термінів у досліджуваних термінологіях є іменниками. Прикметники та дієслова в англійській терміносистемі здебільшого утворюються шляхом конверсії, тоді як в українській – шляхом внутрішньомовних дериваційних можливостей.

Іншомовні номінації активно використовуються для творення складних слів та терміносполук як в англійській, так і в українській мовах. Проте серед українських запозичень фіксуємо низку аббревіатур англійського походження, що набули статусу інтернаціоналізмів. Зовнішня форма таких аббревіатур зберігається, а зміст перекладається описово.

Етимологія запозичених службових морфем, якими послуговуються досліджувані терміносистеми, збігається, проте їхні кількісні характеристики є різними. В українській мові кількісно переважають власномовні афікси, тоді як в англійській – запозичені.

Особливістю інтернаціональних термінолексем є їх векторний характер. Кількісне співвідношення міжнародних номінацій не є однаковим у досліджуваних терміносистемах. В українській термінології інтернаціоналізми охоплюють чисельнішу групу, ніж в англійській, що свідчить про здатність англійської мови до самозбагачення. Щодо етимологічного наповнення інтернаціональної лексики терміносистем, то абсолютну більшість термінів становить латинський лексичний фонд. Проте фіксуємо приклади різної етимології ідентичних термінів-інтернаціоналізмів у досліджуваних терміносистемах. Значна частина українських запозичень є за походженням англійськими. На відміну від української англійська термінологія вирізняється наявністю власномовних номінацій, які набули статусу міжнародних.

Серед інтернаціональних номінацій досліджуваної вибірки фіксуємо повні, неповні та гібридні інтернаціоналізми. Визначено, що інтернаціоналізми з високим ступенем інтернаціоналізації становлять 76 %. Найпоширенішими способами засвоєння інтернаціональних лексем в англійській та українській мовах є: запозичення без перекладу (повна

транслітерація чи фоно-морфемна адаптація), заміна міжнародного терміна національним відповідником, заміна міжнародного терміна описовим перекладом. Інтернаціоналізми в українській терміносистемі вирізняються вищою словотворчою активністю. Псевдоінтернаціоналізмами зазвичай є багатозначні слова. Серед українських термінів банківської сфери псевдоінтернаціоналізми є значно регулярнішими, аніж серед англійських. Матеріали розділу знайшли своє відображення в таких статтях дисертанта [166; 167].

РОЗДІЛ 3

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНОСИСТЕМАХ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Термінотворення – це свідомий, керований процес, спрямований на впорядкування терміносистеми, її стандартизацію, уніфікацію та гармонізацію. Дослідники неодноразово підтверджують, що чим детальніше розроблена терміносистема, тим досконалішою вважається термінологія.

Принципи термінотворення можуть реалізуватися на основі вже наявних лексем, за допомогою синтаксичних, аналітичних та дериваційних процесів. Питома вага кожного з таких способів визначається впливом різних факторів, значну роль серед яких відіграють не тільки тип мови та особливості її структури, але й ономазіологічні (понятійні) категорії, які групують навколо себе різні словотвірні моделі [115, с. 224]. Кожен акт словотворення може сприйматися та вивчатися як особливий акт номінації [115, с. 252], який відбувається за взаємодії трьох факторів: смислового завдання, словотвірної бази та формального засобу, який здійснює перехід від вихідних смислів до остаточних [235, с. 52-53]. Термінотворення породжує свої специфічні мовні моделі, які можуть проникати в загальнолітературну лексику і розширювати таким чином її словотворчий потенціал [16, с. 1].

Термін відображає не лише семантичні відношення між компонентами та способи їх сполучуваності, а головню репрезентує досвід та знання користувача. Термін виступає в ролі посередника у процесі професійного спілкування, оскільки є носієм фрагмента інформації, що належить до певної сфери діяльності. Словотворення і є тією ланкою в мовленні, яка відповідальна за формування позначень елементів [235, с. 51].

3. 1. Однокореневі терміни

Лексичним ядром кожної терміносистеми є однокомпонентні терміни, які називають базові поняття і є найменуваннями первинних понять, що стали основоположними в певній сфері професійної діяльності. Проте з розвитком терміносистем виникає потреба деталізації понять. Відповідно однокомпонентні терміни стають основними у процесі творення похідних слів, які базуються на процесах афіксації і мають певні особливості сполучуваності. При цьому афікси виступають семантичними модифікаторами, які зумовлюють нове категорійне бачення того, що позначено мотивувальною основою [161, с. 120]. Тобто одні частини термінолексеми можуть змінюватися, варіюючи при цьому значення терміна та вносять додаткову семантичну диференційну ознаку. Будуючи новий термін, варто надавати йому такої структури, у якій би він сам вказував на своє місце в поняттєвій системі [107, с. 206]. У модифікаційній структурі афіксальних термінів «органічно закладені» основи структурної систематизації, що має першочергове значення для термінології [161, с.120]. Похідне слово, як зауважує Е. Голанова, є найменшим синтагматичним цілим, якому притаманні синтетичність форми, повторюваність знаків, багатоаспектність мотивації, різноманітність формальних засобів і словотвірних структур [42, с. 188].

Питання, пов'язані із сутністю і місцем дериватології, висвітлювалися у працях таких учених, як: І. Ковалик, В. Горпинич, І. Ощипко, Л. Родніна, Т. Возний, Н. Клименко, В. Грещук, М. Паночко, В. Пономаренко, Т. Панько, І Кочан, Л. Симоненко, В. Даниленко, Е. Галанова, О. Ахманова, М. Кочерган, М. Полюжин, Ю. Кузнецова та інші.

Морфологічний спосіб словотворення в лінгвістиці номінується деривацією або словотворенням. В енциклопедії «Українська мова» [216] поняття «деривація» і «словотворення» визначені як тематично близькі. Термін «словотворення», до якого посиленням є термін «деривація»,

витлумачено як «творення похідних простих та складних слів за дериваційними правилами і словотвірними типами» [217, с. 623]. В англійській лексикології більшість лінгвістів вдаються до звуження поняття «деривація» [243, с. 54]. Д. Крістал в «Енциклопедії мови» визначає деривацію як процес творення слів за допомогою афіксів [241, с. 418]. З огляду на дефініції, термін «деривація» в українській лінгвістиці охоплює різні процеси словотворення, тоді як термін «деривація/derivation» в англійській лінгвістиці номінує один із способів словотворення і функціонує паралельно з іншими процесами (основоскладанням, конверсією, скороченням, акронімами) та визначається як процес афіксації, за допомогою якого утворюються нові слова із відмінним значенням та/або категорією від уже наявних [240, с. 118]. Отже, поняття «деривація» в англійській лінгвістиці визначається як тотожне до поняття «афіксація» в українській і англійській лінгвістиці та трактується як морфологічний спосіб творення слів за допомогою афіксів [192, с. 49; 248, с. 25]. Відповідно поняття «деривація» та «словотворення» визначаються як тотожні в українському мовознавстві, тоді як поняття «деривація» та «афіксація» є тотожними в англійському. Проте Ф. Катамба зауважив, що в сучасній англійській лінгвістиці простежується тенденція до розширення значення терміна «деривація». Так, Ф. Катамба до складу деривації відносить афіксацію, конверсію та словоскладання [243, с. 81]. Зазначається при цьому, що таке трактування терміна не є типовим для англійського мовознавства [243, с. 54].

Зазначимо, що процес термінотворення завжди спрямовується на впорядкування та стандартизацію терміносистем [107, с. 206]. Тому, відбувається своєрідний «природний відбір» тих способів і конкретних засобів словотвору, які б відповідали вимогам щодо спеціальних найменувань та їх функцій у мові науки [107, с. 202]. За твердженням Т. І. Панько, моделей афіксального творення є безліч, проте термінологія використовує лише ті, які стали цементувальним чинником системної організації термінології [162, с. 167]. В. П. Даниленко зауважує, що

термінологічне словотворення є усвідомленим процесом; воно дає можливість штучно запроваджувати в галузі термінології спеціалізовані за значенням словотворчі морфєми, які в певних терміносистемах стають виразниками конкретних значень, виконують разом з тим класифікаційну функцію [55, с. 65]. Кожна термінологія має свою систему словотвірних засобі. На них можуть впливати й екстралінгвальні (державна мовна політика; логічна структура системи понять, зв'язки і відношення між ними; взаємовплив мовних систем; поширення чужомовних слів; індивідуальне термовідтворення), й інтралінгвальні (вибір певних словотворчих засобів і формування словотвірних моделей, що спеціалізуються у вираженні нових смислів) чинники [107, с. 202].

З погляду морфологічної структури терміна вирізняємо кореневі та деривативні терміни.

Кореневі терміни охоплюють лексеми, корінь яких збігається із формою слова, часто із кореневою морфємою. Наприклад: *банк, борг, кредит, курс, валюта, угода, чек, бланк, штраф; base, bank, credit, draft, point, fee, fund, loan, money.*

У лінгвістиці розрізняють два типи деривації [15, с. 129]:

деривацію першого ступеня – включає похідні слова, утворені на основі коренів за допомогою одного дериваційного афікса (сюди належить префіксація та суфіксація): *рахунок, позика, оборотність, переказ, платник, ставка, сертифікат, трансфер; acceptor, dealer, discount, income, payer, novation, payment, transfer, creditor;*

деривація другого ступеня – похідні слова, утворені на основі двох послідовних стадій формування (мультиморфемний спосіб): *заборгованість, знецінення, надлишок, розрахунок, субрахунок, деномінація; redemption, reposession, unbanked, subsidiary, transaction, deflation.*

У результаті проведеного дослідження української термінології зафіксовано 494 однокомпонентні лексеми, які вживаються в українських вибірках як повноцінні терміни, що становлять 19 % від загальної кількості

досліджуваної термінології. Серед однокомпонентних назв спеціальних банківських понять переважають найменування, виражені іменниками. У банківській термінології української мови можливі такі структурні типи та моделі (словотвірний тип – схема побудови слів певної частини мови, яка характеризується тотожністю частини мови, форманта і словотвірного значення; словотвірна модель – схема творення слів у межах того самого словотвірного типу, яка не впливає на їхню словотвірну семантику, але відрізняється морфологічними ознаками) [110, с. 140]:

I тип – кореневі терміни. Серед українських однокомпонентних номінацій фіксуємо 157 корневих термінів, що становить 31,8 % від загальної кількості однокомпонентних термінів: *аваль, банк, бізнес, бланк, борг, валюта, вексель, гарант, засіб, кредит, купюра, обіг, ліміт, курс, філія, фонд, чек, штраф, ресурс, резерв, номінал тощо*. Приклади засвідчують, що більшість корневих термінів представлені запозиченнями чи інтернаціональними лексемами, власномовні терміни охоплюють лише 7,6 %.

II тип – деривативні терміни:

Деривація першого ступеня охоплює 166 одиниць, що становить 33,6 %, і представлена такими моделями (де *p* – *префікс*, *R* – *корінь*, *s* – *суфікс*):

– **модель pR** охоплює 23 одиниці і представлена такими префіксами: **ви + R:** *викуп, випуск, витрати, витяг, виплата*; **дис/диз + R:** *дизажіо, дисбаланс, дискаунт*; **на + R:** *нагляд, наказ, напис*; **за + R:** *запис, застава*; **в + R:** *вклад*; **с + R:** *сплата*; **до + R:** *доплата, договір*; **об + R:** *обмін*; **по + R:** *позика*; **пере + R:** *переоблік*; **ре + R:** *ретратта*; **аут + R:** *аутрайт*. Приклади засвідчують, що в цій моделі частотнішими є власномовні префікси, найпродуктивнішим з яких є префікс **ви-**;

– **модель Rs** охоплює 143 одиниці і представлена такими суфіксами, найпродуктивнішими з яких є іншомовні: **R + іст/ист:** *аваліст, арбітражист, аукціоніст, фінансист, комбіст*; **R + ер/ор/ар:** *арбітражер, акціонер, брокер, ваучер, депозитор, кліпер, бенефіціар, колар, перформер,*

трасфер, джокер, дилер, ревізор, трейдер, тикер, кредитор; R + ант/єнт/єнт: презентант, протестант, трасант, індосант, жир ант, доміциліант, ліквідант, акцептант, кореспондент, депонент, презентант, реципієнт, диферент, коефіцієнт; R + ат: протестат, трасат, індосат, жират, доміциліат, ліквідат, делегат, сертифікат; R + ація: алієнація, апреціяція, асоціяція, вальвація, верифікація, зепреціяція, компенсація, консолідація, кооперація, люстрація, мортифікація, пролонгація, пророгація, ревокація, інкасація, класифікація, імунізація, флуктуація, акцептація. R + інг/инг: каверинг, інжиніринг, еквайрінг, лістинг, лізинг, трейдинг, факторинг, флоатинг, кліринг; R + ція: абсорбція, проскрипція, редуція, квитанція; R + ість: вартість, дохідність, оборотність; R + к(а): готівка, книжка, картка, ставка, асигнівка; R + ник: замовник, засновник, платник, пред'явник; R + ок: рахунок, зразок; R + ик: аналітик; R + мент: індосамент, семплемент, віремент; R + ал: принципал; R + ач: тримач; R + изм: анатоцизм; R + ив: дериватив.

Серед деривативних термінів фіксуємо приклади паронімів, які є запозиченими лексемами й утворені суфіксами **-ат**, **-ант**: *гонорат – гонорант; жират – жирант; індосат – індосант; доміциліат – доміциліант; ліквідат – ліквідант; протестат – протестант; трасат – трасант.*

Деривація другого ступеня охоплює 119 лексем, що становить 24 %, і представлена такими моделями:

– **модель Rss** (44 одиниці) характеризується такими суфіксами: **R + ува/юва + нн**: *агрегування, акумулювання, резервування, котирування, кредитування, регулювання, датування, декларування, документування, доміцилювання, ремітування, сальдування, таргетування, акцептування, фінансування, ліцензування; R + из/із + аці(я)*: *авторизація, валоризація, доларизація, капіталізація, легалізація, сек'юритизація, стерилізація, легітимізація; R + ар + ій*: *депозитарій, бенеофіціарій; R + ивн + ість*: *ефективність; R + ер + ств(о)*: *дилерство; R + ут + ств(о)*: *банкрутство;*

– модель **pRs** (46 одиниць) представлена найбільшою різноманітністю і диференційованістю форм: **анти + R + аці(я): антиципація; а + R + яці(я): ануляція; аут + R + ер: аутсайдер; ви + R + енн(я): витіснення; від + R + ок: відсоток; в + R + ник: вкладник; в + R + ок: внесок; де + R + ація: девальвація, деномінація; дез + R + яці(я): дезінфляція; дис + R + ер: дисконтер; за + R + н(а): закладна, заставна; за + R + тт(я): закриття; від + R + ття: відкриття; за + R + ок: залишок; за + R + енн(я): застереження; ім + R + ер: імпринтер; інтер + R + ці(я): інтервенція; над + R + ок: надлишок; на + R + енн(я): нарощення; не + R + еж(і): неплатежі; не + R + ятт(я): неприйняття; о + R + анн(я): осідання; пере + R + к(а): перевірка; по + R + енн(я): погашення; по + R + тт(я): покриття; пре + R + аці(я): пренотація, префакація, преференція; ре + R + аці(я): реакцептація, ревалоризація, ревальвація, рекуперація, репатріація, релігнорація; ре + R + ив: рекредитив; суб + R + аці(я): субронація;**

– модель **pRss** (24 лексеми) представлена такими афіксами: **анти + R + ува + нн(я): антидатування; ви + R + ува + нн(я): відрахування, відтермінування; де + R + ува + нн(я): декотирування; дис + R + ува + нн(я): дисконтування; ін + R + ув + анн(я): інкасування; над + R + ува + ч: надписувач; о + R + ува/юва + нн(я): опротестування, оцінювання; пере + R + ува/юва + нн(я): перекачування, переоцінювання; ре + R + ува + нн(я): реінвестування; ре + R + из + ація: реструктуризація; ре + R + ив + ність: рестриктивність; суб + R + ун + ок: субрахунок;**

– модель **ppRs** (2 лексеми): **дез + інтер + R + ці(я): дезінтермедіація; з + не + R + енн(я): знецінення;**

– модель **pRsss** (2 лексеми): **об + R + ов + ув + анн(я): обслуговування; де + R + ал + із + аці(я): дематеріалізація.**

Серед банківських термінів вибірки фіксуємо дієслівні лексеми, які утворюються здебільшого випадків від іменників за моделлю **Rss**: *кредитувати, трастувати, авізувати*. Проте особливої уваги заслуговує термін *таргетувати*, корінь якого є запозиченою англійською аббревіатурою

TARGET (Trans-European automated realtime gross settlement express transfer system – Загальноєвропейська автоматизована система розрахунків у режимі реального часу), який, пройшовши етап графічної адаптації, набув статусу кореневої морфеми і сформував словотвірне гніздо: TARGET – *таргетування, таргетувати (чи є ще такі приклади? Подати).*

Проаналізована морфемна структура банківських термінів дала можливість виокремити такі структурні моделі: Rs, pR, pRs, Rss, pRss, pRsss, ppRs та визначити, що найпродуктивнішими моделями є однофіксні утворення, а саме Rs, що охоплює 29 % усієї вибірки однокомпонентних термінів. Найменш продуктивними моделями є ppRs та pRsss, що є свідченням того, що ускладнення морфемної моделі призводить до меншої частотності мультиморфемного терміна. Афіксація в термінології банківської сфери представлена однаковою кількістю суфіксів та префіксів. Префіксація в термінології виконує функцію спеціалізації та специфікації твірної основи терміна. У мовознавстві розрізняють 48 словотвірних префіксів [177, с. 42]. У банківській термінології продуктивними є 28 препозиційних дериваторів, які утворюють 81 термін. Переважно вони є поліфункціональними, оскільки не окреслюють певного термінологічного поля та здатні утворювати терміни різних сфер професійної та наукової діяльності, а також лексику загальноживаної мови. Рівень дериваційної активності таких формантів є високим: вони утворюють варіативні ряди похідних, сполучаючись з вільними та із зв'язаними основами, здатні оформлювати терміни-гібриди, у разі необхідності можуть комбінуватися один із одним або приєднуватися до вже наявних термінів, що зумовлює появу нової семантики [96]. Кількісно переважають префікси власномовного походження, проте продуктивнішими є запозичені. Це пояснюється тим, що термінолексеми запозичувалися вже сформованими термінологічними одиницями.

Високою продуктивністю відзначається префікс латинського походження re- («повторення»), який утворює 11 лексем. Найпродуктивнішими власномовними префіксами є ви- та за-, кожен з яких бере участь у творенні

7 термінолексем. Префікси с-, ім-, інтер-, з-, об- виявляють низьку продуктивність та утворюють по одному деривату: *сплата, інпринтер, інтервенція, знецінення*.

Дериваційну активність проявляють 27 суфіксів, які утворюють 261 термінолексему. Термінотворчий потенціал суфіксів значно перевищує словотвірні можливості префіксів. До найрегулярніших належать іменникові словотвірні моделі із суфіксами –аці(я)/яці(я) (утворено 39 дериватів), -анн (утворено 31 дериват), -ува/юва (30 дериватів), -ер/ор/ар (утворено 22 деривати). Суфікси –ач, -изм, -ій, -ств(о) вважаємо малопродуктивними, оскільки вони утворюють по 1-2 термінолексеми кожен: *надписувач, тримач, анатоцизм, дилерство, банкрутство, депозитарій, бенефіціарій*. Варто зауважити, що низка автохтонних суфіксів -ій, -ств(о), -ик, -юва, -нн(я) приєднуються до запозичених лексем: *бенефіціарій, депозитарій, дилерство, банкрутство, аналітик, доміцилювання*. Це є свідченням того, що такі терміни пройшли етап графічної адаптації і ролі стрижневих слів є активними членами дериваційної системи та беруть участь в оформленні словотвірних гнізд. Запозичення активно послуговуються українськими та іншомовними афіксами та утворюють словотвірні гнізда часом ширші, ніж власномовні номінації, наприклад: *кредит – кредитор – кредитівка – кредитувати – кредитування – акредитив – рекредитив* (7 номінацій); *фінанси – фінансист – фінансування – фінансувати – рефінансування – профінансувати* (6 номінацій); *доміциль – доміциліант – доміциліат – доміцилеція – доміцилювання* (5 номінацій); *платіж – неплатежі – платник – виплата – плата – сплата – доплата* (7 номінацій); *борг – боржник – заборгованість* (3 номінації); *вклад – вкладник* (2 номінації) та інші.

Приєднуючись до кореневої морфеми, афіксальні морфеми можуть зумовлювати зміни в корені та на морфемному шві [110, с.150]. З-поміж українських термінів фіксуємо приклади консонантних чергувань (*борг – боржник; позика – позичальник*) та чергування голосних (*платіж – неплатежі; дохід – доходи*). Проте такі випадки не є регулярними.

В англійській банківській терміносистемі виділяємо 420 однокомпонентних термінів, які вживаються в терміносистемі як повноцінні терміни та становлять 13,6 % від загальної кількості досліджуваної термінолексики. В англійській терміносистемі абсолютно переважають терміни-іменники, тоді як дієслова та прикметники не є чисельними та утворюються здебільшого випадків шляхом конверсії; числівники та прислівники не функціонують ізольовано від словосполучень. Відповідно до морфологічної структури виділяємо такі структурні типи та моделі однокомпонентних термінологічних номінацій:

I тип – кореневі терміни. Англійські кореневі терміни охоплюють 127 лексем, 30,2 % від загального корпусу однокомпонентних термінів: *asset, aval, bill, draft, fee, index, limit, point, bank, base, cash, claim, credit, debit, fund, item, loan, trust, profit, debt, rate*. Основну частину таких термінів становлять запозичені номінації переважно з французької та латинської мов. Власномовні лексеми охоплюють 24 одиниці (5,7 %) та утворені шляхом метафоризації чи метонімізації загальноновживаних лексем: *bond, float, loss, pool, run, stock, swap, book, will, draft, yield*.

До кореневих термінів відносимо також номінації, утворені шляхом конверсії. Цей спосіб номінації реалізує нове найменування на базі вже наявної лексичної одиниці шляхом зміни її морфологічного класу та надання їй нових синтаксичних функцій. Відмінною рисою конверсії є те, що вона не змінює зовнішньої структури слова і, таким чином, не вдається до методів, якими звичайно користується морфологічна деривація [118]. Найрегулярнішими конверсивними моделями є такі:

- іменник – дієслово: *amount* (загальна сума) – *to amount* (нараховувати суму); *fund* (грошові суми) – *to fund* (фінансувати); *profit* (прибуток) – *to profit* (приносити прибуток);
- іменник – прикметник: *cheque* (чек) – *cheque account* (чековий рахунок), *capital* (капітал) – *capital* (основний);

– іменник – прикметник – дієслово: *bank* (банк) – *bank draft* (банківська тратта) – *to bank* (вносити гроші в банк); *cash* (готівка) – *cash flow* (грошовий обіг) – *to cash* (отримувати гроші за чеками); *credit* (кредит) – *credit bank* (кредитний банк) – *to credit* (кредитувати рахунок).

II тип – деривативні терміни.

Деривація першого ступеня охоплює 186 одиниць, що становить 42,9 %. Вона представлена такими моделями:

– модель **pR** охоплює 15 одиниць і представлена такими префіксами: **de + R:** *default, delay*; **dis + R:** *discount, dishonor*; **il + R:** *illiquid*; **in + R:** *income, invoice*; **mis + R:** *mismatch*; **over + R:** *overdraft*; **sub + R:** *substandard*; **sur + R:** *surcharge, surplus*; **trans + R:** *transaction*; **up + R:** *upstream*; **ac + R:** *account*.

– модель **Rs** охоплює 171 одиницю і представлена такими варіантами суфіксів: **R + ment:** *abandonment, agreement, commitment, embezzlement, endorsement, amendment, payment, presentment*; **R + ance:** *acceptance, acquaintance, allowance*; **R + or/er:** *acceptor, acquirer, broker, teller, director, drawer, endorser, executor, cashier, consigner, creditor, borrower, dealer, floater, reader, sorter, receiver, trader, waiver, debtor, thruster, voucher*; **R + ation.:** *arbitration, confirmation, valuation, segmentation, segregation*; **R + ity:** *annuity, convexity, duality, security*; **R + tion:** *assumption, swaption*; **R + ing:** *bundling, charting, kiting, churning, rating, recording, rounding, servicing, dating, factoring, gapping, pyramiding, structuring*; **R + ion:** *collection, commission, concentration, contribution, suspension; conversion, quotation, reclamation*; **R + ure:** *debenture, divestiture, exposure*; **R + y:** *privacy, recovery, warranty, guaranty*; **R + ee:** *drawee, trustee, nominee*; **R + ary:** *fiduciary*; **R + ery:** *forgery*; **R + ence:** *preference*; **R + al:** *principal*; **R + yst:** *analyst*; **R + age:** *arbitrage*; **R + ent:** *correspondent*.

Серед термінів другого типу фіксуємо пароніми, які є запозиченими лексемами переважно з французької мови та утворюються за допомогою

суфіксів -er/or та -ee: *drawee – drawer; endorsee – endorser; trustee – trustor; mortgagee – mortgagor; payee – payer.*

Деривація другого ступеня охоплює 71 лексему, що становить 18,5 % і представлена такими моделями:

- модель **pRs** – охоплює 43 лексеми і є найчисельнішою серед структурних моделей деривацій другого ступеня і представлена такими комбінаціями суфіксів та префіксів: **de + R + ion:** *deflation*; **in + R + ion:** *inflation*; **de + R + ation:** *deregulation, devaluation*; **dis + R + ment:** *disbursement*; **dis + R + ure:** *disclosure*; **en + R + ing:** *encoding*; **en + R + ance:** *encumbrance*; **fore + R + ing:** *forecasting*; **fore + R + ure:** *foreclosure*; **in + R + ency:** *insolvency*; **dis + R + ion:** *discrimination*; **mis + R + ance:** *misfeasance*; **non + R + ance:** *nonfeasance*; **pre + R + ing:** *prescreening*; **re + R + ation:** *reaffirmation, recession, repatriation, reorganization*; **re + R + ing:** *refinancing, refunding, rescheduling*; **sub + R + ion:** *subrogation, subscription, substitution*; **un + R + ing:** *unbundling*; **under + R + ing:** *underlying*; **with + R + al:** *withdrawal*; **de + R + ary:** *depository*; **anti + R + ion:** *anticipation*; **inter + R + ion:** *intervention*; **over + R + ing:** *overdrawing*; **re + R + ment:** *repayment*;
- модель **Rss** (15 лексем): **R + ar + ist:** *monetarist*; **R + able + ness:** *profitableness*; **R + in + al:** *terminal*; **R + abil + ity:** *profitability*; **R + ic/iz + ation:** *diversification, securitization, authorization*; **R + er + ship:** *ownership*;
- модель **ppRs** (5 лексем): **dis + inter + R + tion:** *disintermediation*; **re + in + R + ment:** *reinstatement*; **re + inter + R + tion:** *reintermediation*; **dis + in + R + ion:** *disinflation*;
- модель **pRss** (4 лексеми): **re + R + iz + ation:** *recapitalization*;
- модель **ppR** (2 лексеми): **re + dis + R:** *rediscount*.

Менш частотними в англійській банківській термінології є прикметники, які переважно утворюються шляхом конверсії. Терміни-прикметники, утворені за допомогою морфологічної деривації становлять 22 лексеми та представлені такими моделями: **pRs:** *indebted, appraizal, accountable,*

unprofitable; **Rs**: *collateral, cooperative, financial, derivative, custodian, profitless, profitable*; **ppRs**: *misencoded*.

Дієслова в англійській банківській терміносистемі здебільшого є термінами-конверсивами, проте фіксуємо і приклади, утворені деривативним способом. Виділяємо такі найрегулярніші моделі: **Rs**: *cancel, syndicate, collateralize*; **pR**: *antedate, overdraw, repay, account*.

Дослідження морфемної структури термінофонду англійської банківської сфери дає можливість виокремити такі морфемні моделі: R, Rs, pR, pRs, Rss, pRss, ppRs, ppR та встановити, що найпродуктивнішими з них є одноафіксні утворення, а саме Rs, що охоплює 38,3 % вибірки однокомпонентних термінів. До найменш продуктивних моделей відносимо pRss, ppRs, ppR. Префіксація в англійській банківській терміносистемі представлена 22 префіксами, більшість із яких є поліфункціональними та утворюють 64 термінолексеми. Значна кількість препозиційних дериваторів англійської мови (12 одиниць) є іншомовного походження: французького, латинського, грецького. Високою продуктивністю відзначається латинський префікс *ge-*, який утворює 11 номінацій. Найпродуктивнішими власномовними префіксами вважаємо *mis-* та *fore-*. Приклади засвідчують, що власномовні префікси виявляють низьку продуктивність і здебільшого випадків утворюють по одному деривату: *over-* (*overdraft*), *with-* (*withdrawal*), *up-* (*upstream*).

Термінотворчий потенціал суфіксів значно перевищує словотвірні можливості префіксів. Суфіксація в англійській банківській терміносистемі представлена 26 суфіксами, які зазвичай є поліфункціональними й утворюють 222 лексеми. Значна кількість суфіксів (12 одиниць) є іншомовного походження, проте високою продуктивністю відзначаються власномовні афікси. До найпродуктивніших належать іменникові словотвірні моделі із суфіксами *-er/or* (26 лексем); *-ing* (21 лексема). Низьку продуктивність виявляють запозичені суфікси, а саме: *-yst* (грецьк.): *analyst*; *-age* (франц.): *arbitrage*; *-al* (араб.): *principal*. Варто зауважити, що

найчисельніші словотвірні гнізда в банківській термінології утворюють саме запозичені лексеми, наприклад: *count* (франц.) – 15 номінацій; *profit* (франц.) – 8 лексем, *deposit* (лат.) – 7 лексем, *pay* (франц.) – 11 лексем, що є свідченням значного рівня їх функціональної адаптації. Проте в зіставленні словотвірних гнізд англійської та української мов виявлено, що ідентичні запозичені лексеми в англійській та українській мовах проявляють різну словотвірну здатність; наприклад: *кредит* – *кредитор* – *кредитівка* – *кредитувати* – *кредитування* – *акредитив* – *рекредитив* (7 номінацій); *credit* – *creditor* – *credibility* – *crediting* (4 номінації); *deposit* – *to deposit* – *depository* – *depositing* – *deposition* – *depository* – *depositor* (7 номінацій); *депозит* – *депозитарій* – *депозитор* (3 номінації).

Зіставний аспект морфемної структури термінологічних номінацій банківської сфери англійської та української мов дає можливість розкрити специфіку словотворення, виявити продуктивність словотвірних типів та моделей, а також встановити тотожні та відмінні риси, зумовлені структурними особливостями досліджуваних мов.

У банківських терміносистемах англійської та української мов абсолютно переважають найменування виражені іменниками, тому словотвірні тенденції в досліджуваних терміносистемах розглядаємо на прикладі однокомпонентних термінів-іменників (табл. 1).

Таблиця 1.

**Кількісна характеристика структурних типів та моделей
однокореневих термінів-іменників**

Морфологічна структура	Кореневі терміни	Деривативні терміни								Σ
		Деривація першого ступеня		Деривація другого ступеня						
Структурні моделі	R	Rs	pR	pRs	Rss	pRss	ppR _s	pRss _s	ppR	

Українська терміносистема	157 35,5%	143 32,4 %	23 5,2 %	46 10,4 %	44 10%	24 5,4 %	3 0,7 %	2 0,5%	-	442 100 %
Загальна кількість	157 35,5%	166 37,6%	119 27%							442 100 %
Англійська терміносистема	127 33%	171 44,4 %	16 4,2 %	45 11,7 %	15 3,9 %	4 1,1 %	5 1,3 %	-	2 0,5 %	385 100 %
Загальна кількість	127 33%	187 48,6%	71 18,5%							385 100 %

Кореневі терміни представлені в досліджуваних терміносистемах однаковою кількістю лексем із незначним кількісним переважанням номінацій в українській термінології. Як в англійській, так і в українській терміносистемах значну кількість безафіксних лексем охоплюють запозичені терміни, які часом характеризуються ширшим дериваційним потенціалом, аніж власномовні.

Деривація першого ступеня охоплює найбільшу кількість термінів у досліджуваних терміносистемах, де провідною є модель Rs. Проте модель Rs значно ширше представлена в англійській термінології (44,4 %), аніж в українській (32,4 %). Терміносистеми обох мов послуговуються майже однаковою кількістю суфіксів (англійська – 26 морфем, українська – 27 морфем), та в англійській термінології вони виявляють значно вищу словотвірну активність саме в деривації першого ступеня. На відміну від української банківської термінології, де термінотворчий потенціал запозичених та власномовних суфіксів представлений однаково, в англійській термінології саме власномовні афікси відзначаються високою активністю й утворюють найдовші ряди похідних (-er/or – 26 дериватів; -ing – 21 дериват). Модель pR є регулярнішою в українській терміносистемі, що

зумовлено кількісним переважанням препозиційних дериваторів, якими послуговується українська термінологія для творення похідних.

Проте продуктивнішими в досліджуваних термінологіях є префікси іншомовного походження, які утворюють майже однакову кількість дериватів у обох терміносистемах: *re-* (лат.) – 11 лексем, *re-* (лат.) – 11 лексем; *дис/дез-* (грецьк.) – 7 лексем, *dis-* (грецьк.) – 7 лексем. Зазначимо, що префікс змінює тільки значення слова, а суфікс, утворюючи нові слова, оформлює його як частину мови і розширює парадигматичні зв'язки [221, с. 80].

Зіставлення дериватів із запозиченими префіксами й суфіксами в українській та англійській мовах свідчить, що діапазон їх використання не збігається і залежить від твірних баз [109, с. 152], наприклад: *de-* (лат.) – 7 лексем, *de-* (лат.) – 4 лексеми; *суб-* (лат.) – 2 лексеми, *sub-* (лат.) – 4 лексеми; *-іст/ист* (грецьк.) – 5 лексем, *-yst* (грецьк.) – 1 лексема; *-ант/ент/єнт* (франц.) – 13 лексем, *-ant/ent* (франц.) – 3 лексеми. Проте фіксуємо і приклади абсолютних збігів, хоча кількість їх незначна: *re-* (лат.) – 11 лексем, *re-* (лат.) – 11 лексем; *дис/дез-* (грецьк.) – 7 лексем, *dis-* (грецьк.) – 7 лексем.

Що стосується префіксально-суфіксального способу словотворення (деривація другого ступеня), то він є продуктивнішим в українській термінології і становить 27 %, тоді як в англійській охоплює 18,5 %. Найчисельнішою моделлю в досліджуваних терміносистемах визначаємо модель *pRs*, яка охоплює майже однакову кількість лексем в англійській (11,7 %) та українській (10,4 %) мовах. Це єдиний збіг у деривації другого ступеня. Номінацій, утворених за моделлю *Rss*, в українській терміносистемі є майже втричі більше, ніж в англійській. Варто зауважити, що серед лексем цієї моделі не фіксуємо ідентичних термінів, що є свідченням того, що номінації не взаємозапозичувались, а кожна мова послуговувалася власними словотвірними тенденціями. Аналогічна ситуація простежується серед номінацій *pRss*, де українські терміни кількісно переважають англійські у 5 разів. Проте модель *ppRs* відзначається кількісною перевагою англійських

лексем, які частково фіксуємо серед українських запозичених термінів. В українській термінології фіксуємо модель pRsss, яка є відсутньою серед англійських термінів, тоді як в англійській знаходимо поодинокі приклади номінацій, утворених за моделлю ppR, які не реєструємо серед українських. Обидві моделі охоплюють по 0,5 %. Такі кількісні показники свідчать, що в українській мові переважає синтетичний спосіб словотворення, тоді як в англійській мові переважають аналітичні форми.

3. 2. Складні номінації

Складні терміни є невід'ємною частиною кожної галузевої терміносистеми. Словоскладання в термінології є одночасно і процесом творення нових лексем за певними принципами та моделями, і результатом цього процесу, який є відбитком тривалої мовної адаптації новоутворених номінацій. На початку становлення будь-якої нової галузі вирішальну роль відіграють терміни-однослови, які стають базовими у процесі творення аналітичних конструкцій і мають певні особливості синтагматики. З розвитком терміносистем яскравішою стає тенденція до деталізації та так званого «гілкування» лексики, тобто простежується тяжіння до бінарних та багатокомпонентних термінів. На думку В. П. Даниленко, наявність таких номінацій у терміносистемі слугує доказом того, що «вона вже пройшла шлях природного формування» [56, с. 77]. Відповідно виникнення складних слів у термінології зумовлено потребою передати два значення в одній номінації та мовною економією.

Особливості таких термінологічних сполук української мови аналізували у своїх працях В. В. Грещук, В. П. Даниленко, А. С. Д'якова, В. Л. Іващенко, Т. Р. Кияк, Н. Ф. Клименко, І. М. Кочан, А. В. Крижанівська, Л. Д. Малевич, Г. П. Мацюк, Т. І. Панько, Л. М. Полюга, Л. О. Симоненко, О. О. Тараненко та інші. Багатоаспектне дослідження складних номінацій в економічних

міжгалузевих терміносистемах запропонували О. І. Гутиряк, Т. П. Кравченко, О. М. Лотка, І. В. Малиновська, Г. Т. Приходько, Г. О. Хацер, Г. В. Чорновол та інші. Аналіз творення і функціонування складних слів із міжнародними компонентами представлений у роботах І. М. Кочан, Л. О. Симоненко. Історії виникнення іменників-комполітів присвятили свої праці М. Я. Плющ, П. П. Плющ, С. П. Самійленко, І. Й. Тараненко.

У працях В. О. Горпинича, І. І. Ковалика, Н. С. Родзевич, Є. Рудницького утворення комполітів тлумачиться як наслідок лексикалізації назв понять, виражених словосполученнями [120, с. 194]. Н. Ф. Клименко наголошує на тому, що комполіти утворюються від словосполучень, де є тісний зв'язок між його членами [93, с. 78]. Лексичні одиниці, які входять до складу комполіта, стають частинами нового цілого, обмежують свою семантичну, граматичну багатогранність та підпорядковуються новому значенню, сформованому завдяки новим парадигматичним і синтагматичним функціям [121, с.182]. Але, на відміну від загальнономовного, термінологічне словотворення має певні особливості, пов'язані передусім з самою специфікою терміна як лексичної одиниці обмеженої сфери вживання [199, с. 92]. Термінологічне словотворення є усвідомленим процесом; воно дає можливість штучно запроваджувати в галузеві термінології спеціалізовані за смислом словотвірні морфеми [55, с. 65].

Використання складних номінацій у термінології зумовлено появою нових слів у відповідь на технологічні та соціальні замовлення, збільшенням запозичень-складних слів, засвоєння яких сприяє виокремленню нових або зростання продуктивності вже відомих основ і залучення їх у процеси згортання словосполучень [92, с. 83]. Компресія синтаксичних одиниць у формі складного слова призводить до збільшення його стислості в структурному плані і в плані збільшення його інформативності. Замість складних синтаксичних конструкцій з'являються словесні концентрати, у яких спрощуються граматичні маркери та синтаксичні відносини, що

притаманні словосполученням. Композити репрезентують лише істотну інформацію [138, с. 73].

На визначення складного слова в сучасному мовознавстві впливають такі фактори, які відрізняють його від словосполучення:

- форма складного слова: те, що написано разом, вважається одним словом;
- значення складного слова, яке повинно бути відокремленим від значення компонентів;
- наявність одного головного наголосу [149, с. 30-31];
- належність композита до однієї лексичної категорії;
- функціонування композита одним членом речення.

Особливістю складних слів-термінів є графічний вигляд – вони можуть бути написані разом або через дефіс. Проте невирішеним залишається питання про дефіс. Слова, що через нього пишуться можуть бути і складними словами і словосполученнями. Це пояснюється тим, що лексикографічні джерела не дотримуються постійності [149, с. 30-31]. Однак

Л. Бауер стверджує, що правопис складних слів не є абсолютно не керованим, адже зазвичай у «довгих» словах простежується тенденція до написання окремо, а в «коротких» – разом. Зі зростанням складності мало термінів позначаються на письмі разом – переважно пишуться окремо або через дефіс [239, р. 702]. Проте, на нашу думку, неусталеність орфографії є свідченням початкового етапу становлення термінолексики, а також інтенсивної розробки чи нормування терміносистем.

Складні номінації мають істотні переваги над термінами, утвореними іншими способами:

- стислість, суцільнооформленість у граматичному та семантичному плані (поєднання в одному слові кількох основ дає можливість точно характеризувати поняття за кількома ознаками);
- однозначність співвідношення між поняттям і словом (композити значно частіше бувають однозначними, аніж одноосновні терміни);

- лаконічність (складні терміни завжди коротші за сполучення слів, на основі яких вони утворені).

Серед українських банківських термінів фіксуємо 216 складних одиниць із 2592, що становить приблизно 8,1 % вибірки. В англійській банківській терміносистемі налічуємо 268 таких термінів із 3080, що становить 8,7 % вибірки. Кількісні підрахунки складних слів досліджуваних терміносистем є підтвердженням висновку Н. Ф. Клименко про те, що 10 % словникового складу мови становлять складні слова і що більшість із них утворилась основоскладанням. Цей спосіб творення складних слів учена вважає центром, навколо якого відбувається перехід слів чотирьох різновидів: простих, композитів, юкстапозитів, аббревіатур [93, с. 60; с.78].

Складні номінації в банківській термінології англійської та української мов поділяються на такі структурні групи:

1) юкстапозити, які складаються з рівнозначних частин, які здебільшого належать до однієї лексико-граматичної категорії. Складники таких термінів – слова, поєднані в одному складному слові без з'єднувального елемента. Щодо графічного вигляду юкстапозити поділяємо на:

- нейтральні (ті, що пишуться через дефіс), наприклад: *дельта-коефіцієнт*, *банк-кореспондент*, *кліринг-банк*, *кредит-процент*, *терція-вексель*, *нетто-проценти*, *біл-брокер*, *бонд-холдер*, *депо-вексель*, *кредит-нота*, *система «клієнт-банк»*; *zero-interest loan* (безвімсоткова позика), *cross-hedge* (зустрічне хеджування), *cross-rate* (крос-курс), *full-service bank* (універсальний банк), *index-linking* (індексація);

- зрощені (ті що пишуться разом) є характерними більшою мірою для англійської терміносистеми, наприклад: *clearinghouse* (рахункова палата), *cardholder* (власник картки), *fundholder* (розпорядник кредитів), *wholesale bank* (банк, який працює тільки з юридичними особами), *cashpoint* (банкомат), *guideline* (офіційний норматив).

За характером твірної бази юкстапозита окремо виділяємо термінів-символослови, до складу яких входять буквені або числові символи, які

регулярніше фіксуємо в англійській терміносистемі та okazіонально – в українській: *z-bond* (облігація «зет»), *24-hour banking* (цілодобове банківське обслуговування), *t-banking* (здійснення банківських операцій за допомогою мережі Інтернет при безпроводовому підключенні); *A-форфе* та інші.

2) композити, у яких основи поєднані за допомогою з'єднувального компонента – інтерфікса, який може бути виражений:

- голосним чи приголосним, що є більшою мірою властивим для української мови: *валютне законодавство*, *векселетримач*, *першокласний вексель*, *внутрішньобанківський контроль*, *кредит акцептно-рамбурсний*, *фінансово-кредитна система*. Якщо для української мови такий спосіб поєднання компонентів у складні терміни є типовим, то в англійській терміносистемі фіксуємо вкрай рідко: *agricultural credit* (сільськогосподарський кредит).

- прийменником, що є характернішим для англійської терміносистеми: *bank-to-bank loan* (компенсаційний кредит), *debt-to-equity ratio* (леверажне співвідношення), *due-on-sale clause* (право дострокового стягнення іпотечного кредиту при продажу закладного майна), *point-of-sale banking* (банківські послуги на підприємствах роздрібної торгівлі), *pay-to-bearer bond* (облігація на пред'явника), *end-of-month payment* (платіж в кінці місяця). Приклади засвідчують, що найрегулярнішими прийменниками-інтерфіксами є *-to-* та *-of-*.

- артиклем, який фіксується okazіонально: *over-the-counter market* (ринок без посередників).

Серед англійських термінолексем фіксуємо редуплікативні номінації, утворені шляхом повтору однієї частини, які поєднуються за допомогою сполучника чи прийменника, наприклад: *day-to-day loan* (одноденна позика), *bank-to-bank loan* (компенсаційний кредит), *case-by-case* (в індивідуальному порядку), *end-to-end servicing* (комплексне обслуговування), *back-to-back* (автоматично поновлюваний).

Отже, композит постає як лексикалізація первинних, переважно підрядних двочленних словосполучень (двокореневих структур), що впливає на зміну структури нового слова [35; 58, с. 44; 138, с.73]. А. М. Нелюба визначає ще й інтерфіксально-суфіксальний різновид композиції [151, с. 96], опорні основи якої трактуються як суфіксально ускладнені [4, с. 21], а похідне слово містить у собі відношення до свого мотиватора: *векселедавець*, *векселедержач*, *кредитоспроможність*, *невизначено-доміцильований* (*вексель*), *депозитно-клірингова (компанія)*; *pay-to-bearer bond* (*облігація на пред'явника*), *over-the-counter market* (*ринок без посередників*). Приклади свідчать, що інтерфіксно-суфіксальні номінації є регулярнішими в українській терміносистемі, тоді як в англійській фіксуються okazіонально.

Згідно з цією класифікацією можна стверджувати, що в досліджуваних терміносистемах однаковою мірою представлені юкстапозити та композити, хоча фіксуємо різні види інтерфікса, що зумовлено відмінностями у структурі обох мов.

На основі класифікації складних слів І. В. Арнольда [12, с. 71-72] виділяємо такі структурні типи складних термінів:

1) складні терміни, що утворилися з простих основ: *соло-вексель*, *банк-агент*, *банк-міст*, *стоп-лист*, *кредит-нота*, *брутто-дохід*; *ATM network* (*мережа банкоматів*), *long-term loan* (*довгострокова позика*), *passbook* (*ощадна книжка*), *cashpoint* (*банкомат*), *charge-back* (*внутрішньовідомчі розрахунки*), *drawdown* (*вибірка кредиту*), *goodwill* (*ділова репутація*);

2) складні терміни, у яких принаймні один із компонентів є похідною основою: *біржове саморегулювання*, *розрахунково-грошовий документ*, *зотовалютний резерв*, *комп'ютерно-касова система*, *короткотерміновий кредит*; *asset-backed securities* (*цінні папери, забезпечені активами*), *fundholder* (*розпорядник кредитів*), *clearinghouse* (*рахункова палата*), *creditworthiness* (*кредитоспроможність*), *interest-bearing note* (*відсотковий вексель*), *safekeeping* (*зберігання цінностей у банківському сейфі*), *taxpayer* (*платник податків*). Похідна основа складних термінів у більшості випадків

знаходиться у препозиції, проте фіксуємо поодинокі приклади в англійській банківській системі з похідною основою у препозиції: *remainderman* (особа, якій передається право на володіння власністю), *clearinghouse* (кліринговий дім), *fixed-date bill* (вексель, що підлягає погашенню в конкретну дату).

3) складні терміни, у яких принаймні один із компонентів є скороченою основою: *картрахунок* (картковий рахунок); *фінвідділ* (фінансовий відділ); *контррахунок* (контрарний рахунок); *держкредит* (державний кредит); *зовнішторгбанк* (зовнішньоторгівельний банк); *мінфін* (міністерство фінансів); *промбудбанк* (промислово-будівельний банк); *forex-foreign exchange* (обмін валют); *telebanking-telephone banking* (дистанційне здійснення банківських операцій); *excom-executive committee* (виконавчий комітет).

Номінації третього типу в сучасному словотворенні називають телескопними словами за аналогією до французької назви – *telescopage* [178, с. 135]. Телескопія – це спосіб словотворення, за якого відбувається злиття двох (чи більше) усічених основ або злиття повної основ із усіченою другою основою, таким чином нове слово цілковито або частково містить у собі значення структурних елементів, що входять у нього [178, с. 138-139]. Проте, телескопізми не є численними в досліджуваних термінологіях і стеновлять лише 1 % з усіх складних слів у кожній терміносистемі.

З погляду етимології структура складних термінів передбачає такі комбінації:

– запозичення – запозичення : *дато-вексель* – *дато* (італ.)-*вексель* (нім); *гіперінфляція* – *гіпер* (грецьк.) *інфляція* (латин.); *дельта-коефіцієнт* – *дельта* (грецьк.) -*коефіцієнт* (латин.); *валютно-фінансові умови* – *валюта*(італ.) *фінанси*(франц.); *мультивалютність* – *мульти*(латин.) *валюта* (італ.); *спот-курс* – *спот* (англ.)-*курс* (італ.); *супердивіденд* – *супер* (латин.) *дивіденд* (латин.); *банк-емітент* – *банк* (італ.) *емітент* (італ.); *export-import bank* (експорно-імпортний банк) – *export* (латин.) -*import* (латин.); *single-currency loan* (моновалютний кредит) – *single* (франц.) -

currency (латин.), *second-tier bank* (банк другого рівня) – *second* (франц.) -*tier* (франц.); *tax-exempt* (неоподатковуваний) – *tax* (франц.)-*exempt* (франц.); *government-guaranteed loan* (кредит гарантований державою) – *government* (франц.) – *guarantee* (франц.); *counterpart loan* (паралельний кредит) – *counter* (франц.) *part* (латин.);

– запозичення – власномовна лексема: *брutto-дохід* – *брutto* (італ.); *векселедавець* – *вексель* (нім); *міні-зливok* – *міні* (латин.); *капіталовіддача* – *капітал* (нім); *банк-посередник* – *банк* (італ.); *банк-міст* – *банк* (італ.); *конкурентоздатний* – *конкурент* (латин.); *нетто-дохід* – *нетто* (італ.); *кредитоспроможність* – *кредит* (латин.); *safekeeping* (зберігання цінностей в банківському сейфі) – *safe* (франц.); *creditworthiness* (кредитоспроможність) – *credit* (франц.); *fundholder* (розпорядник кредитів) – *fund* (франц.); *interest-free loan* (безвідсотковий кредит) – *interest* (франц.); *guideline* (офіційний норматив) – *guide* (франц.);

– власномовна лексема – запозичення: *внутрішньобанківський контроль* – *банк* (італ.); *золотовалютний резерв* – *валюта* (італ.); *невизначено-доміцильований вексель* – *доміцилій* (латин.); *двовалютна облігація* – *валюта* (італ.); *self-financing* (самофінансування) – *finance* (франц.); *full-service bank* (універсальний банк) – *service* (франц.); *long-term credit* (довгостроковий кредит) – *term* (франц.);

– власномовна лексема – власномовна лексема: *акція багатоголоса*; *чужоземна валюта*; *валютна самоокупність*; *заставотримач*; *платоспроможність*; *позикодавець*; *повноцінні гроші*; *clearinghouse* (кліринговий дім), *spreadsheet* (розрахунковий документ), *shortfall* (недоплата), *wholesale bank* (банк, який працює тільки з юридичними особами).

У систематизації складних термінологічних слів фіксуємо комплекси складних номінацій зі спільною частиною – конкретизатором, яка знаходиться переважно у препозиції. Така модель стає все більше поширеною в українській мові та вказує на структурне зближення мов.

Вживання регулярних моделей творення складних слів є поширеним і формує лексичні парадигми [200, с. 133], що дає можливість виділити частовживані основи. В українській банківській терміносистемі фіксуємо двадцять сім найпродуктивніших термінів, які сполучаються щонайменше з двома лексемами родового значення: *євробанк, євровалюта, євродепозити, євродолари, єврокард, єврокредит, євролінія, євроноти, єврооблігація, євроринок, єврочек* (11); *банк-агент, банк-посередник, банк-гарант, банк-акцептант, банк-дилер, банк-емітент, банк-міст, банк-кореспондент, жиробанк, євробанк, парабанк, Промбудбанк, Зовнішньоекономбанк, Зовнішторгбанк* (14); *векселедавець, векселетримач, плац-вексель, дато-вексель, прима-вексель, терція-вексель, секунда-вексель, ректо-вексель* (8); *валютно-кредитний, валютно-процентний, валютно-відсотковий, валютно-фінансовий, інтервалюта, мультивалютний, двовалютний* (7); *довготерміновий, середньотерміновий, короткотерміновий* (3). Цитовані приклади засвідчують, що спільна частина українських складних термінів може перебувати як у препозиції, так і в постпозиції або ж і в препозиції, і в постпозиції в межах однієї лексичної парадигми, наприклад: *банк-кореспондент, жиробанк; валютно-кредитний, двовалютний*.

Основи з найменшою валентністю (2) налічують 7 лексем і здебільшого представлені антонімічними парами: *багатоголоса – одноголоса (акція); заставодавець – заставаотримач; позикодавець – позикотримач*. Проте фіксуємо і пару синонімів: *платоспроможність – платоздатність*.

Серед складних номінацій англійської банківської терміносистеми реєструємо також двадцять сім частовживаних компонентів. Проте їх валентнісні характеристики не є такими високими, як серед українських термінів, наприклад: *eurobond, eurocommercial, eurocredit, eurocurrency, eurodollar, euronote* (6); *paycheck, payday, paydown, payoff, payroll, paythrough, taxpayer* (7); *self-amortizing, self-dealing, self-insurance, self-liquidating, self-regulatory, self-service* (7). В англійських складних термінах спільна частина-конкретизатор переважно перебуває у препозиції. Проте фіксуємо приклади з

препозицією і постпозицією спільної основи: *hyper-inflation, inflation-indexed; paycheck, taxpayer*.

Достатньо високою продуктивністю у творенні складних банківських термінів характеризуються запозичені лексеми. Проте їхні словотвірні можливості неоднаково реалізуються у терміносистемах досліджуваних мов, наприклад: *bank-loan, bankbook* (2); *банк-посередник, банк-агент, банк-гарант, жиробанк, євробанк, парабанк, банк-акцептант, банк-дилер, банк-емітент, банк-міст, банк-кореспондент, Промбудбанк, Зовнішньоекономбанк, Зовнішторгбанк* (14); *eurobond, eurocommercial, eurocredit, eurocurrency, eurodollar, euronote* (6); *євробанк, євровалюта, євродепозити, євродолари, єврокард, єврокредит, євролінія, євроноти, єврооблігація, євроринок, єврочек* (11).

Складні слова традиційно розподіляються залежно від їхньої частиномовної належності. Вагому частину складних термінів аналізованої вибірки складають складні іменники, які поділяються залежно від типу взаємин між компонентами. Складні іменники тому поділяють на екзоцентричні, тобто такі, у яких лише комбінація обох елементів дає назву відповідного поняття, наприклад: *самоокупність, законодавство, платоспроможність; break-even* (беззбитковість), *drawdown* (вибірка кредиту), *gridlock* (ланцюгова реакція неплатежів), та ендоцентричні, коли поняття визначається одним елементом, а другий додає додаткові характеристики, наприклад: *дато-вексель, банк-посередник, брутто-дохід; eurocredit* (єврокредит), *clearinghouse* (кліринговий дім), *passbook* (ощадна книжка) [149, с. 36]. Із результатів дослідження помітно, що в українській терміносистемі чисельнішими є ендоцентричні складні іменники, тоді як в англійській – екзоцентричні.

Складні терміни-іменники в українській терміносистемі охоплюють 68,7 % й утворюються за такими структурними типами:

1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):

– іменник + іменник: *банк-міст, банк-гарант, кредит-нота, кредит-процент, жиробанк, жиросистема, жиронаказ, депо-вексель;*

– прикметник + іменник: *прима-вексель, соло-вексель, нетто-проценти, нетто-активи, гофброкер;*

– числівник + іменник: *зеро-бони, терція-вексель.*

Номінації цього типу не є численними в українській банківській термінології і представлені здебільшого запозиченнями;

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання). Зазначимо, що похідна основа може бути ускладнена префіксом чи суфіксом або ж і префіксом і суфіксом та перебувати у препозиції чи постпозиції складного терміна:

– іменник + іменник: *капіталомісткість, жиророзрахунок, кредитоспроможність, капіталовкладення, каунтер-чек, банк-акцептант, банк-посередник, банк-кореспондент;*

– іменник + дієслово: *векседавець, векселетримач, заставадавець, позикодавець, позикотримач;*

– займенник + іменник: *саморегулювання, самоокупність;*

– прикметник + іменник: *нетто-прибуток, нетто-дохід.* До цієї моделі також відносимо терміни з усіченою основою (композиції-скорочення): *євролінія, єврокредит, євродолар, євродепозит, євро-вексель, міні-зливки.*

3) похідна основа + похідна основа: здебільшого представлений телескопізмами, у яких усічена основа поєднується із похідною: *міні-зливки, мультивалютність, картрахунок.*

Складні терміни-прикметники в українській терміносистемі становлять 31,3 % і представлені такими моделями:

– прикметник + прикметник: *розрахунково-грошовий, комп'ютерно-касовий, внутрішньобанківський, грошово-кредитний, конкурентоздатний, експортно-кредитний, валютно-фінансовий;*

– прислівник + прикметник: *високодохідний, довгостроковий, короткостроковий, короткотерміновий, багатонаціональний (банк), багатоголоса (акція)*;

– числівник + іменник: *одноголоса (акція), двовалютна (облігація), першокласний (вексель), одноемітентна (система), одноразова (виплата), першочергова (маржа)*;

– займенник + прикметник: *тимчасова (валюта)*.

В англійській терміносистемі складні іменники є менш численними, аніж складні прикметники, і становлять 42 % та утворюються за такими типами:

1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):

– іменник + іменник: *benchmark (контрольний показник), cashpoint (банкомат), firewall (заходи забезпечення конфіденційності), bankbook (ощадна книжка), guideline (офіційний норматив), timeline (часові рамки), timeframe (строки), gridlock (ланцюгова реакція неплатежів)*;

– дієслово + прийменник: *turnover (обіг), buy-in (вкуп власних акцій), takeover (поглинання), standby (резервний кредит), set-off (відрахування), outlay (капітальні витрати), payout (виплата дивідендів), charge-off (кредит, списаний як безнадійний)*;

– дієслово + прислівник: *drawdown (вибірка кредиту), carryforward (перехідний залишок), carryback (перенесення залишку), wraparound (друга іпотека)*;

– прикметник + іменник: *shortfall (недоплата), cross-rate (крос-курс), cross-hedge (зустрічне хеджування), cross-sell (крос-продаж)*;

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання):

– іменник + іменник : *boilerplate (стандартні умови), cardholder (власник картки), counter-party (контрагент), taxpayer (платник податків), fundholder (розпорядник кредитів), creditworthiness (кредитоспроможність), clearinghouse (розрахункова палата), index-linking (індексація)*;

– займенник + іменник: *self-insurance* (створення власних резервних коштів), *self-regulation* (саморегулювання), *self-financing* (самофінансування), *self-dealing* (угоди, щодо яких є зацікавленість);

– прикметник + іменник: *backdating* (датування заднім числом); *safekeeping* (зберігання цінностей у банківському сейфі);

– іменник + прислівник: *asset-asides* (резервні фонди).

До цієї моделі також відносимо композити-скорочення, утворені усиченням однієї з основ: *eurobond* (єврооблігація), *eurocurrency* (євровалюта), *eurocredit* (єврокредит), *euronote* (єврооблігація);

3) похідна основа + похідна основа, до якого відносимо лексеми, де принаймні одна основа є усиченою, а інша дериваційною: *telebanking* – *telephone banking* (заочне здійснення банківських операцій), *forex* – *foreign exchange* (обмін валют).

Складні терміни-прикметники в англійській термінології охоплюють більшу частину складних лексем (58 %) і представлені такими моделями:

1) проста основа + проста основа (чисте основоскладання):

– іменник + іменник: *baseline study* (базове дослідження), *book-entry bond* (балансова облігація), *export-import bank* (експортно-імпортний банк), *framework agreement* (базова угода), *standart-term contract* (типовий контракт), *stop-limit order* (буферний лімітний наказ);

– прикметник + іменник: *full-service bank* (універсальний банк), *long-term credit* (довгостроковий кредит), *soft-window facilities* (пільгове кредитування), *single-currency loan* (моновалютний кредит), *tight-money policy* (жорстка кредитно-грошова політика);

– іменник + прикметник: *interest-free loan* (безвідсотковий кредит), *risk-free rate* (ставка без урахування ризиків), *stepwise* (поетапний);

– займенник + іменник: *self-service banking* (здійснення банківських операцій на основі самообслуговування);

– числівник + іменник: *two-tier banking system* (дворівнева банківська система), *two-party loan* (кредит, взятий у дочірній компанії, але

погашуваний у батьківській компанії), *second-tier bank* (банк другого рівня), *zero-coupon note* (безвідсоткове боргове зобов'язання), *zero-price collar* (безплатне фінансування максимуму і мінімуму плаваючої ставки);

– іменник + прислівник: *interest-only loan* (кредит, за яким регулярно сплачуються тільки відсотки);

– прийменник + іменник: *online banking* (здійснення банківських операцій клієнтом зі свого комп'ютера або по телефону), *in-bank endorsement* (бланковий індосамент), *off-balance sheet item* (позабалансова стаття);

– дієслово + прийменник: *add-on loan* (кредит, який береться частинами), *drive-in bank* (автобанк), *carryover transaction* (перехідна угода), *lock-in period* (період, протягом якого позичальник за іпотечним кредитом не має права його рефінансувати).

2) проста основа + похідна основа (змішане основоскладання):

– іменник + іменник: *counterpart loan* (паралельний кредит), *deposit-taking institution* (кредитна установа), *safekeeping charge* (банківський збір за зберігання цінностей);

– прикметник + іменник: *broken-period interest* (відсоткові платежі за неповний період виплати відсотків), *closed-end credit* (невідновлюваний кредит), *fixed-date bill* (вексель, що підлягає погашенню в конкретну дату), *guilt-edged security* (державний цінний папір), *policy-based lending* (директивне кредитування), *front-loaded loan* (кредит, більша частина якого підлягає погашенню на початку терміну погашення), *adjustable-rate mortgage* (іпотечний кредит під плаваючий відсоток);

– дієслово + прийменник: *carryover transaction* (перехідна угода), *clean-up requirements* (ліквідаційні вимоги);

– прийменник + іменник: *outstanding account* (непогашений рахунок), *breaking-in period* (період запровадження нової банківської послуги);

– займенник + іменник: *self-liquidating loan* (короткостроковий кредит на обігові цілі), *self-sustaining* (самофінансований);

– числівник + іменник: *second-preferred stock* (привілейовані акції другого роду), *zero-based budget* (бюджет з нульовим зростанням);

– дієслово + прикметник: *buyback agreement* (компенсаційна угода);

3) похідна основа + похідна основа:

– прислівник + прикметник: *easily-realizable assets* (ліквідні активи);

– іменник + прикметник: *government-guaranteed loan* (кредит, гарантований державою);

– іменник + іменник: *counter-vailing* (компенсаційний).

Серед англійських складних слів фіксуємо дієслова, які утворюються додаванням простих основ: модель «дієслово + прислівник»: *to rollover* (надавати відтермінування з погашення заборгованості).

Серед англійських термінолексем фіксуємо приклади конверсії, коли утворення нової частини мови на ґрунті одного кореня викликає внутрішні зміни мовної одиниці. Змінюються семантичні зв'язки слова та її синтаксичні функції [149, с. 54]. Конверсія є характерною виключно для англійської мови: *turnover* (обіг) – *turnover ratio* (обіговий коефіцієнт), *rollover credit* (револьверний кредит) – *to rollover* (надавати відтермінування з погашення заборгованості), *safekeeping* (зберігання цінностей у банківському сейфі) – *safekeeping charge* (банківський збір за зберігання цінностей), *buyback* (викуп) – *buyback agreement* (компенсаційна угода), *downstream* (операція «згори донизу») – *downstream loan* (кредит наданий дочірній компанії материнською).

Досліджуваний матеріал дає змогу констатувати, що складні слова банківської термінології в англійській та українській мовах репрезентовані нерівномірно. Структурні моделі складних номінацій в англійській терміносистемі представлені значно ширше. Серед англійських складних лексем фіксуємо прикметники, іменники, дієслова, де прикметники є найчисельнішою групою (58 %). В українській терміносистемі виділяємо складні іменники та складні прикметники з кількісним переважанням складних іменників (68,7 %). Найпродуктивнішим способом творення

складних термінів в англійській терміносистемі є чисте основокладання, тоді як в українській – змішане основокладання, що зумовлено типологічною розбіжністю мов. Найрегулярнішими компонентами складних слів досліджуваних терміносистем є іменники та прикметники.

Отже, функція складних номінацій у термінології полягає в уточненні та деталізації понять, явищ, процесів банківської діяльності. Зіставний аналіз банківських термінів англійської та української мов дає підстави стверджувати, що в англійській та українській терміносистемах однаковою мірою представлені юкстапозити та композити. Серед англійських складних термінів фіксуємо терміни-символослови та редуплікативні номінації. Найпродуктивнішим способом творення складних номінацій в англійській мові є поєднання основ, тоді як в українській – приєднання основи до похідної чи поєднання похідних основ, що зумовлено структурними відмінностями обох мов. Наявність телескопізмів є спільним для обох терміносистем. Виявлено частовживані основи в досліджуваних терміносистемах, проте їх валентнісні характеристики не є ідентичними.

3. 3. Словосполучення

Терміни-словосполучення є невід’ємною частиною кожної фахової мови та становлять більшу частину її лексичного термінофонду. О. Тараненко зазначає, що понад 70% термінів у різних терміносистемах – це словосполучення [208]. Інтенсивне утворення терміносполучень у процесі розвитку будь-якої сфери наукової та професійної діяльності, на думку С. В. Ільїної, зумовлене обмеженістю лексичного складу мови та необмеженістю потреби в номінації нових понять [79, с. 9]. Переважання термінологічних об’єднань над однослівними термінами Е. Н. Толікіна пояснює характерною для термінотворення тенденцією до семантико-парадигматичної регуляторності, тобто до відображення у формі терміна

родових і численних неродових відношень, що вимагає появи більшої кількості складових терміна-словосполучення [213, с. 65]. Цю думку поділяє і М. Годована. Вона зазначає, що аналітичні терміни є продуктивними і, на відміну від термінів-однословів, виявляють більшу здатність до конкретизації значень завдяки їхній можливості надавати додаткові уточнювальні галузеві характеристики загальноживаним словам [41, с. 101]. Основний принцип побудови термінологічних словосполучень полягає в конкретизації базового поняття. Введення кожного нового компонента до складу терміносполуки деталізує й поглиблює базове поняття, завдяки чому воно вирізняється із ряду подібних за спеціальними інтегральними ознаками. Така деталізація не порушує основних вимог до терміна – точності та лаконічності, оскільки функцією термінологічної одиниці є найточніше розкривати поняттєве поле спеціального поняття.

Особливості таких термінологічних сполук є предметом аналізу вітчизняних та зарубіжних мовознавців, а саме: В. Даниленка, Р. Головіна, Б. Михайлишина, Д. Лотте, Т. Панько, О. Тараненка, І. Волкової, Е. Толикіної, Л. Симоненка та ін. Кожен автор, залежно від його наукових орієнтирів, вдається до довільного використання термінів зазначеної сфери номенів: термінологічні словосполучення, терміни-словосполучення, терміносполуки, багатоконпонентні терміни, термінологічні об'єднання, багатослівні терміни, складені терміни, концептуальні об'єднання.

Наявність багатоконпонентних номінацій у термінології актуалізує питання про межі термінологічної лексики в лексикографічному плані. Чимало лінгвістів не визнають наявності в мові багатоконпонентних термінів, називаючи їх концептуальними об'єднаннями. Учені зауважують, що така позиція має перевірятися згідно з вимогами до терміна: якщо всі вимоги дотримані, то нема підстав відмовляти термінові в його термінологічності незалежно від його лексичної довжини [65]. В. П. Даниленко вважає, що такі ускладнені словосполучення не можна розцінювати як нормативне явище, як типові терміни, це аномалії, яких

потрібно уникати [57, с. 133]. На думку Л. О. Симоненко, термінологізація багатокomпонентних словосполучень відносна, оскільки вони здебільшого описують поняття [199, с. 122]. І. М. Волкова, В. М. Лейчик вважають, що довжина терміна повинна не тільки відповідати його завданню позначати поняття та виділяти його з ряду подібних, а й бути оптимальною, щоб забезпечувати легкість його запам'ятовування та широкого застосування [37, с. 69; 123, с. 67]. Проте Л. Малевич зазначає, що межі терміна-словосполучення слід визначати не за кількістю компонентів у його складі, а за здатністю певної вербальної конструкції виступати цілісним позначенням наукового поняття. Л. Малевич зауважує, що складене найменування не повинно виходити за рамки непередикативного сполучення слів, оскільки предикативні сполучення не мають номінативної функції [140, с. 35] та виражають судження – складнішу логічну одиницю, аніж поняття [102, с. 25]. Отже, первинним у визначенні довжини терміна є його здатність бути цілісним позначенням наукового поняття, а вторинним – кількісне наповнення компонентами, оскільки термін – це не лише слово, і точність його набагато важливіша за розмір [39, с. 70].

На відміну від загальномовних, термінологічні словосполучення виконують номінативно-дефінітивну функцію та, маючи різний ступінь змістової розкладності, є значно стійкішими. М. В. Верещака [32] окреслила два блоки вимог до термінів-словосполучень:

1) семантичний блок:

- семантична цілісність;
- специфічність значення, що співвідноситься з поняттям науки певної субмови;
- входження у термінотворче гніздо;
- здатність термінологічного словосполучення виражати родо-видові та не родо-видові відношення;

2) структурний блок:

- чітку згрупованість компонентів;

– здатність до відтворення.

Нерідко терміни-словосполучення відносять до фразеологічних одиниць на підставі їх стійкості та здатності відтворюватися в готовому вигляді. За твердженням С. М. Локайчук, щоб стати терміном, словосполучення повинно набути певної стійкості [132, с. 71]. Однак стійкість і відтворюваність термінологічної одиниці залежить передусім не від мовних та функціональних якостей, а від стійкості та відтворюваності пов'язаного з нею поняття [162, с. 172]. М. Ф. Алефіренко вважає, що термінологічні словосполучення та фразеологізми належать до різних рівнів лексичної системи, та визначає їх відмінні ознаки: фразеологічне значення (емоційно-експресивний характер) і термінологічне значення (логіко-предметна спрямованість) суттєво різняться; стійкість і відтворюваність не можуть бути основним аргументом фразеологічності аналітичних термінів, оскільки ці властивості мають й інші мовні одиниці; аналітичні терміни мають обмежений склад компонентів (цим мовним одиницям не властиві, як фразеологізмам, синонімічна заміна компонентів та поширення іншими словами) [8, с. 84-89]. Проте термінологічне словосполучення може трансформуватися у фразеологізм у випадку використання його за межами терміносистеми, що призводить до втрати його дефінітивності, зумовлюючи при цьому зміну смислу. Тобто відбувається детермінологізація терміна-словосполучення, оскільки фразеологізація пов'язана не з понятійним, а з асоціативним мисленням. Згідно з Л. І. Ройзензон, фразеологізація – це процес стабілізації та закріплення в мовленнєвій практиці певного мовного колективу як готових (тобто таких, які кожного разу не створюються заново, а лише відтворюються, вилучаються з пам'яті мовців), відносно стійких мовних комплексів. Формально-граматично ці комплекси можуть бути співвіднесені зі словосполученням, сполученням слів або реченням [185, с. 114]. Під час фразеологізації терміна-словосполучення метафоричне значення заступає термінологічне [24], тобто актуалізуються сталі переносні значення, яких набувають ці мовні одиниці в нетермінологічних контекстах.

Фразеологізм і термін-словосполучення, від якого він походить, мають ту ж структурну модель, але несумісні значення, що дає підстави розглядати їх як омоніми [24].

Отже, словосполучення – це синтаксична конструкція, утворювана поєднанням двох чи більше повнозначних слів на основі підрядного або сурядного зв'язку і відповідних йому семантично-синтаксичних відношень [215, с. 640]. Проте словосполучення в термінології вирізняються характерними ознаками:

- цілісність номінації;
- номінативно-дефінітивна функція (здатні повно і точно відобразити необхідні розрізнявальні ознаки базового поняття);
- стійкий порядок слів, який лише зрідка може порушуватися;
- відтворюваність у готовому вигляді;
- тенденція до моносемії.

Отже, термінологічні словосполучення – це мовні одиниці термінологічної системи, котрі відтворюють систему понять відповідної галузі та характеризуються точністю, відносною однозначністю і певною автономністю від контексту [146, с. 98].

У досліджуваній термінолексичі банківської сфери словосполучення охоплюють більшу частину лексичного фонду і становлять 77,7 % від загальної кількості термінів вибірки англійської мови та 72,9 % – української.

За ступенем смислової цілісності та розкладності термінологічні словосполучення можна згрупувати у два типи:

1) термінологізовані нерозкладні словосполучення, мотивація компонентів яких дещо стерта, переосмислена, їх ще прийнято називати термінологічними фразеологізмами [57, с. 105]. Компоненти таких терміносполучень не є термінами і не фіксуються в термінологічних словниках як самостійні одиниці. Значення таких терміносполук реалізується лише шляхом поєднання семантичних ознак їх складових. Ця група не є широко представлена в досліджуваних терміносистемах: *affinity card*

(банківська картка з назвою некомерційної організації, пов'язаної з банком емітентом); *balloon maturity* (виплата боргу зростаючими платежами); *butterfly spread* (подвійний опціон); *eligible paper* (прийнятний для передачі вексель); *return items* (чек або вексель, що повертається без оплати); *blue chips* (першокласні цінні папери); *gold card* (золота картка); водяні знаки, золотий запас, засіб обігу, цінні папери, коштовні метали, грошова одиниця.

2) розкладні термінологічні словосполучення – це відносно вільні словосполучення, до складу яких входять термінологічні компоненти, які зберігають самостійність поняттєвого змісту як окремі одиниці. Виділяємо три підтипи таких словосполучень, які утворюються шляхом:

а) поєднання терміна банківської сфери з нетерміном: *time draft* (строкова тратта); *balloon payment* (погашення кредиту один раз повною сумою); *branch banking* (банківська діяльність на основі філіалів); *bridge bank* (банк-санатор); *cash flow* (рух готівки); *strong currency* (тверда валюта); *sight draft* (безстрокова тратта); валютний коридор; банківські послуги; кредитна блокада; зустрічний вексель; осідання вкладів; біржова паніка. Ця група словосполучень є найчисельнішою в досліджуваних терміносистемах. Серед термінів цього типу фіксуємо і приклади абсолютних збігів англійських та українських терміносполук, що є свідченням того, що вони запозичувалися вже сформованими конструкціями: *credit risk*/ кредитний ризик; *bank card*/ банківська картка; *credit process*/ кредитний процес; *central bank*/ центральний банк; *problem bank*/ проблемний банк; *credit card*/ кредитна картка;

б) поєднання терміна банківської сфери з терміном, який функціонує в іншій термінології. Цей підтип ширше репрезентований в українській терміносистемі, аніж в англійській. Проте в обох досліджуваних терміносистемах відзначаємо активність термінів, що належать до таких терміносистем:

– технічна: *vehicle currency* (ключова валюта), *elasticity of demand* (еластичність попиту), *parallel loan* (кредит, наданий в одній валюті, а

погашуваний в іншій); грошові агрегати, амортизація боргу, кредитна схема, банківські метали;

- лінгвістична: *credit derivative* (кредитний дериватив), *account statement* (витиска з банківського рахунка); конверсія валюти;
- юридична: *audit trial* (дані перевірки), *credit investigation* (розгляд заявки на одержання кредиту), *lawful currency* (законний засіб оплати); банківські санкції, валютне законодавство, валютний арбітраж;
- медична: *bank operation* (банківська операція), *credit injection* (надання кредиту), *currency depreciation* (знецінення валюти), валютні операції, кредитний аналіз.

Під час поєднання таких термінів із термінами банківської сфери відбувається семантичний зсув, що спричиняє послаблення їх первинного значення та актуалізує сталі перенесені смисли, які з'являються у вживанні терміна за межами його терміносистеми.

Зіставний аналіз досліджуваних терміносистем виявляє приклади абсолютних збігів, проте вони не є численними: *credit derivative*/ кредитний дериватив, *bank operation*/ банківська операція та інші;

в) поєднання термінів, які функціонують у межах банківської терміносистеми: *account balance* (сальдо рахунка); *bank draft* (банківська тратта), *debit balance* (дебетове сальдо), *demand deposit* (депозит до запитання); акцептний банк, авальний кредит, валютний кредит, банківське акцептування, міжбанківський депозит, номінал депозиту, конвертована валюта. Цей підтип представлений однаковою кількістю лексем у досліджуваних термінологіях; збіги фіксуємо okazionalno: *bank credit*/ банківський кредит, *commercial bank*/ комерційний банк.

г) поєднання термінів, що належать до інших терміносистем, або приєднання до такого типу лексем мовних одиниць загальнолітературної мови. Проте приклади таких словосполучень не є численними в досліджуваних терміносистемах: *definitive securities* (паперові цінні папери), *legal tender* (законний засіб оплати), *limit order* (наказ брокеру, з

обмеженими можливостями), *regressive analysis* (регресивний аналіз); арбітражна операція, арешт майна, зона акумуляції, операційний зал, операційний день, мірний зливоч.

Структурно терміни-словосполучення в українській лінгвістиці поділяються на прості та ускладнені.

1. Прості словосполучення складаються з двох компонентів-повнозначних слів і охоплюють більшу частину терміносполук англійської терміносистеми – 72,2 % та української – 78,7 %. До таких словосполучень відносимо також термінологічні об'єднання: *фінансово-кредитна система*, *активно-пасивний рахунок*, *внутрішньобанківський контроль*, *золотовалютний резерв*, *вільноконвертована валюта*; *safekeeping charge* (банківський збір за зберігання цінностей), *interest-only loan* (кредит, за яким регулярно сплачуються тільки відсотки), *closed-end credit* (не відновлюваний кредит), *deposit-taking institution* (кредитна установа), *full-service bank* (універсальний банк). Варто зауважити, що такі термінологічні об'єднання в англійській терміносистемі охоплюють утричі більшу кількість, аніж в українській. Проте серед англійських термінів фіксуємо також словосполучення, компонентами яких є виключно складні терміни, проте такі приклади є поодинокими: *mastercard worldwide* (міжнародна система кредитних карток Мастеркард), *tax-free rollover* (неоподаткований револьверний кредит), *daylight overdraft* (денний овердрафт). У низці двокомпонентних термінів досліджуваних мов реєструємо словосполучення, які опосередковані прийменниками: *застереження про неплатоспроможність*, *кредит з умовою*, *дохід від вкладу*, *вклад на пред'явника*; *letter of credit* (акредитив), *return on assets* (дохід від банківських активів), *statement of account* (виписка про стан рахунка), *bank for cooperations* (кооперативний банк), *subject to status* (з урахуванням кредитоспроможності). Прийменникові словосполучення в англійській терміносистемі становлять досить численну групу і кількісно перевищують українські у п'ять разів. Така кількісна невідповідність зумовлена тим, що в

англійській мові, на відміну від української, найпоширенішим типом підрядного зв'язку між словами є не керування, а прилягання, за якого залежність слова виражається позиційно [110, с. 263]. Якщо українські термінологічні словосполучення утворюються виключно на основі підрядного зв'язку, то серед англійських двокомпонентних термінів реєструємо і сурядні, проте їх кількість є незначною і становить лише 0,8 %: *belt and suspenders* (консервативний підхід до кредитування), *jointly and severally* (у заданому порядку). Порівняно рідко до складу таких термінів входять власні імена, які регулярніше фіксуємо серед номінацій української вибірки: *ефект Фішера*, *залежність Фішера*, *коефіцієнт Кука*.

2. Ускладнені словосполучення складаються з трьох та більше компонентів. У досліджуваних терміносистемах вони охоплюють 27,8 % англійських складених термінів та 21,3 % – українських. Такі багатоконпонентні конструкції створені переважно за принципом послідовного синтаксичного зв'язку між їхніми складниками [132, с. 73]. Особливістю таких терміносполук є те, що базовим елементом цих конструкцій може бути як окреме слово, так і двокомпонентне словосполучення (здебільшого), до якого додається означення, що звужує змістове наповнення терміна. Відповідно до положення вихідного словосполучення виділяємо такі типи конструктивних моделей:

а) централізовані, яким властиве поєднання прикметника з атрибутивним словосполученням, де всі компоненти притягаються безпосередньо до одного ядра та конкретизують значення стрижневого терміна: *валютний курс – гнучкий валютний курс*, *процентна ставка – базова процентна ставка*, *грошовий обіг – безготівковий грошовий обіг*, *міжбанківські розрахунки – електронні міжбанківські розрахунки*, *цінні папери – двовалютні цінні папери*; *financial report* (фінансовий звіт) – *annual financial report* (річний фінансовий звіт), *interest state* (відсоткова ставка) – *blended interest state* (змішана відсоткова ставка), *exchange rate* (валютний курс) – *fixed exchange rate* (фіксований валютний курс), *annual income* (річний

doxid) – *guaranteed annual income* (гарантований річний дохід). Ці терміносполуки становлять найчисельнішу групу в досліджуваних термінологіях і характеризуються безприйменниковим зв'язком їх компонентів;

б) децентралізовані, яким властиве поєднання іменника з атрибутивним словосполученням, де з наростанням кожного нового компонента змінюється центр, до якого приєднуються всі інші члени словосполучення. Початкове словосполучення стає підлеглим елементом, а новий елемент, найчастіше іменник, стає стрижневим словом: *банківські кредити* – *види банківських кредитів*, *погашення позики* – *відтермінування погашення позики*, *оплата векселя* – *відмова від оплати векселя*, *банківські операції* – *ліцензування банківських операцій*, *повернення позики* – *графік повернення позики*; *dividend payout* (виплата дивіденду) – *dividend payout ratio* (коефіцієнт виплати дивіденду), *foreign currency* (закордонна валюта) – *foreign currency transaction* (операція в закордонній валюті), *bank transfer* (банківський переказ) – *bank transfer request* (заява на банківський переказ), *capital adequacy* (доступність капіталу) – *capital adequacy ratio* (коефіцієнт доступності капіталу), *cash flow* (рух готівки) – *cash flow statement* (звіт про рух грошових коштів). У термінологічних словосполученнях такого типу в англійській мові стрижневе слово-іменник переважно перебуває у постпозиції, тоді як в українській – у препозиції;

в) змішані, що об'єднують елементи двох перших конструктивних моделей і утворені на основі двох двокомпонентних терміносполук: *бюлетень курсів чужоземних валют*, *гранично допустимий кредитний ризик*, *центральний депозитарій цінних паперів*, *компенсаційний залишок грошових активів*, *норма обов'язкових резервів банку*; *multicurrency nonrevolving line of credit* (мультивалютна непоновлювана кредитна лінія), *interbank Network for electronic transfer* (міжбанківська мережа авторизації).

Термінологічні словосполучення розподіляються залежно від їхнього компонентного наповнення. Серед українських терміносполук виділяємо дво-, три-, чотири-, п'яти- та шестикомпонентні.

Двокомпонентні складені терміни є найчисельнішими в українській термінології та охоплюють 78,7% вибірки. Серед таких термінів виділяємо такі моделі:

– іменник + іменник: *авалювання векселя, акумуляція коштів, арешт майна, ведення рахунків, виплата дивідендів, відділення банку, номінал депозиту;*

– прикметник + іменник: *грошові активи, авізований акредитив, банківська ліквідність, валютна ліцензія, відсоткова ставка, мультивалютний рахунок.*

Серед двокомпонентних словосполучень фіксуємо поодинокі випадки прийменникових конструкцій, які переважно представлені поєднанням іменників: *застереження про неплатоспроможність, кредит з умовою, платник за векселем, продаж без покриття.*

Трикомпонентні терміни-словосполучення становлять 14,1 % вибірки і представлені такими моделями:

– прикметник + прикметник + іменник: *агресивна дивідендна політика, банківська ідентифікаційна картка, валютні депозитні операції, національний валютний еквівалент;*

– прислівник + прикметник + іменник: *автоматично поновлюваний кредит, прямо авізований акредитив, невизначено доміцільований вексель, частково оплачена облігація, попередньо авізований акредитив;*

– прикметник + іменник + іменник: *активні операції банків, довірчі операції банків, операційні прибутки банку, економічні нормативи банку;*

– іменник + прикметник + іменник: *банк міжнародних розрахунків, аналіз фінансового стану, глобалізація банківської діяльності, зміна обмінного курсу;*

– іменник + іменник + іменник: *відтермінування погашення позики, коефіцієнт виплати дивідендів, коефіцієнт ліквідності банку.*

Серед трикомпонентних термінологічних об'єднань фіксуємо прийменникові конструкції, які є достатньо регулярними і представлені такими моделями:

– іменник + прийменник + іменник + іменник: *повідомлення про відкриття рахунку, відмова від оплати векселя, таблиця для обчислення процентів;*

– іменник + прийменник + прикметник + іменник: *кредит за відкритим рахунком, рефакція зі змінним курсом;*

– іменник + іменник + прийменник + іменник: *право регресу за векселем, закриття рахунку в банку;*

– іменник + прийменник + іменник + прийменник + іменник: *префакція з оплатою у валюті.*

Чотирикомпонентні терміни-словосполучення не є численними в українській терміносистемі. Вони становлять лише 6,4 % вибірки та представлені такими моделями:

– прикметник + іменник + прикметник + іменник: *компенсаційний залишок грошових активів, бездокументарна форма цінних паперів;*

– прикметник + іменник + іменник + іменник: *середній термін зберігання вкладів, аналітичний журнал обліку кредитів;*

– іменник + іменник + прикметник + іменник: *бюлетень курсів чужоземних валют, рахунок фінансування капітальних вкладів;*

– прислівник + прикметник + прикметник + іменник: *гранично допустимий кредитний ризик.*

Серед чотирикомпонентних термінологічних конструкцій фіксуємо прийменникові, які не є численними й утворюються за такими моделями:

– іменник + іменник + прийменник + прикметник + іменник: *періодичність платежів за цінними паперами;*

- прикметник + іменник + прийменник + іменник + іменник: *міжнародний комітет зі стандартів обліку*;
- прикметник + іменник + прийменник + прикметник + іменник: *цінні папери в бездокументарній формі*.

П'яти/шестикомпонентні терміни-словосполучення охоплюють 0,8 % та представлені такими моделями:

- іменник + прикметник + іменник + прикметник + іменник: *індекс купівельної спроможності грошової одиниці*;
- прикметник + іменник + іменник + прикметник + іменник: *середній термін сплати кредиторської заборгованості*;
- іменник + іменник + іменник + прикметник + іменник: *лінія надійності ринку цінних паперів*;
- прикметник + іменник + іменник + прикметник + іменник: *банківська система касового виконання бюджету*.

Приклади засвідчують, що п'ятикомпонентні термінологічні словосполучення здебільшого представлені безприйменниковими конструкціями, тоді як шестикомпонентні визначаються прийменниковим зв'язком: *сертифікат якості цінних паперів у документарній формі, ліцензія на здійснення операцій з валютними цінностями, державна комісія з цінних паперів та фондового ринку*.

Структурні типи термінів-словосполучень в англійській терміносистемі представлені значно ширше, аніж в українській, що зумовлено кількісним переважанням досліджуваних англійських номінацій.

Двокомпонентні термінологічні об'єднання становлять найчисельнішу групу в англійській термінології й охоплюють 72,2 % вибірки. Серед найпродуктивніших виділяємо такі моделі:

- іменник + іменник: *exchange reserve (валютний резерв), cash flow (рух готівки), credit balance (кредитне сальдо), currency conversion (конвертування валюти), account statement (виписка з рахунка)*;

– прикметник + іменник: *current account* (поточний рахунок), *simple interest* (прості відсотки), *nonaccrual credit* (непродуктивний кредит), *intangible assets* (нематеріальні активи), *central bank* (центральний банк);

– числівник + іменник: *first mortgage* (перша закладна), *second market* (вторинний ринок), *zero-balance account* (рахунок з нульовим балансом), *zero-interest loan* (безвідсотковий кредит);

– іменник + дієслово (інфінітив): *ability to pay* (платоспроможність), *authority to purchase* (право на купівлю);

– іменник + прислівник: *now account* (рахунок «нау»), *interest only* (фінансові механізми, які слугують для сплати тільки відсотків);

– прикметник + прислівник: *principal only* (фінансовий інструмент, за яким сплачується тільки основна сума);

Серед двокомпонентних термінологічних об'єднань фіксуємо прийменникові словосполучення, які становлять достатньо численну групу й утворюються здебільшого випадків шляхом поєднання двох іменників: *statement of account* (виписка з рахунка), *letter of credit* (акредитив), *return on assets* (прибуток від банківських активів), *bank for cooperations* (кооперативний банк). Приклади засвідчують, що найвищу продуктивність виявляє прийменник *of*. У досліджуваній термінології фіксуємо також незначну кількість сурядних словосполучень опосередкованих сполучниками: *belt and suspenders* (консервативний підхід до кредитування), *jointly and severally* (у заданому порядку).

Трикомпонентні термінологічні словосполучення становлять 22,2 % вибірки й утворюються за такими моделями:

– іменник + іменник + іменник: *deposit protection scheme* (система захисту вкладів), *bank transfer request* (платіжне доручення), *cash flow statement* (звіт про рух грошових коштів);

– іменник + прикметник + іменник: *cash collateral account* (накопичувальний гарантійний рахунок), *interest sensitive assets* (кредити під змінну ставку), *customer activated terminal* (комплексний банкомат);

– прикметник + іменник + іменник: *electronic transfer account* (електронний розрахунковий рахунок), *documentary credit terms* (умови документарного акредитива), *foreign currency transactions* (валютні операції);

– прислівник + прикметник + іменник: *adversely classified assets* (позики, класифіковані за негативними ознаками), *highly leveraged transaction* (високо левериджована трансакція);

– прикметник + прикметник + іменник: *effective annual rate* (фактична річна відсоткова ставка);

– числівник + іменник + іменник: *first call date* (перша можливість для погашення позики).

Серед трикомпонентних терміносполучень виділяємо конструкції, утворені шляхом приєднання прикметника до прийменникового підрядного словосполучення: *internal rate of return* (дисконтована норма прибутку), *legal rate of interest* (встановлена законом відсоткова ставка). Проте фіксуємо і приклади, коли до безприйменникового підрядного словосполучення приєднується опорний термін-іменник прийменниковим зв'язком: *bank for international settlements* (банк міжнародних розрахунків), *abstraction of bank funds* (викрадення та присвоєння банківських фондів). Окремо виділяємо термінологічні об'єднання, утворені шляхом приєднання опорного терміна-іменника до сурядного словосполучення: *profit and loss account* (рахунок прибутків та витрат), *errors and omission insurance* (страхування професійної відповідальності).

Чотирикомпонентні словосполучення охоплюють 4,6 % й утворюються шляхом поєднання іменників та прикметників:

– прикметник + іменник + прикметник + іменник: *strong bank secrecy law* (суворий закон про таємницю банківських вкладів), *foreign credit insurance association* (асоціація страхування закордонних кредитів), *uniform bank performance report* (уніфікований звіт про діяльність банків);

– іменник + іменник + прикметник + іменник: *money market preferred stock* (привілейовані акції грошового ринку), *price level adjusted mortgage* (індексована іпотека);

– іменник + іменник + іменник + іменник: *debt service guarantee agreement* (гарантійна згода щодо обслуговування боргу), *consumer credit risk management* (управління ризиками споживчих кредитів);

– прикметник + прикметник + іменник + іменник: *federal intermediate credit* (федеральний банк середньострокового кредиту), *federal national mortgage association* (федеральна національна асоціація іпотечного кредиту).

У вибірці чотирикомпонентних термінів фіксуємо поодинокі приклади конструкцій, утворених шляхом поєднання двох словосполучень прийменниковим зв'язком: *European bank for reconstruction and development* (Європейський банк реконструкції та розвитку), *negotiable order of withdrawal account* (рахунок із наказом повертальним про вилучення коштів).

П'яти- та **шестикомпонентні** словосполучення становлять найменш чисельну групу й охоплюють 1 % вибірки. Таким терміносполукам властиві прийменникові та безприйменникові зв'язки. Виділяємо такі найрегулярніші моделі:

– прикметник + іменник + іменник + іменник + іменник: *federal home loan bank system* (федеральна система банків житлового кредиту);

– прикметник + іменник + іменник + прикметник + іменник: *principal exchange rate linked security* (цінні папери, основна сума яких залежна від валютного курсу);

– іменник + прикметник + прикметник + прикметник + іменник: *Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication* (система міжнародного передавання інформації щодо міжнародних розрахунків);

– іменник + прикметник + іменник + іменник + іменник: *committee on uniform securities identification procedures* (комітет із присвоєння цінним паперам стандартних номерів та кодів).

Дослідження словосполучень неможливо вважати вичерпним без уточнення частиномовних характеристик опорного компонента. У банківських терміносистемах англійської та української мов абсолютно переважають іменникові словосполучення, де семантичною базою є іменник, що формує потенційний зміст терміносполуки. Стосовно означувального та означуваного компонента в досліджуваних мовах можливі різні комбінації. Так, в іменникових словосполученнях української мови в поєднанні двох іменників опорне слово перебуває в препозиції відносно залежного (*блокування рахунка*), а якщо означувальне слово виражене іншою частиною мови, то стрижневе слово – іменник зперебуває в постпозиції (*активний рахунок*).

В англійській мові, на відміну від української, місце залежного та опорного слова є фіксованим, незважаючи на частиномовні характеристики, тобто залежні слова передують опорному слову (*bank operation / банківська операція*). Такі конструкції є характерними для англійської мови. Серед термінологічного масиву досліджуваних мов порівняно рідко фіксуємо дієслівні словосполучення *to charge an account / дебетувати рахунок; to freeze an account / заморозувати рахунок; to advance credit / авансувати кредит*. Опорне слово в таких терміносполуках знаходиться у препозиції. Щодо прислівникових конструкцій, то вони не є продуктивним мовним явищем у досліджуваних термінологіях і фіксуються оказіонально: «*після дати*», «*після пред'явлення*», *under credit (на основі кредиту)*.

Структурні типи та моделі аналізованої вибірки дозволяють зробити висновок, що найчисельнішу групу у досліджуваних термінологіях складають двокомпонентні словосполучення із незначним переважанням в українській. Переважна більшість двокомпонентних банківських термінів української мови утворені шляхом поєднання прикметника та іменника, тоді як в англійській терміносистемі переважає тенденція до поєднання двох іменників. Значно ширше в англійській термінології представлено двокомпонентні прийменникові терміносполуки, яким відповідають

безприйменникові структури української мови. В українській термінології двокомпонентні прийменникові конструкції не вирізняються високою продуктивністю. Елементи двокомпонентних терміносполук української вибірки об'єднані виключно підрядним зв'язком, тоді як в англійській виявляємо сурядні словосполучення, однак кількість їх незначна.

Другим типом за чисельністю є трикомпонентні термінологічні об'єднання, які значно ширше репрезентовані в англійській термінології. Опорне слово чи словосполучення в таких конструкціях перебуває в постпозиції в англійській мові та у препозиції (здебільшого) в українській мові. Кількість прийменникових утворень серед трикомпонентних термінів української та англійської мов значно зростає, причому позиція прийменника у структурі таких конструкцій може бути різною. Полікомпонентні терміносполуки утворилися внаслідок ускладнення терміноодиниць простішої структури і представлені порівняно невеликою кількістю в досліджуваних терміносистемах. Розширення синтаксичної структури терміна зумовлює незручність у використанні громіздких конструкцій, що призводить до еліптизації чи абревіації терміносполук.

3. 4. Структурні особливості абревіатур

Наявність абревіатур у мові певної галузі є ознакою її фаховості. Н. Книшенко зауважує, що абревіатурні терміни є однією з виразних ознак фахового мовлення. Він стверджує, що вони є зручними в професійних сферах спілкування, оскільки забезпечують зменшення формального обсягу текстів, водночас зберігають їх інформативну насиченість і є зрозумілими для фахівців певної галузі [95, с. 20]. Цю думку поділяє І. Гнатишева, зазначаючи, що утворені короткі форми сприяють раціоналізації фахової комунікації, підвищують читабельність наукового тексту, але тільки для фахівців. [40, с. 65]. Проте Д. С. Лотте вказує, що метод абревіації часто

призводить до псування та перекручування мови й до технічних помилок. Водночас учений зауважує, що можна застосовувати цей спосіб творення у випадку, якщо буде збережено «почуття міри, мовного чуття і термінологічного смаку» [136, с. 31]. Використання термінологічних аббревіатур у фахових текстах мотивується їхньою компактністю, що сприяє реалізації принципу мовної економії, подальшій модифікації, стандартизації галузевої термінології [210, с. 370]. Доречно зазначити, що незручність використання аббревіатур полягає в тому, що аббревіатури бувають не зрозумілими поза контекстом, а також припиняють своє існування зі зникненням повного найменування.

Популярність аббревіатур фіксується численними словниками та списками скорочень для конкретних документів, що викликає необхідність у їх узгодженні, унормуванні та уніфікації, завдяки чому можна уникнути проблем із порозумінням між комунікантами в межах однієї субмови та вирішити проблеми, які виникають у перекладі [19].

Особливості таких термінологічних сполук аналізують у своїх працях Д. І. Алексєєв, О. О. Бірюкова, Л. М. Бойченко, В. В. Борисов, В. П. Даниленко, Ю. С. Даніліна, К. А. Дюжикова, О. П. Журавльов, О. А. Земська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, Н. Книщенко, О. С. Кубрякова, В. М. Лейчик, І. Я. Мислива-Бунько, Г. С. Онуфрієнко, М. Я. Плющ, А. В. Стахєєва, Т. С. Сергєєва, С. О. Яковлева, М. А. Ярмашевич та інші.

Т. С. Сергєєва розрізняє поняття «аббревіація» та «аббревіатура». Вона наголошує, що аббревіація – це довільний процес скорочення найменувань якогось об'єкта, а аббревіатура – результат цього процесу: штучно створена номінативна скорочена одиниця [195, с. 176]. Проте аббревіація відрізняється від складання характером з'єднаних компонентів: під час складання з'єднані компоненти є повноцінними семантичними словами або їхніми лексичними основами. У процесах аббревіації з'єднані компоненти є найчастіше асемантичними частинами слова [46, с. 129].

Отже, аббревіація – це процес утворення одиниць, який полягає в скороченні лінійної довжини вихідного найменування та який унаслідок застосування низки формальних операцій утворює скорочений структурний варіант його найменування [157, с. 18]. Аббревіація є інтралінгвальним явищем, яке зумовлюється безперервним оновленням професійної лексики, тенденцією до економії мовних та графічних засобів вираження, інформативною зручністю аббревіатурних утворень у термінології.

Аббревіатурним термінам властиві певні ознаками:

1) **вторинність**: аббревіатурні утворення виникають у мові не одночасно з появою конкретного поняття, а через певний час, на базі змісту, закріпленого у повному слові чи словосполученні, яке виконує номінативну функцію. Тобто за аббревіації відбувається повторна номінація конкретного поняття. З розвитком терміносистеми спостерігається тенденція до лаконічнішого вираження певного поняття, тому з метою економії засобів і зусиль мовця застосовуються аббревіатури як графічно коротший варіант вихідного терміна;

2) **взаємозамінність**: терміносистема оперує водночас двома мовними одиницями з ідентичним змістовим наповненням, проте в різних лексичних оболонках. Відповідно з метою уникнення повторів та збереження достовірності та недвозначності інформації фахівці активно послуговуються аббревіатурами;

3) **графічний вигляд**: унаслідок скорочення словосполучень до початкових літер їх компонентів здебільшого всі складові букви аббревіатури на письмі передаються великими літерами.

Аббревіатурні скорочення бувають загальноприйнятими та контекстуальними. Загальноприйняті аббревіатури входять до словникового складу мови разом з повними термінами та термінологічними словосполученнями. Вони вживаються як у письмовій, так і в усній мові, їх значення подають у словниках. Контекстуальні вживаються окремими авторами з метою запобігання повторення довгих назв та економії місця,

вони пояснюються в тексті або в примітках. У деяких випадках контекстуальні скорочення переходять до термінологічних [210, с. 370].

Абревіація є одним із типів утворення термінології банківської сфери та становить 336 одиниць, або 10,9 % від загальної кількості термінів вибірки англійської мови, та 88 одиниць, або ж 3,4 % української. Така відмінність у кількісному співвідношенні термінів-абревіатур у досліджуваних терміносистемах може бути викликана невідповідністю етапів розвитку термінологій у двох мовах, тобто одна з термінологій є більш зрілою і відповідно розвинутішою.

Класифікація і характеристика термінів-абревіатур є різноаспектною. Якщо взяти до уваги їх форму, склад та особливості функціонування, у банківській термінології англійської та української мов можливі такі типи абревіатур: ініціальні та комбіновані.

1. Ініціальні абревіатури утворюються переважно від перших літер термінів-слів чи термінів-словосполучень. Цей різновид абревіатур охоплює декілька варіантів:

– скорочення за першими літерами повної назви: *EIB (European Investment Bank)* – Європейський Інвестиційний Банк; *EID (electronic data interchange)* – система електронного обміну даними; *FE (foreign exchange)* – вільно конвертована валюта; *CA (current account)* – поточний рахунок; *APR (annual percentage rate)* – річна відсоткова ставка; *CC (credit card)* – кредитна картка; *CL (credit line)* – кредитна лінія; *АУБ (Асоціація українських банків)*; *СЕП (система електронних платежів)*; *ОКВ (обмежено конвертована валюта)*; *ВКВ (вільно конвертована валюта)*; *КБ (комерційний банк)*. Цей тип є найчисельнішим серед англійських та українських абревіатурних термінів;

– скорочення за опорними буквами слова: *ltd (limited)* – з обмеженою відповідальністю; *fgn (foreign)* – іноземний; *bkge (brokerage)* – брокерська комісія; *exs/exps (expenses)* – витрати; *cct (crrect)* – правильно; *cvt*

(*convertible*) – *конвертований*. Такі аббревіатури фіксуємо значно регулярніше в англійській терміносистемі, аніж в українській;

- змішані аббревіатури, утворені шляхом поєднання в одній номінації скорочення за опорними буквами слова та ініціалами: *МБК* (*міжбанківський кредит*); *МБО* (*міжбанківське об'єднання*); *AMEX* (*American Stock Exchange*) – *Американська фондова біржа*; *IBOR* (*Interbank offered rate*) – *міжбанківська ставка пропозиції на ринку депозитів*; *LIBID* (*London Interbank Bid Rate*) – *ставка на Лондонському міжбанківському ринку депозитів*;
- еліптичні аббревіатури, у яких пропущений один із компонентів (повнозначне чи службове слово): *КЕКА* (*кредитування за участю експортно-кредитних агентств*); *КОП* (*комітет з оперативних питань*); *МБРР* (*Міжнародний банк реконструкції та розвитку*); *BP* (*balance of payments*) – *платіжний баланс*; *IBRD* (*International Bank for Reconstruction and Development*) – *Міжнародний банк реконструкції та розвитку*; *DP* (*documents against payment*) – *документи за готівковий розрахунок*; *SME* (*small and medium-sized enterprises*) – *дрібні та середні підприємства*.

Цей тип представлений значно ширше в англійській терміносистемі. Найрегулярнішими еліптичними елементами є прийменники та сполучники. Проте серед англійських термінів-аббревіатур фіксуємо приклади, де сполучник замінено відповідним символом: *S&L* (*saving and loan company*) – *ощадно-кредитна компанія*; *P&L* (*profit and loss*) – *звіт про прибутки і збитки*; *M&A* (*merger and Acquisition*) – *злиття і поглинання*.

Окремо виділяємо аббревіатури з пропущеними повнозначними словами, які фіксуємо в англійській термінології, проте вони не є численними: *TO* (*telegraphic money order*) – *телеграфне платіжне доручення*; *MACRO* (*management, asset quality, capital adequacy, risk management, operating results*) – *МАКРО критерії стану банку (керівники, якість активів, достатність капіталу, керування ризиками, результати основної діяльності)*; *NAV* (*net asset value per share*) – *чиста вартість активів з розрахунку на одну акцію*.

Серед українських термінів фіксуємо міжнародні аббревіатури-кальки (14 номінацій), зміст яких перекладається, а сама аббревіатура є незмінною, наприклад: *ISDA* (*International Swap Dealers Association*) – *ІСДА* (*Міжнародна асоціація банків, яка займається валютними і відсотковими свопами*); *LIBOR* (*London Interbank Offered Rate*) – *ЛІБОР* (*міжбанківська процентна ставка за короткотерміновими кредитами, що надаються лондонськими банками іншим банкам*); *LIFO* (*last-in-first-out*) – *ЛІФО* (*останнім надійшов – першим використаний*), метод обчислення процентів за вкладом, який було внесено кількома частинами; *SWIFT* (*Society for Worldwide Interbank Telecommunication*) – *СВІФТ* (*система міжнародного передавання інформації щодо міжнародних розрахунків*); *CAMELS* (*Credit, Assets, Management, Earnings, Liquidity, and Sensitivity*) – *КЕМЕЛ* (*система показників оцінки надійності банку*); *INAS* (*Interbank National Authorization System*) – *ІНАС* (*Міжбанківська система авторизації*). В англійській терміносистемі такі аббревіатури є номінаціями, які отримали статус міжнародних.

2. Комбіновані аббревіатури, у яких аббревіатура є компонентом складного слова: *VIP-персона*; *VIP-клієнт*; *SWIFT-повідомлення*; *T-bill* (*Treasury bill*) – *короткостроковий вексель державної скарбниці*; *Euro-CP* (*eurocommercial paper*) – *єврокомерційний вексель*; *m-banking* (*mobile banking*) – *здійснення банківських операцій з мобільного телефону чи за допомогою мережі Інтернет за безпроводникового підключення*.

Комбіновані аббревіатури не є численними в досліджуваних терміносистемах і становлять приблизно 3 % у кожній. Проте якщо комбіновані аббревіатури англійської терміносистеми є власномовними номінаціями, то аббревіатури української термінології здебільшого випадків утворені поєднанням міжнародної аббревіатури-кальки із запозиченням чи з автохтонною лексемою.

З-поміж аббревіатур аналізованої вибірки виділяємо акроніми, які відрізняються від ініціальних тим, що промовляються як слова. Наявність у

терміносистемі акронімів пояснюється передусім прагненням уникнути складних та незручних для усного мовлення абревіатур. У досліджуваних терміносистемах акроніми представлені однаковою мірою. На відміну від української, англійській терміносистемі властиві омоакроніми (абревіатури, тотожні повнозначним словам): *SWIFT* (*Society for Worldwide Interbank Telecommunication*); *CAMELS* (*Credit, Assets, Management, Earnings, Liquidity, and Sensitivity*); *CAT* (*Customer Activated Terminal*); *EAR* (*effective annual rate*); *PIN* (*personal identification number*). Серед англійських номінацій фіксуємо 17 таких одиниць.

В англійській терміносистемі реєструємо також абревіатури, які мають ідентичний графічний вигляд, однак різне змістове наповнення: *LC* (*letter of credit*) – акредитив, *LC* (*legal currency*) – законна валюта; *RE* (*real estate*) – нерухоме майно, *RE* (*rate of exchange*) – обмінний курс; *CA* (*capital account*) – рахунок основного капіталу, *CA* (*current account*) – поточний рахунок; *Cr* (*credit*) – кредит, *Cr* (*creditor*) – кредитор, *Cr* (*current rate*) – поточна ставка; *LA* (*letter of advice*) – авізо, *LA* (*letter of authority*) – довіреність. Наявність таких абревіатур у терміносистемі викликає труднощі у сприйнятті інформативного матеріалу. Проте серед номінацій аналізованої вибірки англійської та української мов фіксуємо приклади абсолютного збігу графічної форми абревіатур та їх змістового наповнення: *EIB* (*European Investment Bank*) – ЄІБ (Європейський інвестиційний банк); *ECB* (*European Central Bank*) – ЄЦБ (Європейський центральний банк); *NRB* (*National Reserve Bank*) – НРБ (Національний резервний банк).

Ініціальні терміни-абревіатури розподіляються залежно від кількості скорочених слів-компонентів. Серед українських термінів-абревіатур виділяємо дво-, три-, чотири- та п'ятикомпонентні.

Двокомпонентні, які в українській терміносистемі не є численними і становлять лише 6,2 % вибірки, утворюються поєднанням прикметника з іменником: *ВБ* (*Всесвітній банк*); *ВК* (*валютний контроль*); *КБ* (*комерційний банк*); *ФЦ* (*фінансовий центр*).

Трикомпонентні аббревіатури представлені найширше в українській банківській терміносистемі й охоплюють 58,8 % вибірки. Серед таких аббревіатур фіксуємо моделі:

– прикметник + прикметник + іменник: *АКБ* (акціонерний комерційний банк); *ДДО* (державна довгострокова облигація); *ЕПС* (електронний переказ грошей); *ЄІБ* (Європейський інвестиційний банк);

– іменник + прикметник + іменник: *АУБ* (Асоціація українських банків); *БМР* (Банк міжнародних розрахунків); *ГБК* (група банківського контролю); *ОФП* (облигація федеральної позики); *СНР* (система національних рахунків); *СЕП* (система електронних платежів);

– прикметник + іменник + іменник: *НБУ* (Національний банк України); *ЕОД* (електронний обмін даними); *ЕПК* (електронний переказ коштів);

– прислівник + прикметник + іменник: *ВКБ* (вільно конвертована валюта); *ОБК* (обмежено конвертована валюта);

– числівник + прикметник + іменник: *ПІБ* (Перший інвестиційний банк).

Чотирикомпонентні терміни-аббревіатури становлять 15 % і представлені такими моделями:

– прикметник + іменник + іменник + іменник: *СКОБ* (сукупний коефіцієнт обслуговування обігу); *РРОБ* (резервний рахунок обслуговування боргу); *МБРР* (Міжнародний банк реконструкції і розвитку); *МАСК* (Міжнародна асоціація страхування кредитів);

– прикметник + прикметник + прикметник + іменник: *УМБР* (Українська міжбанківська валютна біржа); *АКІБ* (Акціонерний комерційний інвестиційний банк);

– прикметник + іменник + прикметник + іменник: *ЄФВС* (Європейський фонд валютного співробітництва).

П'ятикомпонентні аббревіатури переважно представлені аббревіатурами-кальками, які набули статусу інтернаціоналізмів: СВІФТ, ЛІБОР, КЕМЕЛ. Частиномовний склад таких аббревіатур встановити важко, оскільки їхній зміст перекладається описово. Власномовні аббревіатури такого типу

фіксуємо okazіонально: КМСФЗ (комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності).

Структурні типи термінів-абревіатур в англійській терміносистемі представлені значно ширше, аніж в українській, що зумовлено значним кількісним переважанням досліджуваних англійських номінацій.

Двокомпонентні абревіатури в англійській термінології охоплюють 8 % вибірки і представлені такими моделями:

– іменник + іменник: *BD (bank draft)* – банківський переказний вексель; *CB (correspondent bank)* – банк-кореспондент; *CC/cc (credit card)* – кредитна картка; *CL (credit line)* – кредитна лінія; *DA (deposit account)* – депозитний рахунок; *TL (time line)* – строковий кредит;

– прикметник + іменник: *FE (foreign exchange)* – закордонна валюта; *dd (direct debiting)* – пряме зняття з рахунка; *PN (promissory note)* – простий вексель;

– іменник + прислівник: *IO (interest only)* – фінансові інструменти, за якими виплачуються тільки відсотки;

– прикметник + прислівник: *PO (principal only)* – фінансовий інструмент, за яким сплачується тільки основна сума.

Трикомпонентні абревіатури є найчисленнішими в англійській банківській термінології, становлять 43,8 % і представлені такими моделями:

– іменник + іменник + іменник: *BRU (bank review unit)* – група банківського контролю; *IPD (interest payment date)* – дата виплати відсотків; *AMA (asset management account)* – рахунок керування активами; *CTR (Currency Transaction Report)* – звіт про операцію з грошовими коштами;

– прикметник + іменник + іменник: *APY (annual percentage yield)* – річний прибуток у відсотках; *EAR (effective annual rate)* – фактична річна відсоткова ставка; *EIB (European Investment Bank)* – ЄІБ (Європейський інвестиційний банк); *EDI (Electronic Data Interchange)* – система електронного обміну даними; *OER (official exchange rate)* – офіційний обмінний курс;

– прикметник + прикметник + іменник: *ECB (European Central Bank)* – ЄЦБ (Європейський центральний банк); *FIL (financial intermediary loan)* – кредит, наданий через фінансового посередника;

– іменник + прикметник + іменник: *BIS (Bank for International Settlements)* – БМР (Банк міжнародних розрахунків); *CAT (Customer Activated Terminal)* – комплексний банкомат);

– іменник + прийменник + іменник: *BOP/BoP (balance of payment)* – платіжний баланс; *POD (Proof of Deposit)* – система перевірки і сортування депозитів; *PO (point of sale)* – пункт обслуговування клієнтів; *ROA (Return on Assets)* – дохідність активів; *ROE (Return on Equity)* – дохідність акції;

– прикметник + іменник + дієслово: *GAB (General Agreements to Borrow)* – загальне положення про запозичення;

– іменник + прислівник + іменник: *IOL (interest-only loan)* – кредит, за яким регулярно виплачуються тільки відсотки;

– прислівник + прикметник + іменник: *NSF (Not Sufficient Funds)* – не забезпечений грошовими ресурсами;

– прислівник + артикль + іменник: *OTC (Over-the-Counter)* – позабіржовий ринок цінних паперів.

Чотирикомпонентні аббревіатури охоплюють 18,5 % і утворюються за такими моделями:

– іменник + іменник + іменник + іменник: *ECGO (Export Credit Guarantee Department)* – Департамент з гарантій кредитів; *DSCR (Debt Service Coverage Ratio)* – коефіцієнт обслуговування боргу; *MMDA (Money Market Deposit Account)* – рахунок за вкладом з відсотками по ставці міжбанківського ринку;

– прикметник + іменник + іменник + іменник: *EBRO (European Bank for Reconstruction and Development)* – ЄБРР (Європейський банк реконструкції та розвитку); *FIDP (Financial Institutions Development Programme)* – Програма розвитку фінансових установ; *ISDA (International Swap Dealers*

Association) – Міжнародна асоціація банків, яка займається відсотковими і валютними свопами;

– прикметник + прикметник + іменник + іменник: *FNMA (Federal National Mortgage Association)* – Федеральна національна іпотечна асоціація; *INAS (Interbank National Authorization System)* – міжбанківська система авторизації;

– іменник + прикметник + іменник + іменник: *CADS (cash available for debt service)* – наявна готівка для обслуговування боргу;

– іменник + прийменник + іменник + іменник: *COFI (Cost of Funds Index)* – не зафіксовано у лексикографічних джерелах української мови;

– прийменник + іменник + іменник + іменник: *OLTP (On-Line Transaction Processing)* – обробка транзакцій у режимі реального часу;

– прикметник + прикметник + прикметник + іменник: *WART (Weight Average Remaining Term)* – не зафіксовано у лексикографічних джерелах української мови.

П'яти- та шестикомпонентні аббревіатури, які не є численними в англійській термінології, охоплюють відповідно 4,8 % п'ятикомпонентні та 2,4 % –шестикомпонентні. Найрегулярнішими моделями таких аббревіатур є:

– іменник + іменник + іменник + іменник + іменник (+ іменник): *CAMELS (Credit, Assets, Management, Earnings, Liquidity, and Sensitivity)* – *КЕМЕЛ (система показників оцінки надійності банку)*; *ECLAT (export credit loan arrangement technique)* – *ЕКЛАТ кредитування за участю експортно-кредитних агентств*;

– іменник + прикметник + прикметник + прикметник + іменник: *SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)* – *СВІФТ (система міжнародного передавання інформації щодо міжнародних розрахунків)*;

– прикметник + іменник + іменник + іменник + іменник: *TDSCR (total debt service coverage ratio)* – сукупний коефіцієнт обслуговування боргу;

– прикметник + іменник + іменник + прикметник + іменник: *NASDAQ* (*National Association of Securities Dealers Automated Quotation System*) – комунікаційна система НАСДАК;

– іменник + іменник + прикметник + іменник + іменник: *CHAPS* (*Clearing House Automated Payments System*) – автоматична система клірингових розрахунків.

Варто зауважити, що 37,5 % англійських аббревіатурних термінів не мають відповідників серед аббревіатурних номінацій української термінології. Проте можливою є і зворотна ситуація, коли серед англійських аббревіатур немає відповідників до українських аббревіатурних термінів (38 %). Така розбіжність пояснюється різними етапами розвитку досліджуваних терміносистем та відсутністю сучасних фахових словників, які б фіксували та нормували використання аббревіатур банківської сфери. Назви такого типу використовуються лише в повному варіанті або ж описово. Відповідно принцип мовної економії реалізується тільки в однобічному порядку.

Термінологічний матеріал дає підстави констатувати, що аббревіатурні терміни банківської термінології в англійській та українській термінології репрезентовані нерівномірно. Структурні типи термінів-аббревіатур в англійській терміносистемі представлені значно ширше, аніж в українській. Найчисельнішими в досліджуваних термінологіях є трикомпонентні аббревіатури. Найрегулярнішими складниками аббревіатурних номінацій в англійській та українській мовах є іменники та прикметники, зрідка фіксуємо прийменники, прислівники, сполучники. Встановлено кількісне переважання ініціальних аббревіатурних номінацій у досліджуваних терміносистемах. Виявлено акроніми серед англійських та українських термінів та омоакроніми серед англійських термінолексем.

Висновки до розділу 3

Банківська термінологія англійської та української мов, розвиваючись протягом певного часу, сформувалася в термінологічну систему із характерними для кожної мови способами словотворення, ступінь продуктивності яких дає можливість виявити закономірності творення термінів та визначити основні структурні типи та моделі. До складу термінологічних номінацій досліджуваних терміносистем входять однокомпонентні терміни, складні терміни, термінологічні словосполучення та аббревіатури. Досліджуваний матеріал дає змогу констатувати, що структурні типи та моделі в англійській та українській термінологіях репрезентовані нерівномірно, що пов'язано із невідповідністю етапів розвитку термінологій (тобто одна з термінологій є більш зрілою) та типологічними розбіжностями англійської та української мов. Англійська термінологія охоплює 3080 номінацій, українська – 2592 номінації.

Найчисельнішу групу термінологічного масиву англійської та української мов становлять терміни-словосполучення, які охоплюють 77,7 % від загальної кількості англійських термінів та 72,9 % – українських. У банківських терміносистемах української та англійської мов абсолютно переважають двокомпонентні терміносполуки, які переважно є розкладними термінологічними об'єднаннями, компоненти яких поєднані підрядним зв'язком. Переважна більшість банківських термінів української мови утворена шляхом поєднання іменника з прикметником, тоді як в англійській терміносистемі переважає тенденція до поєднання іменників. Абсолютну більшість термінологічних словосполучень досліджуваних терміносистем становлять іменникові словосполучення. В українських конструкціях опорне слово може перебувати в препозиції та в постпозиції відносно залежного, тоді як в англійських номінаціях слово-домінанта зазвичай займає кінцеве положення. Значно ширше в англійській термінології представлено

прийменникові терміносполуки, яким відповідають безприйменникові структури української мови.

Однокомпонентні терміни значно ширше репрезентовані в українській термінолексичі та становлять 19 % від загального масиву вибірки, тоді як в англійській – 13,6 %. До уваги бралися номінації, які вживаються в українських та англійських лексикографічних джерелах як повноцінні терміни. Кореневі терміни представлені в досліджуваних терміносистемах приблизно однаковою кількістю лексем із незначним кількісним переважанням в українській терміносистемі.

Запозичені лексеми становлять значну частину корневих лексем досліджуваних термінологій та характеризуються ширшим дериваційним потенціалом, аніж власномовні. Найпродуктивнішою структурою серед українських та англійських лексем визначаємо модель Rs, яка є регулярнішою в англійській термінології. Терміносистеми обох мов послуговуються майже однаковою кількістю суфіксів. На відміну від української банківської термінології, де термінотворчий потенціал запозичених та власномовних суфіксів представлений однаково, в англійській термінології саме власномовні суфікси відзначаються високою активністю. Проте продуктивнішими в досліджуваних термінологіях є префікси іншомовного походження, які утворюють приблизно однакову кількість дериватів у досліджуваних мовах. Префіксально-суфіксальний спосіб словотворення ширше репрезентований в українській термінології та охоплює 27 % вибірки, тоді як в англійській – 18,5 %. Значно меншою мірою в аналізованих терміносистемах представлені дієслівні та прикметникові лексеми, які в англійській термінології є конверсивними. Серед номінацій вибірки фіксуємо пароніми, які в обох термінологіях є запозиченнями.

Складні номінації репрезентовані приблизно однаковою кількістю лексем у досліджуваних термінологіях (в англійській – 8,7 %, в українській – 8,1 %). Проте серед англійських складних термінів найчисельнішу групу становлять прикметники (58 %), тоді як в українській визначаємо кількісне переважання

складних іменників (68,7 %). Найпродуктивнішим способом творення складних термінів в англійській мові є поєднання основ, а в українській переважає тенденція до поєднання похідних основ або приєднання похідної основи до простої. Серед англійських складних лексем фіксуємо редуплікативні номінації та приклади конверсії. Найрегулярнішими компонентами складних номінацій аналізованих термінологій є іменники та прикметники.

Терміни-аббревіатури значно ширше представлені в англійській термінології й охоплюють 10,9 %, тоді як в українській – 3,4 % вибірки. Найчисельнішу групу в досліджуваних термінологіях становлять трикомпонентні аббревіатури, із кількісним переважанням в українській мові. Переважна більшість англійських та українських аббревіатурних термінів є ініціальними. Найрегулярнішими складниками аббревіатур є іменники та прикметники, зрідка фіксуємо прийменники, прислівники, сполучники. Матеріали розділу знайшли своє відображення в таких статтях дисертанта [168; 170; 172].

РОЗДІЛ 4

ПАРАДИГМАТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРМІНОСИСТЕМАХ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

Термінологічна лексика становить важливу частину словника будь-якої сучасної мови й акумулює результат інтелектуального розвитку її носіїв у певній галузі науки, що зумовлює розширення та розгалуження терміносистем, які потребують упорядкування, систематизації та стандартизації. Тісний зв'язок та взаємодія окремих компонентів термінологічної системи найвиразніше виявляється у сфері семантики, зокрема в таких її взаємопов'язаних категоріях, як синонімія, антонімія, полісемія, адже слова та їхні значення поєднуються в різні групи незалежно від нашої свідомості, підставою для такого групування є подібність або пряма протилежність за основним значенням [175, с. 21]. Розвиток полісемії зумовлює виникнення омонімів, що призводить до розвитку синонімічних рядів, бо кожен новий смисл у слові прагне до втілення в окрему лексичну одиницю. Більша кількість антонімічних зв'язків передбачає, таким чином, ширшу смислову структуру слова, а отже, й розвиток на його основі нового синонімічного гнізда [188]. Типологічне дослідження цих мовних явищ у термінологічних системах кількох мов дозволяє виявити зв'язки між окремими елементами в межах кожної терміносистеми та розкрити їхню семантичну наповненість, а також встановити особливості їхнього функціонування, зумовлені внутрішніми законами мови.

Аналіз семантико-парадигматичних відношень (синонімії, антонімії, полісемії) є принципово важливим для систематизації терміносистеми, регламентування та уніфікації термінів.

4.1. Синонімічні відношення в терміносистемі банківської сфери

Певні особливості вияву синонімічних відношень має кожна конкретна галузь знань, що пов'язано із своєрідністю формування та структурою її категорійно-поняттєвого апарату. Це стосується початкових етапів становлення термінології або періодів інтенсивної розробки чи нормування терміносистем [57, с. 73]. Цю думку поділяє А. В. Крижанівська, яка стверджує, що синонімія є характерним явищем тільки на ранніх етапах формування та розвитку термінологічних систем як результат словникової надмірності [113, с. 13]. Поява нового поняття викликає появу відразу кількох термінів. Із часом зміст і обсяг нового поняття уточнюється, з'являється можливість відділити найхарактерніші його ознаки і створити або вибрати з наявних термінів той, який відповідає поставленим вимогам [99, с. 159]. Отже, один термін починає домінувати та відтісняє інші на задній план. Вибраний термін повинен найповніше характеризувати поняття, оскільки він, крім номінативної, виконує ще й дефінітивну функцію. В основі номінації зазвичай лежить певна ознака, вона і визначає внутрішню форму слова, тобто з наявних синонімів відбирається той, що має найінформативнішу внутрішню форму [199, с. 33]. Оскільки термінологічні системи характеризуються динамічністю, природно-штучним характером утворення, то, очевидно, синонімію в них слід вважати явищем закономірним [212, с. 328]. Таким чином, синонімія, на нашу думку, є ознакою не лише науки, яка зароджується, але й науки, яка розвивається, вдосконалюється. Функція синонімії полягає в уточненні й деталізації думки фахівця.

Підхід до проблеми синонімії в термінології неодноразово змінювався. Д. С. Лотте зауважував, що існування кількох термінів для позначення одного поняття зумовлює звуження або розширення семантики одного з них, який у результаті може позначати цілком інше поняття [135, с. 10]. На його

переконавання, припустимою може бути лише синонімія, що містить два терміни, один із яких є короткою формою іншого. Думку про негативний вплив синонімії на термінологію висловлює І. Кочан. Вона наголошує на тому, що в межах наукового стилю мови – синоніми небажані, навіть шкідливі, бо руйнують термін як дефінітивну одиницю [106, с. 79]. А. А. Реформаторський стверджує, що, оскільки термін лежить поза експресією, модальністю, естетичними характеристиками, у термінології синоніми, варіанти повинні бути вилучені [182, с. 52]. Цю думку підтримують А. Д'яков, А. Коваль, Є. Толикіна.

Однак існують і протилежні погляди. В.І. Пілецький вважає, що синоніми в термінології є доречними, оскільки вони необхідні для: 1) наукового означення поняття і тлумачення терміна (особливо чужомовного походження); 2) найточнішого висловлення думки, особливо коли межа між поняттями нечітко окреслена; 3) уникання повторів того самого слова чи словосполучення [174, с. 116]. В. Даниленко, О. Ахманова стверджують, що термінні синоніми дуже корисні, бо кожен по-різному розкриває значення поняття [214, с. 67].

Однак синонімія у термінології має риси, які відрізняють її від синонімії в загальноживаній лексиці. Передусім це те, що кожен складник синонімічного ряду виступає як окремий повноцінний термін. Синоніми в термінології – це терміни, що належать до одного й того ж денотата, але мають деякі відмінності у функціональному (поняттевому) плані, а також можуть відрізнятися семантикою словотвірних елементів, ступенем неологічності тощо [105, с. 5]. Термінологічна синонімія характеризується наявністю фоно-морфологічних варіантів з відношенням тотожності на рівні сигніфікату. На відміну від загальнолітературної мови, де синонімія вважається системотвірною категорією, у терміносистемах реалізується переважно тільки різновид синонімії. Оскільки терміни, які виражають певне поняття, не характеризують його різнобічно, вони є дублетами, що ввійшли в терміносистему внаслідок мовних контактів та різноспрямованих тенденцій у

процесі її формування [113, с. 90]. Деякі дослідники вважають, що синонімія є характерною для загальнолітературної мови, а дублетність – для термінологічної [73, с. 152]. Інші автори стверджують, що синоніми можуть співвідноситися з одним поняттям або об'єктом і називають такі терміни дублетами [43, с. 53; 3, с. 40]. Проте деякі мовознавці наголошують, що в термінології паралельно функціонують як синоніми, так і дублети.[224, с. 49]

Більшість дослідників розуміє синоніми як слова однієї частини мови, що мають значення, які повністю або частково збігаються, а також здатні до взаємозамінності в контекстах [43, с. 53]. Взаємозамінність вноситься до дефініцій синонімів також у працях Л. А. Булаховського, Б. В. Горнунга, Л. О. Новикова, Д. М. Шмельова. Проте, на думку Ю. Д. Апресяна, цій умові не відповідає жодна пара слів, які зараховують до розряду синонімів [10, с. 219]. Розширює межі поняття лексичних синонімів М. Ф. Палевська, яка вважає синонімами не лише слова, а й еквівалентні їм фразеологічні звороти, що за різного звучання називають одне явище об'єктивної дійсності, розрізняються відтінками основного, спільного для кожного з них значення чи віднесеністю до різних мовленнєвих стилів, або і одним, і іншим одночасно; здатністю до словотворення, виникнення форм суб'єктивної оцінки та сполучуваності з іншими словами [160, с. 95]. В. С. Ващенко характеризує синоніми як усталені у вжитку ряди лексичних одиниць, що співвідносяться з одним або кількома пов'язаними між собою поняттями, певною мірою близькими за своїми семантико-стилістичними властивостями [30, с. 13].

Отже, терміни-синоніми – це терміни, потенційні значення яких виявляють тотожний або близький предметно-логічний зміст. Під потенційним значенням терміна розуміємо значення, зумовлені двоїстою природою терміна: з одного боку, термін може мати одне значення (однозначність), а з іншого – термін може мати декілька смислів (багатозначність) [8, с. 117].

Синонімія в термінології зумовлена такими чинниками:

- неуніфікованістю термінології;
- постійним розвитком наук, що супроводжується появою нових понять та бажанням дати кожному поняттю найточнішу номінацію;
- наявністю застарілих назв, які функціонують паралельно з новими;
- відродження вдалих термінів, які з певних причин не використовували протягом певного часу;
- паралельним вживанням запозиченого та автохтонного термінів;
- необхідністю мовної економії, що породжує синонімію різних структурних рівнів;
- номінацією того самого поняття різними науковими школами чи вченими;
- необхідністю номінації за кількома номінативними типами [71, с. 247].

Класифікація і характеристика синонімічних термінів є досить різноаспектною, зважаючи на їх структуру, склад та особливості функціонування. Взаємозамінність та варіантність термінів дозволяє виділити два основні типи синонімічних відношень:

- семантичної тотожності (абсолютні синоніми);
- семантичної близькості (відносні синоніми).

Абсолютні синоніми відрізняються тим, що вони цілком тотожні за своїм семантичним складом [128, с. 104] і не вимагають контекстуальних умов. У багатьох лінгвістів абсолютні синоніми отримали різні назви: точні синоніми (Ю. Апресян); повні синоніми, тотожні синоніми (С. Беренсан); стовідсоткові синоніми (М. Шанський); паралельні терміни (Л. Булаховський); дублети (Д. Лотте); лексичні дублети (О. Ахманова); синонімічні дублети (М. Степанова, І. Чернишова); термінологічні дублети (В. Молодець).

Абсолютні синоніми в банківській термінології української та англійської мов охоплюють більшість синонімічних рядів і утворюються такими способами:

- паралельне використання автохтонних термінолексем: *золоте забезпечення* = *золотий запас*; *розподіл ризиків* = *подрібнення ризиків*; *платіжне доручення* = *доручення на оплату*; *внесок* = *вклад*;

- паралельне вживання іншомовних термінологічних одиниць: *corporation* (< лат) = *company* (< франц.) = *firm* (< італ.) = *business* (< англ.); *корпорація* (< лат.) = *компанія* (< франц.) = *фірма* (< італ.) = *бізнес* (< англ.); *code* (< франц.) = *сiper* (< араб.) = *number* (< лат.); *код* (< франц.) = *шифр* (< франц.) = *номер* (< лат.). Ці приклади є свідченням того, що синонімічні ряди формуються з ідентичних запозичень різних мов, що дає підстави стверджувати наявність спільного синонімічного фонду;

- паралельне вживання термінологічних одиниць іншомовного та автохтонного походження: *credit* (< лат.) = *loan*; *кредит* (< лат.) = *позика*; *contract* (< лат.) = *agreement* = *settlement*; *контракт* (< лат.) = *угода* = *договір*; *profit* (< франц.) = *income* = *return*; *профiт* (< франц.) = *дохiд* = *прибуток*; *bunkruptcy* (< італ.) = *insolvency*; *банкрутство* (< італ.) = *боргова неспроможність*. Найчастіше абсолютні синоніми потрапляли до синонімічних рядів з латинської та французької мов, рідше – з італійської та німецької. Цей тип синонімічних відношень часто трактується як дефінітивна синонімія [43, с. 57]. Суть цього явища полягає в тому, що значення малозрозумілого або незрозумілого іншомовного терміна розкривається зрозумілішим словом автохтонного походження.

Використання синонімів як засобу лексикографічної інтерпретації слова є одним із головних завдань сучасних великих академічних словників [152, с. 26]. В українській мові іншомовний компонент набуває такої ж словотвірної гнучкості, як і власномовний (наприклад, від терміна *кредит* утворюються похідні – *кредитний*, *кредитівка*, *кредитор*, *кредитування*, *кредитоспроможний*), а інколи й більшого розгалуження (від терміна *контракт* утворюються похідні – *контрактний*, *контрактація*, *контрактивний*, яких не має власномовний термін *угода*);

- паралельне функціонування термінів повної і короткої форми: *державний банк* = *держбанк*; *фінансовий відділ* = *фінвідділ*; *державний кредит* = *держкредит*; *foreign exchange* = *forex* (обмін валюти); *telephone banking* = *telebanking* (здійснення банківських операцій за телефоном); *executive committee* = *excom* (виконавчий комітет у банку);

- паралельне функціонування складних слів, що є більшою мірою характерним для англійської мови, ніж для української: *shareholder* = *stockholder* (акціонер); *cash-dispenser* = *cashmashine* = *cashpoint* (банкомат); *кредитоздатність* = *кредитоспроможність*;

- паралельне використання однослівного терміна і терміна-словосполучення, що є регулярнішими в українській термінології: *запорука* = *кредитне поручительство*; *банкноти* = *паперові гроші*; *банкрутство* = *платіжна неспроможність*; *banknotes* = *paper money*;

- скорочення повної форми терміна-словосполучення шляхом упущення одного з його компонентів, які частіше фіксуємо серед англійських термінів: *tangible assets* = *tangibles* (матеріальні активи); *debt service* = *servicing* (обслуговування боргу); *номінальна вартість* = *номінал*;

- паралельне вживання терміна-аббревіатури і словосполучення, що є однаковою мірою характерним для англійської та української мов: *ECB* = *European Central Bank* / *ЄЦБ* = *Європейський центральний банк*; *NRB* = *National Reserve Bank* / *НРБ* = *Національний резервний банк*; *BIS* = *Bank of International Settlements* / *БМР* = *Банк міжнародних розрахунків*. В окремих випадках збіг синонімічних пар цього типу в англійській і українській мові є абсолютним, проте фіксується okazionalno. Серед англійської термінології фіксуємо й омоакроніми (аббревіатури, тотожні з повнозначними словами): *SWIFT* = *system of electronic bank transfers*; *EAR* = *effective annual rate*; *PIN* = *personal identification number*. Омоакроніми не є характерними для української банківської термінології.

Вагому частину абсолютних термінів-синонімів аналізованої вибірки становлять варіанти – абсолютні синоніми, отримані варіацією форми

терміна без порушення тотожності значення. У лінгвістичних дослідженнях питання про співвідношення синонімії й варіантності в термінах є дискусійним. Деякі дослідники вважають синонімію виявом варіантності (В. Лейчик, Л. Малевич). Інші автори зазначають, що саме варіантність є виявом синонімії (І. Кочан, Н. Яценко). Ще інші мовознавці поділяють думку про функціонування у термінології як синонімів так і варіантів та розглядають їх як окремі явища (С. Дорошенко, Т. Панько, О. Радченко) [186, с. 74].

Отже, терміни-варіанти – це тотожні за значенням спільнокореневі термінологічні одиниці, що розрізняються деякими розбіжностями знакової форми в межах того самого номінанта: місцем наголосу, фонетичним варіюванням, афіксами або їхнім поєднанням [181, с. 23].

Згідно з цим трактуванням виділяємо такі групи варіантів термінів:

1) **фонетичні варіанти**: серед банківських термінолексем трапляється явище подвійної орфографії, яке з'явилося внаслідок транслітераційного освоєння запозичених термінів: *валюта вільно конвертована* = *валюта вільно конвертовна*; *брокераж* = *брокредж*; *дискаунт* = *дисконт*; *check* = *cheque* (чек); *encumbrance* = *incumbrance* (борг); *endorsement* = *indorsement* (індосамент); *endorser* = *indorser* (індасат); *license* = *licence* (ліцензія). Фонетичні варіанти серед автохтонних терміноодиниць банківських термінологій як української, так і англійської мов трапляються okazіонально;

2) **морфологічні варіанти**: *acceptance house* = *accepting house* (акціонерний банк); *expiration date* = *expiry date* (кінцева дата терміну); *clearance account* = *clearing account* (кліринговий рахунок); *credit finance* = *credit financing* (фінансування кредиту), *uncontrollable inflation* = *uncontrolled inflation* (неконтрольована інфляція); *beneficiary* = *beneficiary*; *domicil* = *domicilij*; *posyчkovий капітал* = *позиковий капітал*; *кредитовий баланс* = *кредитний баланс*; *несплачений борг* = *невиплачений борг*;

3) **синтаксичні варіанти**, що розрізняються порядком компонентів (із прийменником або без нього): *аукціон на купівлю* = *купівельний аукціон*;

дохід від дивіденда = *дивідендний дохід*; *інвестиційний портфель* = *портфель інвестицій*; *дивідендне покриття* = *покриття дивіденду*; *exchange rate* = *rate of exchange* (валютний курс); *distribution channel* = *channel of distribution* (канал збуту);

4) **комбіновані варіанти** – розбіжності плану вираження виявляються в термінах на різних мовних рівнях. Найрегулярнішими є акцентно-словотвірні варіанти, які характерні більшою мірою для української термінологіки: *борг* = *заборгованість*; *клієнтурний* = *клієнтський*; *вітрати* = *витрати*.

Відносні синоніми характеризуються лише частковим збігом визначальних ознак. Взаємозамінність відносних синонімів обмежена та здійснюється на основі контексту [164, с. 9]. Відносні синоніми у термінології банківської сфери можуть утворюватися такими способами:

- використанням спільнокореневих, але різнофіксальних утворень, що позначають, крім значення процесу, ще й значення результату: *переоцінювання* – *переоцінка*; *знецінювання* – *знецінення*; *ануляція* – *анулювання*; *індексування* – *індексація*; *інвестування* – *інвестиція*. Синонімічні пари наведеного зразка є регулярнішими в українській термінологіці;

- використанням спільнокореневих, різнофіксальних утворень, що відрізняються семантикою словотвірних компонентів. Уживання таких синонімів визначається контекстом, наприклад: *оплата*, *сплата*, *виплата* (*оплата банківських послуг*, *сплата кредиту*, *виплата дивідендів*). Такі синонімічні відношення характерні для української термінології;

- утворенням фразових дієслів за допомогою додавання прийменників до інфінітива: *to pay back* (*виплачувати*); *to pay in* (*вносити гроші*); *to pay off* (*розраховуватися*); *to pay out* (*сплачувати*). В українській терміносистемі подібні утворення відсутні.

Приклади свідчать, що способи утворення відносних синонімів по-різному знаходять відображення в досліджуваних терміносистемах, що зумовлено відмінностями обох мов.

У класифікації термінів-синонімів можемо виділити такі спільні для англійських і українських синонімічних рядів структурні типи:

1) терміни-однослови – терміни-однослови: *контроль* = *перевірка*; *штраф* = *пеня*; *процент* = *відсоток*; *stock* = *share*; *income* = *profit*; *control* = *check*;

2) терміни-однослови – терміни-словосполучення: *сальдо* = *резервний фонд*; *номинал*=*номинальна вартість*; *fine* = *financial penalty* (*штраф*); *tangibles* = *tangible assets* (*матеріальні активи*);

3) терміни-словосполучення – терміни-словосполучення: (здебільшого із спільним одним компонентом): *correspondent bank* = *agent bank* (*банк-кореспондент*); *fixed deposit* = *time deposit* (*строковий депозит*); *баланс зовнішній* = *екстерн баланс*; *вартісні папери* = *цінні папери*;

4) терміни-словосполучення – аббревіатура: *картковий рахунок* = *КР*; *платіжна система* = *ПС*; *price level adjusted mortgage* = *PLAM*; *equal credit opportunity act* = *ЕСОА*.

Синонімічні ряди різняться і кількісно, вони можуть формуватися з двох і більше компонентів. Щодо кількісного наповнення синонімічних рядів, то в англійській і в українській терміносистемах виділяємо такі групи:

1) двокомпонентні: *tracat* = *платник*; *stock* = *share* (*акція*);

2) трикомпонентні: *ревізія* = *перевірка* = *контроль*; *здешевлення* = *знецінення* = *девальвація валюти*; *equity* = *margin* = *mark up* (*маржа*);

3) чотири-п'ятикомпонентні, які трапляються вкрай рідко в обох терміносистемах: *акціонер* = *держатель акцій* = *власник акцій* = *тримач акцій*; *audit* = *checkup* = *inspection* = *revision* (*ревізія*); *active account* = *operating account* = *real account* = *performing account* = *working account* (*активний рахунок*); *активний рахунок* = *чинний рахунок* = *функціонуючий рахунок* = *використовуваний рахунок* = *незакритий рахунок*.

Збіг кількості компонентів в ідентичних синонімічних рядах англійської та української мов не є абсолютним, наприклад: *credit extension* = *credit*

granting = *credit injection* (надання кредиту = кредитування); *local currency* = *domestic currency* = *home currency* (місцева валюта); *ипотека* = застава = закладна (*mortgage* = *home-loan*).

Згідно з класифікацією Т. В. Михайлової [148, с. 3], запропонованою для термінів-антонімів, поділяємо синонімічні ряди банківських термінів на три групи:

1) атрибутиви, що мають синонімічне відношення в загальноживаній мові: *local currency* = *domestic currency* = *home currency* (місцева валюта); *limited endorsement* = *restricted endorsement* (обмежений індосамент); *тривала інфляція* = *стійка інфляція*;

2) атрибутиви, що мають синонімічні відношення і в інших терміносистемах: *expiration date* = *maturity date* (кінцева дата терміну); *external bond* = *foreign bond* (закордонна облигація); *вхідні дані* = *початкові дані*; *акредитований банк* = *сертифікований банк*; *розпорядження активами* = *управління активами*;

3) атрибутиви, що перебувають у синонімічних відношеннях лише в межах банківської терміносистеми, тобто в загальноживаній лексиці не є синонімами: *frozen credit* = *blocked credit* (заморожений кредит); *unsecured creditor* = *general creditor* (генеральний кредитор); *loan capital* = *outside capital* (позиковий капітал); *кредитна угода* = *кредитна операція*; *безгрошовий вексель* = *дружній вексель*.

Отже, функція синонімії в термінології полягає в утворенні та деталізації понять, явищ, процесів банківської діяльності. Зіставний аналіз англійських і українських банківських термінів-синонімів свідчить про наявність абсолютних та відносних синонімічних відношень. Встановлено кількісне переважання абсолютних синонімів у терміносистемах досліджуваних мов. Вагому частину абсолютних синонімів аналізованої вибірки становлять терміни-варіанти, а саме: фонетичні, морфологічні, синтаксичні та акцентно-словотвірні. Відносні синоніми в досліджуваних термінологіях здебільшого представлені однокореновими лексемами, проте

різноафіксальними в українській мові та з різними прийменниками в англійській мові. Як свідчить аналіз вибірки, у синонімічні відношення вступають автохтонні та запозичені терміни, однокомпонентні терміни, складні слова, складноскорочені терміни, словосполучення та аббревіатури. Із результатів дослідження помітно, що регулярними в обох терміносистемах є двокомпонентні словосполучення із спільним головним терміноелементом. І в англійській, і в українській термінології найширше представлені двокомпонентні та трикомпонентні синонімічні ряди. Проте збіг кількості компонентів в ідентичних синонімічних рядах досліджуваних мов не є абсолютним.

4. 2. Антонімічні відношення в терміносистемі банківської сфери

Тоді як термінологічна синонімія позбавляє термінологію точності, вносить варіативність, то антонімічні відношення є проявом її системності та цілісності. Творення антонімічних пар у термінології завжди цілеспрямоване й обґрунтоване, адже використовується для позначення крайніх полюсів термінологічного поля, з урахуванням логічних можливостей термінологічної системи. Кожен складник антонімічної пари виступає як окремий повноцінний термін і характеризується стилістичною нейтральністю. Саме цим антонімічні пари в термінолексичі відрізняються від аналогічних у літературній мові, де лексичні одиниці набувають стилістичних нюансів.

Термінологічну антонімію як системне явище досліджували на матеріалі англійської мови Р. І. Дудок, Ю. М. Мельников, Р. С. Шутніков, С. В. Шабарзіна, та інші; української – Л. М. Веклинець, С. М. Дорошенко, Т. В. Лепеха, Л. Д. Малевич, Н. В. Міснєк, Т. В. Михайлова, М. Р. Шевченко, О. І. Южакова та інші.

У лінгвістичних дослідженнях питання існування антонімічних відношень у термінології є дискусійним. Так, Л. О. Новиков вважає, що

термінологічній лексиці не властива здатність до антонімічного протиставлення [154, с. 85]. Л. А. Булаховський заперечує існування однокореневих антонімів, хоча ця думка й суперечить строгій логічності протилежних понять [25, с. 39]. У сучасних мовознавчих розвідках більшість учених (Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк) не заперечують існування антонімії в термінологічній лексиці і стверджують, що «антонімія як семасіологічна категорія невід’ємна від термінологічних систем, що номінативно систематизують наукові поняття – складну багату мережу протиставлень, що сприяє суттєвому впорядкуванню термінологічної сфери» [162, с. 188]. Н. Л. Цимбал стверджує, що антонімія не ускладнює терміносистеми, навпаки, може допомогти з’ясувати і розмежувати значення синонімічних, полісемічних, паронімічних слів. Виявлення антонімічних відношень у термінолексичі допомагає систематизувати поняття, точніше визначити їх місце в терміносистемі, адже часто навіть пояснення через протилежне є ефективним способом доведення істини [223, с. 192].

О. Колган наголошує, що антоніми не порушують, а підкреслюють виявлення мовної системності, бо ґрунтуються на відмінності всередині одного і того ж явища (якості, властивості, стану, руху, тощо) [100, с. 20]. В. П. Даниленко стверджує, що антонімія в термінології репрезентована чи не ширше ніж у загальнолітературній мові [54, с. 25]. М. І. Мостовий підкреслює співвідносність антонімічних лексем, тобто значення антоніма набирає протиставлення лише в порівнянні його з іншим антонімом. Узяті окремо лексеми антонімічних пар протиставних характеристик не виявляють. Тому для визначення, чи є слово антонімом, слід знайти відповідну одиницю з протилежним значенням [149, с. 122–123].

Отже, терміни-антоніми характеризуються цілком визначеними парадигматичними властивостями, фронтальною протилежністю і розрізненням за диференційною ознакою, тісно пов’язаною з її основною дефінітивною функцією [162, с. 186]. Л. Полюга антонімічними вважає лексеми з протиставними співвідносними значеннями, що перебувають у

взаємній залежності й характеризують явище одного плану [176, с. 5]. О. Тараненко антонімами називає не лише слова (переважно однієї частини мови) з протилежним значенням, а й їхні окремі значення, стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що поєднуються певною семантичною спільністю, розрізняються на цій самій основі максимально протилежними значеннями [209, с. 27].

Отже, антонімами будемо вважати слова, значення яких пов'язані відношеннями зіставлення діаметрально протилежних ознак тотожної якості як основи семантичної опозиції. Опозиція стає можливою лише тоді, коли між її членами існують не тільки розпізнавальні, а й спільні ознаки, тому різниця між ними виокремлюється тільки на тлі тотожності [63, с. 238].

Антонімічні пари формують терміни, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомія спільної родової ознаки. Наприклад, терміни *external payment* (зовнішній розрахунок) та *internal payment* (внутрішній розрахунок) виступають видовими назвами одного родового поняття (розрахунок) і одночасно вказують на його протилежні ознаки за способом виникнення (внутрішній і зовнішній), при цьому родовій ознаці властива дихотомія.

Ми проаналізували статті економічних термінологічних словників української та англійської мов та зафіксували по 103 антонімічні пари в кожній із терміносистем.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що явище антонімії характерне для терміносистем банківської сфери української та англійської мов. Антонімічні лексеми утворюють елементарні мікрополя і є необхідним засобом вираження протилежних відношень між поняттями досліджуваних термінологій.

На рівні антонімічних відношень англійська банківська лексика, як і українська, є досить неоднорідною за складом та ступенем протилежності.

Залежно від типу протилежності банківські терміни-антоніми англійської та української мов поділяються на такі класи:

1) терміни-антоніми, що виражають контрадикторну протилежність і утворюють пари, члени яких позначають полярно протилежні поняття та взаємовиключають один одного, тобто заперечення одного з них дає визначення іншого. Прикладами контрадикторної антонімії можуть слугувати пари спільнокорневих термінів, один з яких утворений за допомогою словотвірного префікса зі значенням заперечення або відсутності певної ознаки, наприклад: *liquid funds – illiquid funds = ліквідні фонди – неліквідні фонди; current assets – non-current assets = оборотні активи – необоротні активи; direct profitability – indirect profitability = пряма прибутковість – непряма прибутковість; agio – disagio = ажіо – дисажіо; secured loan – unsecured loan = забезпечена позика – незабезпечена позика.*

Контрадикторні терміни можуть бути також виражені різнокорневими лексемами із протилежним значенням та складними термінологічними сполуками, у яких у антонімічних відносинах перебуває лише один із компонентів складного терміна: *debtor – creditor = дебітор – кредитор; assets – liabilities = активи – пасиви; maximum interest – minimum interest = максимальний відсоток – мінімальний відсоток; securities gains – securities losses = прибутки від цінних паперів – збитки від цінних паперів;*

2) терміни-антоніми, які виражають контрарну протилежність і передбачають існування проміжного терміна. У контрарному зіставленні утворюється антонімічний ряд, де лише крайні члени виражають антонімію, а середні вказують на збільшення чи зменшення якісної ознаки. Такі термінологічні ряди не є типовими для досліджуваних терміносистем. Прикладом можуть слугувати наступні: *high yield rate – average yield rate – low yield rate = висока норма дохідності – середня норма дохідності – низька норма дохідності; par-value stock – low par-value stock – no par-value stock = акція з номіналом – акція з малим номіналом – акція без номіналу; high inflation – moderate inflation – low inflation = висока інфляція – помірна*

інфляція – низька інфляція; high interest – low interest – minimum interest = високий відсоток – низький відсоток – мінімальний відсоток; long-term loan – medium-term loan – short-term loan = довготерміновий кредит – середньотерміновий кредит – короткотерміновий кредит. Ці антонімічні ряди є ідентичними в досліджуваних термінологіях обох мов.

3) терміни-антоніми, які виражають комплементарну протилежність і передбачають не взаємозаперечення, а додатковість (комплементарність), тобто складники таких пар не містять у собі будь-якої негативної ознаки, а лише нейтральну сутність. Комплементарна пара також не може бути розширена за рахунок проміжного компонента. Наприклад, *fixed rate – floating rate (of currency) = фіксований курс – змінний курс (валюти); national currency – foreign currency = національна валюта – іноземна валюта; variable annuity – fixed annuity = змінний аннуїтет – фіксований аннуїтет; domestic loan – external loan = внутрішня позика – зовнішня позика; perspectual shares – term shares = безстрокові акції – строкові акції;*

4) терміни-антоніми, що виражають векторну протилежність різноспрямованих ознак, дій, властивостей. Вони мають усі семантичні характеристики комплементарних антонімів, які доповнюються лише наявністю спрямування, тому їх повним правом можна вважати різновидом останніх [129, с. 8], наприклад: *to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок; to deposit money – to withdraw money = вносити гроші – забирати гроші; to draw interest – to pay interest = одержувати відсотки – сплачувати відсотки.*

Ця класифікація дає підстави стверджувати, що в досліджуваних терміносистемах найширше представлені антонімічні відношення контрадикторного та комплементарного типу і значно рідше – контрарного та векторного.

На підставі структурного аналізу антонімічних лексем банківської сфери української та англійської мов можна виділити різнокореневі та спільнокореневі антонімічні пари.

У різнокореневих антонімах значення протилежності реалізується шляхом семантичного протиставлення різнокореневих морфем. Прикладами цього типу антонімії слугують такі антонімічні пари: *national currency* (національна валюта) – *foreign currency* (іноземна валюта); *high profitability* (висока прибутковість) – *low profitability* (низька прибутковість); *elasticity of demand* (еластичність попиту) – *elasticity of supply* (еластичність пропозиції); *profit* (прибутки) – *loss* (витрати).

Серед різнокореневих антонімів у терміносистемах фіксуємо незначну кількість інтернаціональних лексем, які запозичилися парами, наприклад: *inflation* (інфляція) – *deflation* (дефляція); *debtor* (дебітор) – *creditor* (кредитор); *maximum liabilities* (максимальна відповідальність) – *minimum liabilities* (мінімальна відповідальність); *horizontal merger* (горизонтальне злиття) – *vertical merger* (вертикальне злиття); *maximum interest* (максимальний відсоток) – *minimum interest* (мінімальний відсоток).

Спільнокореневі антоніми в досліджуваних термінологіях реалізуються таким чином:

1) шляхом чергування префікса з нулем префікса: *secured loan* – *unsecured loan* = забезпечена – незабезпечена позика; *direct liabilities* – *indirect liabilities* = умовне зобов'язання – безумовне зобов'язання; *legal owner* – *illegal owner* = законний власник – незаконний власник; *current assets* – *non-current assets* = обігові активи – необігові активи; *personal account* – *impersonal account* = особовий рахунок – безособовий рахунок.

Найпродуктивнішими префіксами протилежного значення в цій категорії в англійській мові є *in-*, *in-*, *il-*, *im-*, *non*, а в українській – *не-* та *без-*. Проте в банківській термінології фіксуємо й антонімічну пару інтернаціоналізмів, яка утворена префіксальним шляхом: *agio* – *disagio* = ажіо – дисажіо;

2) шляхом використання парних полярних префіксів: *internal audit* – *external audit* = внутрішній аудит – зовнішній аудит; *appreciation of currency* – *depreciation of currency* = підвищення вартості валюти – падіння

вартості валюти; *to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок; зареєстровані акції – незареєстровані акції = listed shares – unlisted shares;*

3) шляхом використання парних полярних суфіксів, що фіксуються переважно в антонімічних парах іменників англійської мови: *payer – payee = одержувач – платник; endorsee – endorser = індосат – індосант; drawer – drawee = векселедавець – векселеотримувач.* Антонімічні відношення цього типу представлені однаковою мірою в досліджуваних терміносистемах.

4) шляхом використання парних полярних прийменників: *above par value – below par value = вище номіналу – нижче номіналу; above inflation – below inflation = вище інфляції – нижче інфляції; with interest – without interest = з відсотковою ставкою – без відсоткової ставки; in the money option – out of the money option = опціон зі сприятливою ставкою – опціон із несприятливою ставкою.* Цей тип формування антонімічних пар є регулярним в англійській термінолексичі та okazionalnym в українській.

5) шляхом творення складних слів, які фіксуються значною мірою серед українських антонімічних пар: *короткострокова позика – середньострокова позика – довгострокова позика (short-term loan – medium-term loan – long-term loan); векселедавець – векселеотримувач (drawer – drawee); платоспроможність – неплатоспроможність (solvency – insolvency).*

Наш аналіз дає підстави стверджувати, що спільнокореневі антоніми в досліджуваних терміносистемах представлені значно більшою кількістю пар, аніж різнокореневі. Проте ядром банківських терміносистем є антонімічні терміни-словосполучення з протиставлюваними значеннями, які складаються з головного компонента і залежного. Зазвичай головним компонентом виступає іменник, який є виразником родового поняття цієї терміносистеми. Залежні компоненти представлені прикметниками, дієприкметниками, числівниками, іменниками (з прийменником чи без нього) і виражають протилежні ознаки родового поняття. Серед таких термінів двокомпонентні

утворення становлять найбільшу групу: *time draft – sight draft* = *строкова – безстрокова трафта*; *debt capital – equity capital* = *позиковий капітал – власний капітал*.

Трикомпонентні антонімічні терміни-словосполучення в досліджуваних терміносистемах не є достатньо чисельними, наприклад: *fixed exchange rate – floating exchange rate* = *фіксований валютний курс – змінний валютний курс*; *high yield rate – average yield rate – low yield rate* = *висока норма дохідності – середня норма дохідності – низька норма дохідності*.

Чотирикомпонентні антонімічні терміни-словосполучення фіксуємо значно рідше, наприклад: *to increase average collective period – to reduce average collective period* = *збільшувати середній рівень сплати дебіторської заборгованості – зменшувати середній рівень сплати дебіторської заборгованості*; *majority shareholder – minority shareholder* = *власник контрольного пакету акцій – акціонер без контрольного пакету акцій*; *to increase average collective period – to reduce average collective period* = *збільшувати середній період сплати дебіторської заборгованості – зменшувати середній період сплати дебіторської заборгованості*.

Збіг кількості компонентів в ідентичних антонімічних словосполученнях англійської та української мов не є абсолютним, тому і кількість відповідних словосполучень у досліджуваних мовах не є ідентичною.

У досліджуваних терміносистемах функціонують антонімічні пари паронімів, які є запозиченими лексемами як в англійській, так і в українській мовах: *drawee – drawer, endorsee – endorser, trustee – trustor, mort`gage – mortgagor, payee – payer*; *гонорат – гонорант, жират – жирант, індосат – індосант, доміциліат – доміциліант, ліквідат – ліквідант, протестат – протестант, трасат – трасант*. Приклади засвідчують незначне переважання паронімічних термінів в українській мові.

За основу класифікації термінів-словосполучень беремо класифікацію, запропоновану Т. В. Михайловою [148, с. 3], яка базується на відмінностях

протиставлюваних атрибутів. Відповідно компоненти, що протиставляються в термінах-словосполученнях, поділяються на три групи:

1) атрибутиви, що мають антонімічні зв'язки і в загальноповживаній мові: *to open – to close = відкривати – закривати (to open an account – to close an account = відкривати рахунок – закривати рахунок); high – moderate – low = високий – помірний – низький (high inflation – moderate inflation – low inflation = висока інфляція – помірна інфляція – низька інфляція); long – short = довгий – короткий (long payback period – short payback period = довгий період окупності – короткий період окупності);*

2) атрибутиви, що антонімізуються і в інших терміносистемах, зокрема в архітектурній, юридичній, лінгвістичній та термінології точних наук: *horizontal – vertical = горизонтальний – вертикальний (horizontal merger – vertical merger = горизонтальне злиття – вертикальне злиття); internal – external = внутрішній – зовнішній (internal contract – external contract = внутрішній контракт – зовнішній контракт); legal – illegal = законний – незаконний (legal owner – illegal owner = законний власник – незаконний власник); maximum – minimum = максимальний – мінімальний (maximum interest – minimum interest = максимальний відсоток – мінімальний відсоток); credit – debit = актив – пасив (credit account – debit account = рахунок активу – рахунок пасиву);*

3) атрибутиви, що перебувають в антонімічних зв'язках лише в межах банківської терміносистеми: *domestic loan – external loan = внутрішня позика – зовнішня позика; clean bill of exchange – documented bill of exchange = документована тратта – недокументована тратта; time draft – sight draft = строкова тратта – безстрокова тратта; fixed exchange rate – floating exchange rate = фіксований валютний курс – змінний валютний курс.* Приклади засвідчують, що антонімічні пари такого типу є регулярнішими в англійській банківській термінолексичі, аніж в українській.

Одним із виявів системних відношень у терміносистемах є зв'язок антонімії та синонімії, тобто в антонімічній парі протилежне значення може

бути виражене кількома термінами-синонімами. Подібні парадигматичні відношення отримали в дослідженнях різні назви: термінологічне антонімічно-синонімічне об'єднання [148, с.14], антонімо-синонімічний блок [78, с. 62; 131, с. 109; 147, с. 73]. Антонімо-синонімічні зв'язки в досліджуваних терміносистемах реалізуються в таких структурах:

1) парній чотиричленній: *рахунок активу* = *готівковий рахунок* – *рахунок пасиву* = *безготівковий рахунок* (*credit account* – *debit account*); *векселедавець* = *трасант* – *векселеотримувач* = *трасат* (*drawer* – *drawee*); *індосат* = *жират* – *індосант* = *жирант* (*endorsee* – *endorser*); *domestic loan* = *internal loan* – *foreign loan* = *external loan* (*внутрішня позика* – *зовнішня позика* = *закордонна позика*); *ex interest* = *with interest* – *cum interest* = *interest free* (*з відсотком* – *без відсотка*);

2) парній шестичленній: *assets* = *profit* = *revenue* – *liabilities* = *loss* = *expenses* (*активи* = *прибутки* = *надходження* – *пасиви* = *видатки* = *витрати*); *sound* = *hard* = *convertible currency* – *nonconvertible* = *soft* = *inconvertible currency* (*тверда* = *конвертована валюта* – *неконвертована валюта*);

3) непарній: *позиковий капітал* – *статутний капітал* = *власний капітал* (*debt capital* – *equity capital*); *blank credit* = *clean credit* = *unsecured credit* – *secured credit* (*бланковий кредит* = *кредит без забезпечення* = *незабезпечений кредит* – *забезпечений кредит*).

Зіставний аналіз антонімо-синонімічних блоків свідчить, що збіг синонімічних рядів у антонімічних парах не є абсолютним, але все ж фіксуємо наявність більшості структурних типів антонімо-синонімічних об'єднань у терміносистемах англійської та української мов.

Отже, антонімія в терміносистемах виконує систематизувальну функцію, за допомогою якої дається вичерпна характеристика понять, явищ, процесів банківської діяльності. Зіставний аналіз банківських термінів-антонімів англійської та української мов на семантичному рівні свідчить про наявність контрадикторних, контрарних, комплементарних та векторних антонімічних

відношень. Проте в обох мовах терміни-антоніми контрадикторного та комплементарного типу представлені значно ширше, аніж векторні та контрарні. Встановлено, що в обох досліджуваних терміносистемах переважають спільнокореневі антоніми. Із результатів дослідження очевидно, що найбільш регулярними в обох терміносистемах є двокомпонентні словосполучення. Наявність антонімічно-синонімічних відношень в аналізованих терміносистемах фіксуємо у спільнокореневих і різнокореневих антонімічних рядах.

4.3. Смыслова варіантність терміна в банківській сфері

Однією з основних вимог, які висуваються до терміна, є його однозначність. Проте з розвитком терміносистеми та появою нових понять неможливо зберегти однозначність надовго. Відповідно в межах однієї науки, навіть у межах одного термінологічного поля можлива варіатність значення. Крім того, виникнення нових наук сприяє розгалуженню значень термінів і призводить до появи міжгалузевих полісемантів. В аналізі різних смислів терміна автономність лінгвістики втрачається, оскільки виникає необхідність враховувати суміжні системи знань [228, с. 145]. А. П. Коваль зауважує, що однозначність терміна – це швидше тенденція, ніж мовний факт, і важливості її не слід переоцінювати [98, с. 256], тобто це не властивість терміна, а вимога, яка ставиться до нього [205, с. 44]. На думку В. Даниленко, полісемія термінів – це природний прояв розвитку лексики. Її можна стримувати, однак вона буде знаходити вихід у термінологію як складову частину лексики загальнолітературної мови [54, с. 18]. Смыслова варіантність слова дає можливість лексико-семантичній системі мови відображати виникнення нових реалій шляхом економії мовних засобів. Відбувається не кількісне нагромадження мовних одиниць, що позначають нові поняття, а здійснюється переосмислення вже наявних. О. Павлова

зазначає, що полісемія терміна перебуває у прямій залежності від частотності його вживання в науковому мовленні. Що частіше використовується термін, то більша вірогідність виникнення в нього нових значень [159, с. 320]. Функціонування полісемних термінів у термінології свідчить про незавершеність упорядкування терміносистеми та про динамічність її розвитку. Р. І. Дудок виділяє такі причини, що зумовлюють існування полісемних термінів: обмеженість словникового матеріалу порівняно з кількістю термінопонять; співіснування понять, які стосуються одного явища, але відображають різні погляди, гіпотези [63, с. 193].

Багатозначність охоплює полісемію та омонімію. Дискусійною залишається проблема розмежування полісемії та омонімії, оскільки зводиться до встановлення наявності чи відсутності достатньої міри подібності між значеннями. У термінознавчій літературі спочатку цей феномен трактувався як багатозначність терміна, пізніше (у 1970-ті роки) не визнавали багатозначності терміна, утворення такого типу дослідники називали омонімічними термінами. Сучасні когнітивно орієнтовані семантичні студії визнають наявність і полісемії, й омонімії в термінології. Розмежування цих двох типів асиметрії С. В. Гриньов визначає, використовуючи поняття «сема», і трактує спільність головної семи термінів у процесах розщеплення другорядних сем як багатозначність, а розщеплення головної семи за спільності другорядних сем – як омонімію [49, с. 101]. Відповідно багатозначність терміна в межах однієї галузі визначається як полісемія, у всіх інших випадках спостерігається міжгалузєва омонімія [72, с. 118].

У лінгвістиці поряд із терміном «полісемія» трапляється поняття «широка семантика слова», погляди на існування якого в лінгвістиці є діаметрально протилежними – від трактування їх синонімами до диференціації цих понять. Р. І. Дудок вважає, що немає підстав для такої диференціації, оскільки, відмежовуючи полісемні слова від слів широкої

семантики, дослідники розглядають одне і те саме явище в різних планах: у мовленні (полісемні слова), а в мові (слова широкої семантики) [63, с. 222].

Значна кількість лінгвістів досліджує проблему багатозначності в термінології, серед них Р. Будагов, С. В. Гриньов, Р. І. Дудок, А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, М. П. Кочерган, З. Б. Куделько, А. Матюшенко, А. Моїсеєв, В. Прач, Л. О. Симоненко та інші.

Багатозначні терміни є невід'ємною частиною кожної терміносистеми та охоплюють спеціалізовані терміни, міжгалузеві терміни та термінологізовані слова загальнолітературної мови. Відповідно полісемію в термінології можна класифікувати як **зовнішню** та **внутрішню**.

Зовнішня (експліцитна) полісемія передбачає різнотипні зв'язки елементів однієї терміносистеми з однозвучними словами загальнолітературної мови. Між терміном і загальноновживаним словом існує подвійна взаємозалежність: слово загального вживання набуває нового значення, коли його починають уживати як термін, а потім, коли воно усталюється в ролі терміна, його значення може змінитися і вже зовсім не нагадувати початкового. Проте можлива і зворотна ситуація, коли термін може й не мати вузького особливого значення, а розширює свою семантику, виступає у значенні, яке виходить за межі спеціального вжитку, і термін може набувати функції загальноновживаного слова [189, с. 84]. Загальноновживані слова є зазвичай багатозначними і мають у ролі своїх основних значень загальнономовні, тоді як термінологічні значення виступають в їхній структурі в ролі другорядних. Терміни ж своїми основними значеннями виражають відповідні спеціальні поняття і, як відомо, мають загальнономовні значення в ролі другорядних. Проте термінологічне значення продукується не будь-якому слову, а тому, яке вже реалізує свою номінативну функцію і позначає в мовній практиці певне поняття, що має асоціативну подібність із поняттям, яке потребує імені [65, с. 112]. Набуття загальноновживаним словом термінологічного смислу відбувається в результаті звуження його значення як константи.

Отже, зовнішня полісемія зумовлюється такими чинниками:

- процесом термінологізації: переходом загальноживаного слова в термінологію;
- результатом розширення або звуження термінологічного значення.

Першу групу становлять лексеми, що виникли внаслідок розширення значення загальноживаного слова: *raper (papier)* – короткострокове боргове зобов'язання, *fee (гонорар)* – плата за банківські послуги; *order (наказ)* – письмовий наказ про сплату грошей; *book (книжка)* – *bank book* (банківська картка); *скарбниця* – *скарбниця* (фінансові ресурси держави); *маса* – грошова маса; *картка* – банківська картка; *книжка* – чекова книжка. Номінації такого типу не є численними в досліджуваних терміносистемах і представлені головню іменниками.

Другу групу становлять терміни, утворені за допомогою метафори чи метонімії, де підставою для кожного наступного перенесення слугує початкове загальномовне значення і далі вже закріплене термінологічне [63, с. 205]. Із проникненням у професійну мову метафора / метонімія втрачає свою образність, що пришвидшує появу термінологічного значення. Таким чином науковий лексикон поповнюється термінами, які заповнюють "лакуни" у словникових статтях [63, с. 206]. Р. Теммерман зазначає, що метафора як засіб вираження спеціального поняття полегшує передачу знань, асоціює спеціальне поняття із загальновідомим [251, с. 70]. Семантична мотивованість метафори зазвичай ґрунтується на одній чи кількох конкретних ознаках первинного значення і через них пов'язана із змістом слова.

Семантична мотивованість метонімії стосується не окремих ознак, а всього обсягу значення. Метонімія породжується механізмами синтагматичних перетворень, суміжність у метонімії завжди пов'язана з внутрішньою залежністю. Метонімії властива референційна функція, тобто вона дає змогу одній сутності замінити іншу [60, с. 92].

Терміни, утворені шляхом метафоризації, сприяють точності та якості розуміння завдяки образному порівнянню, наприклад: *share* (частина) – акція; *return* (повернення) – прибуток; *ceiling* (стеля) – гранична сума; *charter* (статут) – документ на право ведення банківських операцій; *collection* (колекція) – інкасація; *teller* (оповідач) – операціоніст у банку; *squeeze* (стискання) – обмеження кредиту; *plastic* (пластик) – дебетові та кредитні картки; обіг готівки; поглинання – злиття двох банків; конфеті – елементи захисту паперових грошей, кольорові паперові чи синтетичні включення розташовані у паперовій масі; скальп – спекуляція з невеликим прибутком.

Семна структура метафори може формуватися в тісній взаємодії основного і допоміжного компонентів [63, с. 215], про що свідчать такі приклади, значна кількість яких зафіксована в терміносистемах обох мов: *bridge* (міст) *loan* (позика) – проміжний кредит; *bottom* (дно) *price* (ціна) – мінімальна ціна; *debt* (борг) *forgiveness* (прощення) – списання боргу; *balloon* (повітряна куля) *payment* (платіж) – погашення кредиту один раз повною сумою; *branch* (гілка) *banking* (банківська справа) – банківська діяльність на основі філіалів; *cash* (готівка) *flow* (течія) – рух готівки; *strong* (сильний) *currency* (валюта) – тверда валюта; електронні гроші – грошові засоби, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг; залишок твердий – не використаний клієнтами залишок коштів на банківських рахунках; грошова маса – уся сукупність випущених в обіг паперових грошей та металевих монет; валютний коридор – встановлювані державою межі коливання валютного курсу; осідання вкладів – показник рухомості вкладів, що зберігаються в банківських установах.

Отже, термінологічна метафора може одночасно і формувати уявлення про певний об'єкт, і передбачати увесь хід думок, пов'язаний з ним, тобто виступати знаряддям мислення [112, с. 7]

Шляхом метонімічного перенесення утворені такі терміни: *encumbrance* (перешкода) – борг; *interest* (інтерес) – відсоток; *note* (нотатки) –

короткостроковий борговий цінний папір; advice (порада) – авізо; point (крапка) – одна десятинна валютного курсу; title (заголовок) – право банку на власність; volume (том) – обіг; window (вікно) – програма кредитування; translation (переклад) – грошовий переказ; collar (комір) – фіксована максимальна та мінімальна відсоткова ставка; конфеті – елементи захисту паперових грошей, кольорові паперові чи синтетичні вклучення, розташовані в паперовій масі; комісія – плата комерційному банкові за проведення операцій; манто – пояснювальний текст акцій, облігацій; акція – цінний папір; девізи – платіжні засоби в чужоземній валюті.

Проведений зіставний аналіз підтверджує, що загальна кількість англійських метафоричних термінів перевищує кількість таких одиниць в українській терміносистемі, що свідчить про те, що «метафорична традиція» знаходить яскравіше вираження в англійській термінології, ніж в українській [110, с. 317]. Зазначимо, що номінації, утворені шляхом метафоризації чи метонімізації, зазвичай, перекладаються шляхом вибору словникового відповідника, оскільки вони зафіксовані в перекладних словниках [173, с. 69].

Термінологічний словник тієї чи іншої галузі охоплює слова, які можуть мати декілька значень і вживатися в кількох терміносистемах. Міжсистемна багатосмисловість терміна виникає в тих випадках, коли той самий термін функціонує в різних терміносистемах із незмінним семантичним ядром, але щоразу іншим набором периферійних сем [59, с. 10]. Таке явище називають ретермінологізацією, тобто перенесення готового терміна з однієї сфери до іншої з його повним або частковим переосмисленням [63, с. 191]. Функціонування терміна в кількох терміносистемах зумовлюється синтезом наук, перетином їх окремих галузей [184, с. 93].

Міжсистемна багатозначність є однаковою мірою репрезентована як в англійській терміносистемі банківської сфери, так і в українській. В

англійській терміносистемі натрапляємо на лексеми, які паралельно функціонують у:

- **термінології освіти** (applicant – *абітурієнт* – *здобувач кредиту*; schedule – *розклад* – *термін погашення кредиту*; credit – *залік* – *кредит*; examination – *екзамен* – bank examination – *перевірка звітності банку*);
- **юридичній термінології** (order – *ордер* – money order – *грошовий переказ*; security – *безпека* – *цінний папір*, penalty – *покарання* – *пеня*, *штраф*; trial – *суд* – audit trial – *документоване оформлення угоди*; investigation – *слідство* – credit investigation *аналіз кредитоспроможності*; legal – *юридичний* – legal tender – *законний спосіб оплати*);
- **музичній термінології** (tenor – *тенор* – *термін погашення боргу*; sound – *звук* – sound bank – *надійний банк*; note – *ноти* – *короткостроковий борговий цінний папір*);
- **поліграфічній термінології** (issue – *випуск, видання* – *банкнота*);
- **лінгвістичній термінології** (translation – *переклад* – *переказ валюти*; statement – *твердження* – *фінансовий звіт*; composition – *твір* – composition arrangement – *компромісна угода боржника з кредитором*; derivative – *похідне слово* – *вторинний цінний папір*);
- **хімічній термінології** (solvency – *здатність розчинятися* – *платоспроможність*);
- **термінології психології** (depression – *депресія* – *економічна криза, застій*);
- **транспортній термінології** – (vehicle – *автомобіль* – vehicle currency – *ключова валюта*).

Щодо української мови, то паралельне вживання лексем у різних терміносистемах фіксуємо в таких термінологічних полях, як:

- **медична** (scalp – *спекуляція з невеликим прибутком*; ін'єкція – *разове вкладання фінансових ресурсів в економіку*; операція – *операція валютна* – *вид діяльності щодо купівлі продажу, розрахунків та надання в позику*

чужоземної валюти; ремісія – заокруглення суми плати за рахунком у бік зниження);

- **спортивна** (ринг – місце для здійснення купівлі/продажу ф'ючерсів, опціонів виключно з «голосу»)
- **транспортна** (депо – рахунок призначений для нагромадження певних засобів (грошей, цінних паперів, тощо); білет – банківський білет);
- **лінгвістична** (префікс – дострокова оплата векселя; пасив – сукупність боргів, зобов'язань підприємства; дериватив – вторинний цінний папір; конверсія – конверсія валюти);
- **юридична** (ордер – документ на здійснення певної операції з грошовими коштами; законодавство – валютне законодавство);
- **технічна** (апарат фінансовий – працівники фінансових органів; «барометр» – цінний папір, курс якого є показником стану всього ринку цінних паперів; консоль – облігація без фіксованого терміну погашення; агрегат – грошові агрегати; амортизація – амортизація боргу; схема – кредитна схема; технологія – технологія кредитування);
- **освіти** (залік – взаємне скасування грошових зобов'язань у рівновеликих сумах між юридичними або фізичними особами; оцінка активів – грошова оцінка, за якою активи відображаються у балансі; переказ – спосіб перерахунку грошей через кредитні установи);
- **музична** (секунда-вексель; соло-вексель; терція-вексель).

Розглянуті явища паралельного вживання терміна в різних термінологіях називають термінологічною омонімією [119, с. 209]. Однак Р. І. Дудок вважає, що слово, яке належить до двох і більше терміносистем, не можна вважати терміном, а лише загальноживаним словом, яке може представити термін у вигляді специфічного поєднання ознак (диференційних, змінних на основі смислорозмежувальної опозиції) [63, с. 290].

Зіставлення міжсистемних полісемантів банківської термінології дає можливість виявити спільні тематичні групи в досліджуваних терміносистемах, серед яких визначаємо юридичну, лінгвістичну, музичну

термінології та термінологію освіти. В англійській терміносистемі значну активність проявляють номінації, що належать до юридичного та лінгвістичного термінологічного поля, тоді як в українській найрегулярніше фіксуємо терміни технічної та медичної терміносистем.

Ще одним проявом експліцитної полісемії є функціонування омоакронімів (скорочення тотожні повнозначним словам), які є характерними тільки для англійської терміносистеми та представлені 17 намінаціями. Наприклад:

BAN (bond anticipation note – короткострокова муніципальна облигація) // ban (заборона);

BOLERO (bill of Lading Electronic Registry Organization – коносамент у непаперовій формі) // bolero (болеро);

CAMEL (capital, asset quality, management, earnings, liquidity) – здорові банківські принципи (достатність капіталу, висока якість активів, компетентні керівники, дохідність, ліквідність) // camel (верблюд);

EAR (effective annual rate – фактична річна відсоткова ставка) // ear (вухо);

OAR (overhead absorption rate – нормативна ставка накладних витрат) // oar (весло);

PIN (personal identification number – персональний код користувача) // pin (шпилька);

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication) – система СБІФТ (організація всесвітнього міжбанківського фінансового зв'язку) // swift (швидкий);

CHIPS (Clearing House Interbank Payments System) – система міжбанківських електронних клірингових розрахунків по великих сумах // chips (стружка).

У процесі дослідження виявлено, що тільки деякі омоакроніми відбивають смисл, який вони позначають у своїй первинній номінації. Прикладом може слугувати аббревіатура SWIFT у загальнолітературній мові

означає швидко, нестримно, а в банківській терміносистемі SWIFT – Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – Міжнародна міжбанківська система передання інформації та здійснення платежів (СВІФТ). Тобто система SWIFT (СВІФТ) дає змогу забезпечити надшвидке передавання інформації щодо здійснення міжнародних розрахунків та інших міжбанківських операцій. Таким чином, ця аббревіатура набула статусу інтернаціоналізму, її фіксуємо і в українській терміносистемі.

Внутрішньосистемна (імпліцитна) полісемія передбачає багатозначність слів усередині самої системи, коли один і той же термін має не менше ніж два різні лексичні значення. Переважна більшість ключових термінів англійської терміносистеми банківської сфери є багатозначними. Переважають двозначні (*balance* – 1) *стан рахунку*; 2) *залишок на рахунку*) та тризначні лексеми (*rate of return* – 1) *коефіцієнт окупності капіталовкладень*; 2) *норма окупності капіталовкладень*; 3) *ставка винагороди*). Чотиризначні та п'ятизначні номінації не є численними: *premium* (1) *ажіо*; 2) *лаж*; 3) *комісійні за опціон*; 4) *премія за термінову угоду*); *principal* (1) *капітал*; 2) *номінал векселя*; 3) *основна сума*; 4) *основний боржник*; 5) *тіло кредиту*). В українській банківській терміносистемі переважають однозначні лексеми, рідше трапляються двозначні (*акредитив* – 1) *грошовий документ на виплату певної суми грошей*; 2) *іменний цінний папір*), тризначні (*віремент* – 1) *перерахування коштів з поточного рахунку однієї особи на поточний рахунок іншої*; 2) *перерахування суми кредиту з одного рахунка на інший*; 3) *обмін борговими зобов'язаннями*) та чотиризначні (*ваучер* – 1) *грошовий підтверджувальний документ*; 2) *документ, що засвідчує надання кредиту*; 3) *державний приватизаційний цінний папір*; 4) *контрольний талон*).

Максимальн число смислів, яким представлена імпліцитна полісемія в українській терміносистемі банківської сфери, є семизначність лексем, які фіксуємо okazіонально: *форфейтинг* – 1) *погашення імпортером боргу перед форфейтбанком*; 2) *придбання векселів чи інших боргових вимог без права*

регресу; 3) гарантія банку країни-імпортера перед форфейтбанком щодо оплати боргу імпортером; 4) прохання імпортера до банку гарантувати оплату боргу; 5) акцептування імпортером платіжних документів; б) вимога форфейтбанку до імпортера щодо акцепту платіжних документів; 7. виставлення експортером рахунка на оплату експортованих товарів.

Зіставний аналіз полісемантів обох терміносистем у кількісному і якісному планах дає можливість визначити чинники, якими зумовлена внутрішньосистемна полісемія. Отже, одним із перших вважаємо конверсію. Найпродуктивнішими конверсивними моделями в англійській терміносистемі є:

- утворення дієслова від іменника, наприклад: *contract* (угода, контракт) – *to contract a loan* (укладати контрактну угоду); *deposit* (депозит) – *to deposit* (розміщувати у депозити, депонувати); *remit* (коло обов'язків) – *to remit* (переказувати гроші); *pledge* (застава) – *to pledge* (обмежувати заставою); *bill* (вексель) – *to bill* (виставляти рахунок); *issue* (банкнота, емісія) – *to issue a letter of credit* (відкривати акредитив);
- утворення прикметника від іменника, наприклад: *debt* (борг) – *debt security* (боргове зобов'язання); *cheque* (чек) – *cheque book* (чекова книжка);
- перехід прикметника в дієслово, наприклад: *open contract* (нерегульована угода) – *to open a tender* (відкривати торги); *direct loan* (прямий кредит) – *to direct* (керувати, контролювати).

Про велику продуктивність конверсії в англійській мові свідчить утворення частиномовних ланцюжків, наприклад: *balance of account* (залишок на рахунка) – *to balance an account* (сальдувати на рахунку) – *balance sheet* (балансовий звіт); *credit* (кредит) – *to credit to account* (відносити на кредит рахунку) – *credit advice* (кредитне авізо); *debit* (дебет) – *to debit an account* (відносити на дебет рахунка) – *debit card* (дебетна картка); *cash* (готівка) – *to cash* (перетворювати на готівку) – *cash reserve* (готівковий резерв). Отже,

визначити частину мови в англійській мові можна лише у словосполученні чи реченні, на відміну від української, де частина мови визначається ізольовано. В українській мові конверсія трапляється вкрай рідко, а в терміносистемі банківської сфери фіксується okazіонально.

Також виявлено випадки лексикалізації множини, тобто перехід іменника у множині в окреме повнозначне слово зі зміною лексичного значення. Такий спосіб словотворення є більшою мірою характерний для англійської мови:

- *account* (рахунок) – *accounts* (бухгалтерський звіт);
- *saving* (економія) – *savings* (заощадження);
- *accrual* (нагромадження, нарахування) – *accruals* (нараховані видатки);
- *addition* (додаток) – *additions* (приріст основного капіталу);
- *activity* (діяльність) – *activities* (ділові операції);
- *dealing* (угода) – *dealings* (ділові відносини).

Укравй рідко трапляються приклади лексикалізації множини в українській терміносистемі, наприклад: *девіз* – *девізи* (платіжні засоби у чужоземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків), *пасив* – *пасиви* (сукупність боргів і зобов'язань підприємства). Варто зауважити, що розглянуті приклади носять швидше експліцитний характер, аніж імпліцитний, оскільки іменники в однині (*девіз*, *пасив*) належать до іншого термінологічного поля, а потрапивши в терміносистему банківської сфери, змінюють число і відповідно значення, тим самим заповнюючи «лакуни» у словникових статтях.

Ще одним проявом імпліцитної полісемії в англійській банківській терміносистемі є функціонування аббревіатурних номінацій, які мають ідентичний графічний вигляд, однак різне змістове наповнення: *LC* (*letter of credit*) – акредитив, *LC* (*legal currency*) – законна валюта; *RE* (*real estate*) – нерухоме майно, *RE* (*rate of exchange*) – обмінний курс; *CA* (*capital account*) – рахунок основного капіталу, *CA* (*current account*) – поточний рахунок; *Cr*

(*credit*) – *кредит*, *Cr (creditor)* – *кредитор*, *Cr (current rate)* – *поточна ставка*; *LA (letter of advice)* – *авизо*, *LA (letter of authority)* – *довіреність*.

Приклади засвідчують, що внутрішньосистемна багатозначність ширше репрезентована в англійській термінології, що частково пояснюється аналітичним характером англійської мови та вищим ступенем розвитку банківської сфери, що призводить до розгалуження значень у межах однієї терміносистеми. Наявність таких номінацій викликає труднощі у сприйнятті інформативного матеріалу. Значення таких термінів регулюється контекстом, тобто між значеннями полісемічного терміна існує певний зв'язок, який разом з контекстом допомагає усувати його багатозначність [246]. Таким чином, для вживання терміна вирішальним є не однозначність та точність як характерні властивості термінологічної одиниці, а його комунікативна однозначність [247, с. 207].

Багатозначність термінології банківської сфери може виявлятися й у вигляді семантичної багатозначності, тобто різне тлумачення тих самих термінів авторами різних лексикографічних джерел. У використанні таких термінів зазвичай покликаються на автора. Таке явище є характерним для обох досліджуваних терміносистем.

Отже, кожен науковий термін функціонує в межах термінології, яка так само є системою, нашаровується на загальномовну систему наукових понять та має свій зміст лише як член певної терміносистеми. Значення терміна фіксується в системі й підтримується параметрами, які в ній використовуються, тобто системнішими будуть ті терміни, які побудовані на основі однорідних ознак [63, с. 185].

Аналіз явища полісемії в англійській та українській терміносистемах банківської сфери вказує на те, що полісемія є універсальним явищем, однак її поширеність у різних мовах неоднакова. Відповідно в англійській термінології смислова варіантність поширена значно більше, ніж в українській. Хоча процеси термінологізації та метафоризації загальноновживаних слів є характерними для обох терміносистем, проте

загальне число англійських метафоричних та метонімічних термінів перевищує число таких в українській. Значне число полісемантів в англійській терміносистемі зумовила конверсія, яка є властивою англійській мові. В українській термінології явище конверсії не знайшло відображення, що на наш погляд є свідченням відмінностей у структурі обох мов.

Висновки до розділу 4

Банківська термінологія англійської та української мов – це організована система взаємозумовлених і взаємопов'язаних номінацій, об'єднаних семантико-парадигматичними відношеннями синонімії, антонімії, полісемії.

Функція термінологічної синонімії полягає в уточненні та деталізації думки фахівця, терміни-синоніми є ознакою науки, яка розвивається та вдосконалюється. Взаємозамінність та варіантність термінів дозволяє виділити два основні типи синонімічних відношень: семантичної тотожності (абсолютні синоніми) та семантичної близькості (відносні синоніми). Абсолютні синоніми в банківській термінології української та англійської мов охоплюють більшість синонімічних рядів. Вагому частину абсолютних синонімів становлять терміни-варіанти, а саме: фонетичні, морфологічні, синтаксичні та акцентно-словотвірні. Фонетичні варіанти фіксуємо регулярніше серед запозичених лексем, аніж серед автохтонних у досліджуваних терміносистемах. Проте акцентно-словотвірні варіанти є властивими тільки українській термінології.

Відносні синоніми здебільшого представлені однокореневими лексемами. Приклади засвідчують, що способи творення відносних синонімів по-різному знаходять відображення в аналізованих терміносистемах. Тоді як в українській термінології синонімічні ряди утворюються шляхом додавання різних афіксів, то в англійській вибірці визначаємо тенденцію приєднання різних прийменників до ключової лексеми. У синонімічні відношення

вступають запозичені та власномовні лексеми, серед яких визначаємо однокомпонентні терміни, складні слова, складноскорочені терміни, словосполучення та аббревіатури. Найактивнішими компонентами синонімічних рядів досліджуваної вибірки є двокомпонентні терміносполуки із спільним терміноелементом. В англійській та українській термінологіях найширше представлені двокомпонентні та трикомпонентні синонімічні ряди.

Антонімічні пари в термінології формують номінації, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомічність родової ознаки. Антонімічні лексеми утворюють елементарні мікрополя і є необхідними для вираження протилежних відношень між поняттями досліджуваних термінологій. Серед англійських та українських термінів зафіксовано по 103 антонімічні пари, які виражають контрадикторну, контрарну, комплементарну та векторну протилежність. В аналізованій вибірці обох мов переважають антонімічні відношення контрадикторного та комплементарного типу. У банківських терміносистемах як української, так і англійської мов абсолютну більшість становлять спільнокореневі антоніми, які реалізуються шляхом використання полярних суфіксів чи префіксів. Використання парних полярних прийменників характерне для англійської мови, що зумовлено аналітичним характером граматичного складу мови. Проте найбільшу групу термінів досліджуваних мов становлять двокомпонентні терміни-антоніми із спільним опорним словом-іменником. Антонімічно-синонімічні відношення в аналізованих терміносистемах вважаємо виявом системності та фіксуємо в спільнокореневих та різнокореневих рядах. У зіставленні антонімічно-синонімічних блоків аналізованої вибірки досліджуваних мов виявляємо поодинокі збіги синонімічних рядів у антонімічних парах.

Смислова варіантність у термінології зумовлена обмеженістю ресурсів термінологічного потенціалу та свідчить про семантичні можливості термінів як елементів терміносистеми. Багатозначність у термінології можна

класифікувати як зовнішню та внутрішню. Дослідження банківських термінів в англійській та українській мовах у зіставному аспекті дозволяє визначити, що смислова варіантність термінів у досліджуваних мовах представлена досить різнобічно. Загальна кількість англійських метафоричних та метонімічних термінів перевищує кількість таких одиниць в українській терміносистемі. Проте номінації, утворені шляхом термінологізації загальноживаних слів, не є численними в обох досліджуваних термінологіях. Значну частину багатозначних термінів як англійської, так і української вибірки становлять двокомпонентні словосполучення, утворені шляхом приєднання метафоризованої чи метонімізованої лексеми до банківського терміна. Характерним для англійської термінології є функціонування омоакронімів. Міжсистемна полісемія є однаковою мірою репрезентована в досліджуваних терміносистемах.

Внутрішньосистемну багатозначність фіксуємо регулярніше серед англійських термінолексем, вона досягається шляхом конверсії, лексикалізації множини та функціонуванням абревіатур з ідентичним графічним виглядом та різним змістовим наповненням. Матеріали розділу відображено у таких статтях дисертанта [165; 169; 171].

ВИСНОВКИ

Термінологічна лексика становить важливу частину словника будь-якої сучасної мови й акумулює результат інтелектуального розвитку її носіїв у певній галузі науки. Терміном банківської сфери вважаємо мовну одиницю, яка у всіх своїх значеннях чи в частині значень точно виражає спеціальне поняття банківської сфери, має закріплене дефініцією термінологічне значення відповідної галузі, входить до терміносистеми банківської сфери як невід'ємний її терміноелемент. Ключовими вимогами до терміна є однозначність, стислість, дефінітивність, експресивна нейтральність тощо. Терміносистема банківської сфери є складною, цілісною, самоорганізованою, динамічною, структурованою системою взаємопов'язаних термінологічних одиниць, які позначають відповідні поняття цієї галузі та розвиваються за законами мови й під впливом позамовних чинників. Різницю між термінологією і терміносистемою вбачаємо у тому, що термінологія – це сукупність лексичних одиниць, яка формується поступово відповідно до етапів формування науково-професійної галузі, тоді як терміносистема – це ієрархічна система термінів, впорядкована термінознавцями та фахівцями відповідних наукових галузей. У термінології банківської сфери англійської та української мов фіксуємо низку неточностей: семантична варіативність термінів у межах однієї терміносистеми, наявність неточностей у визначенні термінів, наявність ознак синонімії термінів, надмірне вживання термінів іншомовного походження, наявність неузгодженості в застосуванні термінів фахівцями, неуніфікованість в орфографії.

Попри відмінності у структурах банківської діяльності різних країн, кожна мова використовує як внутрішні, так і зовнішні ресурси для позначення еквівалентних понять з метою подолання термінологічних непорозумінь у діловому та фаховому спілкуванні. Аналіз розвитку банківських терміносистем англійської та української мов на етимологічному зрізі засвідчує, що основним джерелом формування досліджуваних

термінологій є запозичення. Номінації, утворені національними мовними ресурсами, становлять в англійській мові – 19% ,а в українській мові – 17% загального термінологічного масиву. Встановлено, що найактивніше досліджувані термінології послуговуються лексемами латинської, французької та італійської мов. Найбільша кількість запозичених слів до англійської термінології надійшла з латинської мови великою мірою через посередництво французької мови, тоді як в українській терміносистемі переважають терміни латинського походження. Іншомовні номінації активно використовуються для творення складних слів та словосполучень як в англійській, так і в українській термінологіях. Проте терміни-запозичення української мови вирізняються вищим дериваційним потенціалом, що зумовлено її синтетичною структурою. Низка запозичених лексем набула статусу інтернаціоналізмів, які кількісно переважають в українській термінології. Інтернаціональні номінації досліджуваних терміносистем поділяються на повні, неповні та гібридні. Значна частина інтернаціональної лексики (76 %) характеризується високим ступенем інтернаціоналізації (функціонує в 5-6 мовах). Псевдоінтернаціоналізми є зазвичай багатозначними словами, які виявляються під час синхронно-зіставного аналізу. Псевдоінтернаціоналізми регулярніше фіксуємо серед українських термінолексем. Визначено найпоширеніші способи засвоєння іншомовної лексики в досліджуваних мовах: запозичення без перекладу (повна транслітерація, транслітерація з фоно-морфемною адаптацією), заміна іншомовного терміна національним відповідником чи описовим перекладом. Серед українських запозичень фіксуємо ряд англійських аббревіатур, які набули статусу інтернаціоналізмів. Зовнішня форма таких номінацій зберігається, а зміст перекладається описово. Доведено, що українська термінологія є тільки реципієнтом іншомовних лексем, тоді як англійська набула статусу продуцента.

До складу термінологічної лексики англійської та української мов входять однокомпонентні терміни, складні терміни, термінологічні

словосполучення та абревіатури. Своєрідність досліджуваних терміносистем виявляється в неоднаковій продуктивності названих способів термінотворення та в різній продуктивності певних словотвірних моделей.

Найбільшу групу термінологічного масиву англійської та української мов становлять терміни-словосполучення, які охоплюють 77,7 % від загальної кількості англійських номінацій та 72,9 % – українських. У досліджуваних терміносистемах абсолютно переважають двокомпонентні терміносполуки, які переважно є розкладними термінологічними сполуками, компоненти яких поєднані підрядним зв'язком. Полікомпонентні термінологічні номінації утворилися внаслідок ускладнення терміноодиниць простішої структури та представлені невеликим числом лексем. Найрегулярніше в українській термінолексичі фіксуємо поєднання іменника з прикметником, тоді як в англійській – переважає тенденція до поєднання іменників. Слово-домінанта в англійських терміносполуках здебільшого займає кінцеве положення, тоді як в українських конструкціях опорне слово може перебувати як в препозиції, так і в постпозиції відносно залежного.

Паралельно із термінологічними словосполученнями функціонують їхні абревіатури, які значно ширше представлені в англійській термінології, де охоплюють 10,9 %, тоді як в українській – 3,4 % вибірки. Найбільшу групу в досліджуваних термінологіях становлять трикомпонентні абревіатури, із кількісним переважанням в українській мові. Переважна більшість англійських та українських абревіатурних номінацій є ініціальними. Найрегулярнішими складниками абревіатур є іменники та прикметники, зрідка фіксуємо прийменники, прислівники, сполучники. Виявлено акроніми серед англійських та українських термінів та омоакроніми серед англійських термінолексем.

Однокомпонентні терміни значно ширше репрезентовані в українській термінолексичі, де становлять 19 % від загального масиву вибірки, тоді як в англійській – 13,6 %. У досліджуваних терміносистемах абсолютно переважають найменування, виражені іменниками, прикметниками та дієслова

не є численними та утворені переважно шляхом конверсії в англійській мові та за допомогою афіксації в українській. Кореневі терміни представлені в досліджуваних терміносистемах однаковою кількістю лексем із незначним кількісним переважанням номінацій в українській термінології (в англійській – 33 %, в українській – 35,5 %). Як в англійській, так і в українській терміносистемі значну кількість безафіксних лексем становлять запозичені терміни. Дери́вація першого ступеня охоплює найбільшу кількість термінів у досліджуваних терміносистемах, де провідною є модель Rs, яка в англійській вибірці охоплює 44,4 %, а в українській – 32,4 %. Терміносистеми обох мов послуговуються майже однаковою кількістю суфіксів. На відміну від української банківської термінології, де термінотворчий потенціал запозичених та власномовних суфіксів представлений однаково, в англійській термінології саме власномовні суфікси відзначаються високою продуктивністю. Модель pR є регулярнішою в українській терміносистемі, що зумовлено кількісним переважанням препозиційних дериваторів, якими послуговується українська термінологія для творення похідних лексем. Тоді як в українській термінології кількісно переважають власномовні префікси, то в англійській – запозичені. Проте продуктивнішими в досліджуваних термінологіях є префікси іншомовного походження, які утворюють майже однакову кількість дериватів у обох терміносистемах. Дери́вація другого ступеня значно ширше представлена в українській термінолексичі, де охоплює 27 % вибірки, тоді як в англійській – 18,5 %. Найбільш продуктивною структурною моделлю в досліджуваних терміносистемах визначаємо модель pRs.

Функція складних номінацій у термінології полягає в уточненні та деталізації понять, явищ, процесів банківської діяльності. Складні терміни репрезентовані приблизно однаковою кількістю лексем у досліджуваних термінологіях (в англійській – 8,7 %, в українській – 8,1 %), які представлені композитами та юстапозитами. Серед англійських складних лексем фіксуємо прикметники, іменники, дієслова, де прикметники становлять

найбільшу групу (58 %). В українській терміносистемі виділяємо складні іменники та складні прикметники з кількісним переважанням складних іменників (68,7 %). Найпродуктивнішим способом творення складних номінацій в англійській мові є поєднання основ, тоді як в українській – приєднання простої основи до похідної чи поєднання похідних основ. Серед англійських складних термінів фіксуємо терміни-символослови, редуплікативні номінації та приклади конверсії. Наявність телескопізмів є спільним для обох терміносистем. Найрегулярнішими компонентами складних номінацій аналізованих термінологій є іменники та прикметники. Визначено частовживані основи в досліджуваних терміносистемах, проте їх валентнісні характеристики не є ідентичними.

Банківська термінологія англійської та української мов – це організована система взаємозумовлених і взаємопов'язаних номінацій, об'єднаних семантико-парадигматичними відношеннями синонімії, антонімії, полісемії. Взаємозамінність та варіантність термінів дозволяє виділити відносні та абсолютні синоніми із домінантою позицією останніх. Вагому частину абсолютних синонімів становлять терміни-варіанти, а саме: фонетичні, морфологічні, синтаксичні та акцентно-словотвірні. Приклади акцентно-словотвірних варіантів фіксуємо тільки серед українських термінолексем. Способи утворення відносних синонімів по-різному знаходять відображення в аналізованих терміносистемах: в українській термінології синонімічні ряди утворюються шляхом афіксації, в англійській вибірці визначаємо тенденцію приєднання прийменників до ключової лексеми. У синонімічні відношення вступають запозичення та власномовні номінації, які часто слугують засобом лексикографічної інтерпретації іншомовних термінолексем. Згідно зі структурними показниками доцільно говорити про формування синонімічних відношень між однокомпонентними термінами, складними словами, складноскороченими термінами, словосполученнями та абревіатурами. В англійській та українській термінологіях найширше представлені двокомпонентні та трикомпонентні синонімічні ряди.

Антонімічні пари в термінології формують номінації, яким притаманні однорідні ознаки, несумісні ознаки та дихотомія родової ознаки, та сприяють вичерпній характеристиці понять, явищ, процесів банківської діяльності. Серед англійських та українських термінів зафіксовано по 103 антонімічні пари, які виражають контрадикторну, контрарну, комплементарну та векторну протилежність із переважанням антонімічних відношень контрадикторного та комплементарного типу. Зіставний аналіз дає підстави стверджувати, що спільнокореневі антоніми в досліджуваних терміносистемах представлені значно більшим числом пар, аніж різнокореневі. Проте ядром банківських терміносистем є антонімічні терміни-словосполучення, де головним компонентом зазвичай виступає іменник. У досліджуваних термінологіях функціонують антонімічні пари паронімів, які є запозиченими лексемами як в англійській, так і в українській мовах. Антонімічно-синонімічні відношення в досліджуваних терміносистемах вважаємо виявом системності та фіксуємо серед спільнокореневих та різнокореневих рядів.

Смислова варіантність слова дає можливість лексико-семантичній системі мови відображати виникнення нових реалій шляхом економії мовних засобів. Багатозначні терміни досліджуваних терміносистем охоплюють власне банківські терміни, загальнонаукові терміни, міжгалузеві терміни та термінологізовані слова загальнолітературної мови. Багатозначність у термінології можна класифікувати як зовнішню, так і внутрішню. Зовнішня (експліцитна) полісемія утворюється внаслідок термінологізації загальноновживаних слів, метафоричних і метонімічних процесів та ретермінологізації, однак представлена вона в досліджуваних терміносистемах досить різнобічно. Загальне число англійських метафоричних та метонімічних термінів перевищує число таких одиниць в українській терміносистемі. Проте номінації, утворені шляхом термінологізації загальноновживаних слів, не є численними обох досліджуваних термінологіях. Міжсистемна полісемія є однаковою мірою

репрезентована в досліджуваних терміносистемах. Проте в англійській терміносистемі значну активність проявляють номінації, що належать до юридичного та лінгвістичного термінологічного поля, тоді як в українській найрегулярніше фіксуємо терміни технічної та медичної терміносистем. Значну частину багатозначних термінів як англійської, так і української вибірки становлять двокомпонентні словосполучення, утворені шляхом приєднання метафоризованої чи метонімізованої лексеми до банківського терміна. Характерним для англійської термінології є функціонування омоакронімів.

Внутрішньосистемна (імпліцитна) багатозначність передбачає багатосмисловість термінолексем у межах однієї терміносистеми. Імпліцитна полісемія утворюється внаслідок конверсії, лексикалізації множини та функціонування абревіатур з ідентичним графічним виглядом та різним змістовим наповненням. Здебільшого ключові терміни англійської терміносистеми банківської сфери є багатосмисловими. Переважають двосмислові та трисмислові лексеми. В українській банківській терміносистемі переважають однозначні лексеми, рідше трапляються двозначні. Внутрішньосистемна багатозначність ширше репрезентована в англійській термінології, що частково пояснюється аналітичним характером англійської мови та вищим ступенем розвитку банківської сфери, що призводить до розгалуження значень у межах однієї терміносистеми. У низці випадків значення таких термінів регулюється контекстом.

Результати наукової роботи відкривають перспективи подальших семантичних та функціональних розвідок у фаховій комунікації, у з'ясуванні особливостей функціонування банківських термінів досліджуваних мов у дискурсивному вимірі (зокрема науковому, публіцистичному, офіційно-діловому), а також поглиблення знань щодо процесу фразеологізації термінолексем банківської сфери в межах художнього дискурсу. Вважаємо доцільним виявлення та аналіз основних періодів насичення банківських термінологій запозиченими лексемами, а також встановлення причин зміни

значення інтернаціоналізмів під час переходу з однієї мови до іншої та семантичних процесів, якими супроводжуються ці зміни (розширення / звуження значення, метафоричні / метонімічні переноси та ін.). Застосований у дисертації контрастивний підхід до дослідження терміносистем банківської сфери може бути екстрапольовано на дослідження фахових мов інших галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авербух К. Я. Лексические и фразеологические аспекты перевода : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / К. Я. Авербух, О. М. Карпова. – М. : Издательский центр “Академия”, 2009. – 176 с.
2. Авербух К. Я. Общая теория термина: комплексно-вариологический подход: дисс...докт. филол. наук :10.02.19 «Теория языка» / К. Я. Авербух; Ивановский гос. ун-т. – Иваново, 2005. – 324 с.
3. Авербух К. Я. Терминологическая вариантность/ К. Я. Авербух// Вопросы языкознания. – 1986. – № 6. – С. 38-50.
4. Азарова А. Є. Складання як один із способів словотворення / Л. Є. Азарова, Н. Й П'яст// Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2005. – 123 с.
5. Акуленко В. В. и др. Англо-русский и русско-английский словарь «Ложных друзей переводчика», В. В.Акуленко и др.; под общим руководством доцента В. В. Акуленко. – Москва: “Советская энциклопедия”, 1969. – 394 с.
6. Акуленко В. В. Интернациональные элементы в лексике языков / В. В. Акуленко // Национальное и интернациональное в литературе, фольклоре и языке. – Кишинев, 1971. – С. 251-264.
7. Алаев Э. Б. Экономико-географическая терминология / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1977. – 174 с.
8. Алефиренко Л. Ф. Структурно-семантические свойства синонимических и вариантных однокоренных образований / Л. Ф. Алефиренко // Структурно-семантические особенности отраслевой терминологии : межвуз. сб. науч. тр. / под ред. М. Ф. Васильева. – Воронеж : Технолог. ин-т., 1982. – 117 с.
9. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Харків : Вид-во при Харківському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1987. – 135 с.

10. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Языки русской культуры, 1995. – Т. 1. – 472 с.
11. Аристова В. Н. Англо-русские языковые контакты (англицизмы в русском языке) / В. Н. Аристова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1987. – 151 с.
12. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка / И. В. Арнольд. – М. : Высшая школа, 1973. – 303 с.
13. Артюх В. М. Дієслівні об'єктні словосполучення англomовної економічної терміносистеми (структурно-семантичний та функціональний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. М. Артюх. – Херсон, 2010. – 19 с.
14. Ахманова А. В. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – 607 с.
15. Ахманова О. С. Словник лінгвістичних термінів / О. С. Ахманова. – 5-те вид. – М. : Книжковий дім «Ліброком», 2010. – 576 с.
16. Барвіцька Г. К. Формування української термінології обліку та аудиту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. К. Барвіцька. – Київ, 2015. – 18 с.
17. Белецкий А. А. Принципы этимологических исследований (на материале греческого языка) : [монография] / Андрей Александрович Белецкий. – К. : Изд-во КГУ им. Т. Г. Шевченко, 1950. – 267 с.
18. Белодед И. К. и др. Интернациональные элементы в лексике и терминологии / И. К. Белодед и др. — Харьков : Издательство при Харьковском Государственном Университете. «Вища школа», 1980. – 208 с.
19. Беспальченко Л. О. Особливості абрeвіації в термінології української та німецької фахової субмови ядерної безпеки [Електронний ресурс] /

- Л. О. Беспальченко. – Режим доступу : http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Zbirnyk_2012/TK_Zbirnyk_2012_2_bespalchenko.htm
- 20.Беседна Л. Л. До проблем впорядкування термінології законодавства / Л. Л. Беседна // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 4. – С. 14-29.
- 21.Білозерська Л. П. Термінологія та переклад / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька ; МОНУ, Херсонський нац. техн. ун-т. – Вінниця : НОВА КНИГА, 2010. – 232 с.
- 22.Борисова М. К. Терминология и терміносистема: аспекти кореляції. [Електронний ресурс] / М. К. Борисова. – Режим доступа : https://pglu.ru/upload/iblock/d0d/ch_05_sim_1_sektsii_11_14-m.k.-borisova-28.pdf
- 23.Борсук Л. Ф. Структурно – семантичні та функціональні особливості англійської та банківської терміносистеми : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. Ф. Борсук. – Запоріжжя, 2015. – 18 с.
- 24.Боярова Л. Г. Фразеологізація термінологічних словосполучень / Л. Г. Боярова. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 217 – 223.
- 25.Булаховський Л. А. Нариси із загального мовознавства / Л. А. Булаховський . – Видання 2-ге, випр. та доп. – К. : Радянський школяр, 1959. – 308 с.
- 26.Вакуленко М. Наука термінологія та її методи / М. Вакуленко, О. Вакуленко // Тези 4-ї Міжнар. наук. конф. «Проблеми укр. наук.-техн. термінології», 17-20 грудня 1996 р. – Львів : Вид-во Держ. ун-ту «Львівська політехніка», 1996. – С. 11-12.
- 27.Вакуленко М. О. Методологічні засади вивчення наукової термінології / М.О. Вакуленко // Термінологічний вісник. – Вип. 2(2). – 2013. – С. 16-21.

28. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Ван Дейк; перевод с англ. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
29. Васенко Л. А. Фахова українська мова : навчальний посібник / Л. А. Васенко, В. В. Дубічинський, О. М. Кримець. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
30. Ващенко В. С. Українська семасіологія: типологія лексичних значень / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетров. ун-ту, 1981. – 68 с.
31. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упор. Бусел В. Т. – К. : Перун, 2005. – 1728 с.
32. Верещака М. В. Основные признаки составных терминов / М. В. Верещака // Лингвистические исследования. – М., 1983. – С. 49-58.
33. Винник О. П. Метафоричні процеси у формуванні української економічної лексики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. П. Винник. – Харків, 2007. – 20 с.
34. Винник О. Ю. Функціонування термінологічної лексики в англomовному дискурсі програмування / О. Ю. Винник // Наук. вісник Чернівець. ун-ту. – Вип. 653. Герман. філол. – 2013. – С. 65–70.
35. Виноградов В. А. Словообразование / В. А. Виноградов // Языкознание : большой энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : БРЭ, 1998. – С. 469.
36. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии / Г. О. Винокур // Труды Московского института истории, философии и литературы. – 1939. Т. V. – С. 3-54.
37. Волкова И. Н. Стандартизация научно-технической терминологии / И. Н. Волкова. – М. : Наука, 1988. – 200 с.
38. Гальчук І. Акцептуаційна адаптація запозиченої лексики в українській мові / І. Гальчук // Українська мова. – 2006. – № 3 – С. 58 – 65.

- 39.Гаращенко Л. Б. Багатокомпонентні термінологічні одиниці загально-технічної терміносистеми/ Л. Б. Гаращенко. – Термінологічний вісник. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 65 – 71.
- 40.Гнатишева І. М. Сучасна німецька медична термінологія (аспекти етимології, структури та інтернаціоналізації) : дис... канд. філол. наук : спец. : 10.02.04 «Германські мови» / І. М. Гнатишева; Чернівецький держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 1996. – 141 с.
- 41.Годована М. Словосполучення як джерело поповнення української термінології / М. Годована // Українська термінологія і сучасність : збірник наук. праць. – Вип VI / Відповідальний ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 448 с.
- 42.Голанова Е. И. Номинация в сфере автолексики / Е. И. Голанова // Способы номинации в современном русском языке. – М. : Наука, 1982. – С. 159-228.
- 43.Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высш. школа, 1987. – 104 с.
- 44.Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах : [учеб. пособие для студентов филол. спец. вузов]/ Б. Н. Головин, Р. Ю. Кобрин. – М. : Высшая школа, 1987. – 53 с.
- 45.Головин Б. Н. Основы культуры речи : [учеб. для вузов по спец. “Рус. яз. и лит.”] / Б. Н. Головин. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
- 46.Горпинич В. О. Українська словотвірна дериватологія: навч. посібник / В.О. Горпинич. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1998. – 189 с.
- 47.Гошко Т. В. Англомовні номінації банківської справи (лексико-семантичний та функціонально-дискурсивний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. В. Гошко. – Чернівці, 2012. – 20 с.
- 48.Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів / Г. Грегуль // Пробл. укр. термінології. – Л. : Вид-во нац. ун-ту “Львів. політехніка”, 2008.

- 49.Гринёв С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринёв. – М. : Московский лицей, 1993. – 309 с.
- 50.Гринев-Гриневиц С. В. Терминоведение : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 304 с.
- 51.Гуменюк Т. І. Історія термінології та терміни в сучасній телевізійній фаховій мові / Т. І. Гуменюк. – Одеський лінгвістичний вісник, – 2014. – С. 60-64.
- 52.Гутиряк О. І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» /О. І. Гутиряк. – Київ, 1999. – 18 с.
- 53.Д’яков А. С. Типологія мовних інтерференцій та їх роль у формуванні національних терміносистем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / А. С. Д’яков. – К., 1998. – 16 с.
- 54.Даниленко В. П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов / В. П. Даниленко // Исследования по русской терминологии. – Москва, 1971. – С. 7–67.
- 55.Даниленко В. П. О грамматических особенностях терминов-существительных / В. П. Даниленко // Русская речь. –1970. – № 6. – С. 63-66.
- 56.Даниленко В. П. О терминологическом словообразовании / В. П. Даниленко. – Вопросы языкознания. – 1973. – № 4. – С. 76-85.
- 57.Даниленко В. П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1977. – 247 с.
- 58.Дем’янюк А. А. Композити як обкти дослідження в українській мові / А. А. Демянюк// Актуальні проблеми української лінгвістики : теорія і практика. – Вип. VIII. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – С. 38-45.

- 59.Дорошенко С. Формування та розвиток української термінології нафтогазової промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / С. Дорошенко. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, – Київ, 2004 – 22 с.
- 60.Дружб'як С. В. Метонімія в творенні сучасних німецьких економічних термінів / С. В. Дружб'як //Наукові праці Кам'янець-Подільського Національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2011. – С. 91-94.
- 61.Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи): дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Дуда. – Київський державний лінгвістичний університет. – Київ, 2001. – 19 с.
- 62.Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Дуда ; Київ. держ. лінгв. ун-т. — К., 2001. — 19 с.
- 63.Дудок Р. І. Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: [монографія] / Р. І. Дудок // – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 358 с.
- 64.Дудок Р. І. Роль мовних контактів в інтеграції лексико-семантичних систем / Р. І. Дудок // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. – 2011. – Випуск 26. – С. 94-97.
- 65.Дьяков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Дьяков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
- 66.Дячук Т. М. Українська соціально-економічна термінологія : становлення і кодифікація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

- канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. М. Дячук. – Київ, 2003. – 20 с.
67. Евименко Т. Н. Вхождение иностранной лексики в деловой английский / Т. Н. Евименко // Весник ВГУ. Серия : лингвистика и межкультурная коммуникация. 2008. – № 1. – С.27-32.
68. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми / Я. В. Житін // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Розділ II. Термінознавство. Лексикографія. – Вип. 17. – 2009. – С. 116-121.
69. Житнікова К. В. Фразеологічні одиниці в англomовній терміносистемі менеджменту та маркетингу: семантико-прагматичний аспект (на матеріалі журналу «Jornal of World Business»): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / К. В. Житнікова. – Київ, 2008. – 20 с.
70. Журавлєва Т. А. Особенности терминологической номинации / Т. А. Журавлєва. – Донецк : Донбасс, 1998. – 253 с.
71. Задояна Л. Синонімія в сучасній українській термінології цукрового виробництва / Л. Задояна // Проблеми української термінології : збірник наукових праць. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. – С. 246-249.
72. Запоточна Л. І. Основні системні явища (полісемія, омонімія, антонімія синонімія) в лексико-семантичній організації англійської кардіологічної термінології / Л. І. Запоточна // Наукові праці Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Випуск 26. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори 2006», 2011. – 402 с.
73. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : [підручник] / М. С. Зарицький. – К. : ІВЦ Вид-во «Політехніка»; ТОВ фірма «Періодика», 2004. – 128 с.

74. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу англійської мови в 80-ті - 90-ті роки ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. А. Зацний. – Київ, 1999. – 32 с.
75. Зеніна А. В. Адаптація англізмів у термінології української банківської справи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. В. Зеніна. – Донецьк, 2014. – 20 с.
76. Зінкевич-Томанек Б. Українсько-польські лексичні паралелі / Б. Зінкевич-Томанек // Весник Международного словянского университета. – Х., 1999. – Т. 2. – № 4. – С. 38-41.
77. Зяблова О. А. Принципы исследования языка для специальных целей : дисс. ... д-ра филол. наук : спец. 10.02.19 / Зяблова Ольга Александровна. – М., 2005. – 314 с.
78. Иванова В. А. Синонимо-антонимические блоки / В. А. Иванова // Вопросы грамматики и лексикологии русского языка : межвузовский сборник научных трудов. – Кишинев : Штиинца, 1979. – С. 61–78.
79. Ильина С. В. Анализ речевого функционирования составных терминов в аспекте построения ИПЯ (на материале текстов по экономике и управления строительством) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык»; и 10.02.21 «Прикладная и математическая лингвистика» / Горьковский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. – Горький, 1988. – 18 с.
80. Ісаєва О. С. Терміни і термінотворення як важливі компоненти професійно-орієнтованої лексики [Електронний ресурс] / О. С. Ісаєва, М. Ю. Шумило // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. – 2012. – Вип. 27. - С. 23-24. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_27_8

- 81.Каленик Н. С. Диахронический аспект исследования терминологии (на примере банковской терминологии французского языка) / Н. С. Каленик // Вестник МГЛУ. – М., 2009. – Вып. 561. – С.269-279.
- 82.Каминін І. М. Лексичне запозичення: співвідношення значень / І. М. Каминін // Вивчаємо українську мову та літературу. – № 27 (175). – Вересень 2008. – С. 38-40.
- 83.Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М : Наука, 1977. – 168 с.
- 84.Капанадзе Л. А. О понятиях «термин» и «терминология» / Л. А. Капанадзе // Развитие лексики современного русского языка. – М. : Наука, 1965. – С. 75-85.
- 85.Квитко И. С. Термин в научном документе / И. С. Квитко. – Львов : Изд. объедин. “Вища школа” при Львов. гос. ун-те, 1976. – 128 с.
- 86.Квитко И. С. Терминоведческие проблемы редактирования / И. С. Квитко, В. М. Лейчик, Г. Г. Кабанцев. – Львов : Высшая школа, 1986. – 150 с.
- 87.Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Лариса Павлівна Кислюк. – К., 2000, – 17 с.
- 88.Кислюк Л.П. Нові англійські запозичення і термінологія// Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць/ відп. ред. Л.О. Симоненко – К. 2001. Вип. IV, С. 51-53.
- 89.Кияк Т. Р. Запозичення та інтернаціоналізми у фахових мовах [Електронний ресурс] / Т. Р. Кияк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2006. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/1068/1/06_ktprifm.pdf.
- 90.Кияк Т. Р. Інтернаціональне та національне в термінотворчому процесі / Т. Р. Кияк // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових

- праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К., – 2001. – Випуск IV. – С. 53-56.
91. Кияк Т. Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства : уавч. пос. / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
92. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // Українська мова. – 2003. – № 3-4. – С. 83-105.
93. Клименко Н. Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові / Н. Ф. Клименко. – К. : Наукова думка, 1984. – 252с.
94. Книгницкая М. И. Термины-интернационализмы и их содержательная мотивированность (на материале английских и немецких терминологических единиц) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / – Львов, 1990. – 22 с.
95. Книщенко Н. Аббревіація в системі сучасної дорожньо-будівельної термінологічної номінації [Електронний ресурс] / Н. Книщенко // Проблеми української термінології : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во Нац. у-ту «Львівська політехніка», 2010. – С. 19-22. – Режим доступу: http://atcive.org.ua/atcive/2011-01-31/polynet.lviv.ua/tc.terminology/TK_atcive.htm.
96. Кобзар Н. С. Словотвірний потенціал чужомовних препозиційних елементів в українських біологічних термінах [Електронний ресурс] / Н. С. Кобзар. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=
97. Коваленко Т. В. Структурно-семантичні особливості термінології маркетингу німецької та української мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Т. В. Коваленко. – Донецьк, 2013. – 20 с.

98. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови (структура наукового тексту) / А. П. Коваль. – К., 1970.
99. Коваль А. П. Синоніміка у термінології / А. П. Коваль // Дослідження з лексикології та лексикографії. – К. : Наукова думка, 1965. – С. 157-168
100. Колган О. Антонімія української гірничої термінології / О. Колган // Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка». – 2008. – № 620. – С. 200–203.
101. Колесникова І. А. Іншомовне слово в національній термінології: за та проти / І. А. Колесникова // Українська мова та література. – 2005. – Вип. 24 – С. 21-24.
102. Колшанский Г. В. Некоторые вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте / Г. В. Колшанский // Принципы и методы семантических исследований. – М, 1976.
103. Комарова З. И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике / З. И. Комарова : учебное пособие. – М. : Изд-во «Флинта», 2014. – 820 с.
104. Константінова О. В. Структурно-семантичні особливості термінів оподаткування в американському і британському варіантах сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Константінова – Київ, 2004. – 20 с.
105. Королева Е. В. Синонимы и варианты в терминологии / Е. В. Королева // Научно-техническая терминология. – 1986. – № 8. – С. 5-7.
106. Кочан І. М. Синонімія у термінології / І. М. Кочан // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 70-81.
107. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія / І. М. Кочан // Термінологічний вісник : Збірник наукових праць / відп. ред. В. Л. Іващенко. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. 2(1). – С. 202-208.

108. Кочан І. М. Термінологія: національна чи міжнародна? / І. М. Кочан // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2009. – № 648. – С. 3-8.
109. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. – Видання 2-ге, виправлене і доповнене / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2006. – 464 с.
110. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. / М. П. Кочерган. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. – 423 с.
111. Краснопольська Н. Л. Джерела та етапи формування української термінології менеджменту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Л. Краснопольська. – Київ, 2014. – 20 с.
112. Кришталь С. М. Структурно-семантичний аналіз метафоричних термінів підмови фінансів в англійській і українській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» // С. М. Кришталь. – Донецьк, 2003. – 21 с.
113. Крыжановская А. В. Сопоставительное исследование терминологии современных русского и украинского языков / А. В. Крыжановская. – К. : Наук. думка, 1985. – 204 с.
114. Ктитарова Н. Формування і розвиток металургійної термінології в Україні / Н. Ктитарова // Проблеми української термінології. Вісник НУ «ЛП» – Львів, 2002. – № 453. – С. 142.
115. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа на материале германских языков / Е. С. Кубрякова. – 2-е издание. М. : ЛКИ, 2008. – 328 с.
116. Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / З. Б. Куделько – Львів, 2003. – 20 с.

117. Куделько З. Б. Лінгвістичне впорядкування термінології: аспекти і проблеми [Електронний ресурс] /З. Б. Куделько// VIII Международная научно-практическая конференция "Наука в информационном пространстве - 2012", (4-5 октября 2012 г.) Режим доступа – http://www.confcontact.com/2012_10_04/fl6_kudelko.htm
118. Кузнєцова Ю. Роль невласної деривації у поповненні французької будівельної термінології [Електронний ресурс] / Ю. Кузнєцова, Т. Піменова. – Режим доступу: <http://www.readera.org/article/rol-nevlasnoye-deryevatsiye-u-popovnneni-frantsuzkoye-budivelnnoye-terminolohiye-10182657.html>
119. Купар В. Явище полісемії та синонімії в економічній терміносистемі / В. Купар // Семантика мови і тексту : збірник статей VI Міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 2009.
120. Ландер М. Композитні терміноназви знарядь дії з міжнародними препозитивними елементами у галузевих терміносистемах / М. Ландер // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – Випуск 7. – 2008. – С.194-197.
121. Ланюк Е. Т. До питання про становлення галузевої лексичної системи (на матеріалах німецької торговельно-економічної лексики) : дис... канд. філол. наук / Е. Т. Ланюк; – ЛНУ ім. І. Франка. – Львів, 1974. – 278 с.
122. Лебедев С. А. Философия науки: краткая энциклопедия (основные направления, концепции, категории) / С. А. Лебедев. – М. : Академический проект, 2008. – 692 с.
123. Лейчик В. М. Оптимальная длина и оптимальная структура термина / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – 1981. – № 2. – С. 63–73.
124. Лейчик В. М. Проблема системности в отечественном терминоведении / В. М. Лейчик // Научно-техническая терминология : научно-реф. сборник. – Вып. 20. – М., 2001. – С. 54-55.

125. Лейчик В. М. Термин и его определение / В. М. Лейчик // Терминоведение и терминография в индоевропейских языках. – Владивосток : ДВО АН СССР, 1987. – С. 135–144.
126. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – Изд. 3-е – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 256 с.
127. Лейчик В. М. Терминоведение: предметы, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : Книжн. дом «Либроком», 2009. – 256 с.
128. Лейчик В. М. Термины-синонимы, эквиваленты, варианты / В. М. Лейчик // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Вып. 2. – Новосибирск, 1973. – С. 103-107.
129. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Лепеха; Дніпропетровський державний університет. – Д., 2000. – 19 с.
130. Лещук Т. В. До проблеми термінологічних запозичень у мові науки і техніки / Т. В. Лещук // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – Київ, 2005. – Вип. VI. – С. 53-56.
131. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л.А. Лисиченко. – Х.: Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 1997. – 129 с.
132. Локайчук С. М. Терміни-словосполучення в сучасній українській археологічній науці / С. М. Локайчук. – Філологічні науки. Мовознавство. – 1. – 2011. – С. 71-76.
133. Лотка О. М. Англomовна термінологія фінансово-економічних взаємин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Лотка. – Київ, 2000. – 20 с.

134. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – С. 108-135.
135. Лотте Д. С. Некоторые принципиальные вопросы отбора и построения научно-технических терминов / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1941. – 24 с.
136. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
137. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии: вопросы теории и методики / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.
138. Лях І. Композити в термінології / І. Лях // Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – Вип. ІV. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 72-73.
139. Ляшук А. М. Семантична структура юридичних термінів української та англійської мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / – Київ, 2007. – 22 с.
140. Малевич Л. Д. Багатокомпонентні термінологічні одиниці і проблема їх кодифікації / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність : збірник наук. праць. – К. : Кнеу, 2009. – Вип. 8. – С. 35-38.
141. Малевич Л. Д. Термінологічне запозичання: причини джерела функції / Л. Д. Малевич // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К., 2005. – Вип. ІV, – С. 56-61.
142. Манерко Л. А. Понятие «терминосистема» в современном терминоведении / Л. А. Манерко // Современные тенденции в лексикологии, терминологии и теории LSP (сборник научных трудов). – М. : Изд-во МГОУ, 2009. – С. 207-220, 119-120.

143. Мацюк Г. П. Про термінологізацію одиниць загальнозживаної лексики/ Г. П. Мацюк// Мовознавство. – 1984. – № 5 (107). – С. 68-71.
144. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування : навч. посібн. / З. Мацюк, Н. Станкевич – К. : Каравела, 2005. – 352 с.
145. Микешина Л. А. Философия науки: Эпистемология. Методология. Культура. Хрестоматия : учебное пособие для вузов [Электронный ресурс] / Л. А. Микешина ; науч. ред. Т. Г. Щедрина. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский дом Международного ун-та в Москве, 2006. – 1000 с. – Режим доступа : <http://terme.ru/dictionary/988/word/intersubektivnost>
146. Мисик Л. В. Генезис та функціонування термінологічних словосполучень в англійській науковій юридичній літературі / Л. В. Мисик // Іноземна філологія. – Львів, 1993. – Вип. 105. – С. 91-102.
147. Михайлишин Б. П. Антонімо-синонімічні блоки в термінології / Б. П. Михайлишин // Українське мовознавство : міжвідомчий науковий збірник. – К. : Либідь, 1992. – Вип. 19. – С. 71-79.
148. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Михайлова. – Харків, 2002. – 20 с.
149. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови / М. І. Мостовий : підручник для інститутів та факультетів іноземних мов. – Харків: Основа, 1993. – 256 с.
150. Наконечна Г. До історії унормування української науково-технічної термінології / Г. Наконечна // Мовознавство. – 1992. – № 6. – С. 41-47.
151. Нелюба А. Явище економії в словотвірній номінації української мови : монографія / А. Нелюба. – Харків, 2007. – 302 с.

152. Нечитайло О. І. Синоніми в лексикографії / О. І. Нечитайло. – К., 1987. – 26 с.
153. Нікітіна Ф. О. Засоби структуризації інтернаціональних терміноелементів в українській науковій термінології / Ф. О. Нікітіна // Науково-теоретичний журнал інституту мовознавства ім. О. О. Потебні та Інституту української мови НАН України. – 1996. – № 4-5. – с. 47 – 49.
154. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке: семантический анализ противоположностей в лексике / Л. А. Новиков. – М : Изд-во Московского университета, 1973. – 290 с.
155. Овчаренко В. М. Прийом моделювання у лінгвістиці [Електронний ресурс] / В. М. Овчаренко. – Режим доступу : <http://megaling.ulif.org.ua/attachments/article/155/Ovcharenko-tezy.pdf>
156. Овчаренко Н. Теоретичні передумови дослідження терміносистем (на матеріалі сучасної української термінології) / Н. Овчаренко // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 20. – С. 172-175.
157. Ожогин Е. Н. Аббревиатуры в военном подъязыке: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «...» / Е.Н. Ожогин; Воен. ун-тет. – М., 1999. – 21 с.
158. Олійник А. Д. Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А. Д. Олійник. – Київ, 2002. – 20 с.
159. Павлова О. Полісемія в лінгвістичній термінології української мови / О. Павлова// Українська термінологія і сучасність : збірник наукових праць. – Вип. VI / відп. ред. Л. О. Симоненко. – К. : КНЕУ, 2005.
160. Палевская М. Ф. Проблема синонимического ряда, его границ и возможности выделения доминанты / М. Ф. Палевская // Лексическая синонимия. – М. : Наука, 1967. – С. 94-104.

161. Панько Т. І. Системність і мотивованість у політекономічній термінології / Т. І. Панько // Мовознавство. – 1979. – № 6. – С. 15-16.
162. Панько Т. І. Українське термінознавство : підручник / Т. І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
163. Пашкова Н. І. Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях / Н. І. Пашкова// Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 27. – 2013. – С32-38
164. Перепелиця Т. И. Современная немецкая терминология экономики торговли, источники и пути ее формирования : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Т. И. Перепелиця. – К., 1975. – 22 с.
165. Петрина О. С. Антонімічні відношення у терміносистемах банківської сфери (на матеріалі англійської та української мов) / О. С. Петрина // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, серія «Філологічні науки», мовознавство. – Дрогобич, 2015. – № 4. – С. 138-145.
166. Петрина О. С. Інтернаціональна лексика у терміносистемах банківської сфери англійської та української мов / О. С. Петрина // Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія філологічна. – Острог, 2015. – Вип. 56. – С. 232-235.
167. Петрина О. С. Морфологічні та словотвірні параметри етимологічного складу англійської та української терміносистем банківської сфери / О. С. Петрина // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 26. – С. 272-276.
168. Петрина О. С. Принципи класифікації інтернаціональної лексики у терміносистемах банківської сфери англійської та української мов / О. С. Петрина // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства

- і міжкультурної комунікації: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 220-221.
169. Петрина О. С. Синонімічні відношення у терміносистемі банківської сфери (на матеріалі англійської та української мов) / О. С. Петрина // *Science and Education: A new dimension: Philology*, III(16). – Budapest, 2015. – Issue 70. – P. 62-66.
170. Петрина О. С. Складні номінації у банківській термінології (на матеріалі англійської та української мов) / О. С. Петрина // *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. – Кіровоград, 2016. – Вип. 146. – С. 455-459.
171. Петрина О. С. Смысловая вариативность термина в банковской сфере (на материале английской и украинской мов) / О. С. Петрина // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. – Харків, 2015. – Вип. 73. – С. 187-190.
172. Петрина О. С. Структурні особливості аббревіатур у банківській термінології (на матеріалі англійської та української мов) / О.С. Петрина // *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. – Чернівці, 2016. – № 1-2 (11-12). – С. 145-149.
173. Підгорна А. Б. Метафоричні терміни в англомовних науково-технічних текстах / А. Б. Підгорна // *Нова філологія: збірник наукових праць*. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 57. – С.67-70.
174. Пілецький В. І. Деякі лінгвістичні проблеми українського термінознавства / В. І Пілецький// *Український правопис і наукова термінологія: проблеми та сучасність*.– Львів, 1997. – Т. 9. – С. 116-117.
175. Покровський М. М. Семасиологические исследования в области древних языков / М. М. Покровський. – М., 1985. – С. 21.
176. Полюга Л. М. Про антоніми та їх використання *Словник антонімів української мови* / Л.М. Полюга; за ред. Л. М. Паламарчука. – 2-ге видання, доопрацьоване і виправлене. – К., 2001. – С.

177. Полюжин М. М. Про термінотворчу потенцію префіксів у сучасній англійській мові / М. М. Полюжин // Іноземна філологія. – Львів, 1980. – Вип. 80. – С. 40-45.
178. Помірко Р. Нові слова французької мови: процеси зародження та функціонування / Роман Помірко, Ольга Косович. – Тернопіль, 2014. – 387 с.
179. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови / О. Д. Пономарів. – Тернопіль, 2000. – 276 с.
180. Пушкар В. І. Структура, семантика та словотворчі функції основ префіксальних дієслів (на матеріалі англійської економічної термінології): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. І. Пушкар. – Київ, 2002. – 19 с.
181. Радченко О. І. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : дис... канд. філол. наук / О. І. Радченко. – Харків, 2000. – 203 с.
182. Реформаторський А. А. Что такое термины и терминология / А. А. Реформаторский // Вопросы терминологии. – М. : Изд-во АН СССР; 1961. – С. 46-54.
183. Реформатский А. А. Введение в языкознание / А. А. Реформатский ; под ред. В. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1967. – 542 с.
184. Рогач Л. В. Термінологічна поліфункціональність лінгвістичних термінів англійської та української мов : сучасне дослідження з іноземної мови / Л.В. Рогач // Збірник наукових праць. – Випуск В. – Ужгород, 2008.
185. Ройзензон Л. И. Фразеологизация как лингвистическое явление / Л. И. Ройзензон // Труды Самгу им. А. Навои. – Вып. 119. – Кафедра иностранных языков. – Самарканд, 1961. –140 с.

186. Романова О. О. Варіантність в українській швацькій термінології / О.О. Романова // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – 2012. – № 27 (240). – С.73-76.
187. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен / О. О. Романова // Термінологічний вісник : зб. наук. праць. – К. : ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – С. 55-62.
188. Русанівський В. М. Семантичні процеси розвитку української лексики / В. М. Русанівський // Історія української мови. Лексика і фразеологія. – К., 1983. – С. 678.
189. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К., 1988. – С. 228-230.
190. Рычкова Л. В. Многоязычные базы данных терминологии и терминографии / Л. В. Рычкова // Современная лексикография: глобальные проблемы и национальные решения. – Иваново, 2007. – С. 154-156.
191. Саваш Л. До проблеми формування термінофонду / Л. Саваш // Мовні і концептуальні картини світу : збірник наукових праць. – Вип. 18. Книга 2. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2005. – С.157-161.
192. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Видавництво ТОВ «Довкілля - К», 2006. – 716 с.
193. Семиотические аспекты научного познания: межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск, 1981. – 157 с.
194. Семиотические проблемы языков науки, терминологии и информатики. В 2 ч. Ч 1-2. (Материалы симпозиума – рефераты и аннотации). – М. : Наука, 1971. – С. 103-125.
195. Сергеева Т. С. Аббревиатура в системе лексических сокращений [Электронный ресурс] / Т.С. Сергеева // Филологические науки.

- Вопросы теории и практики. – 2013. – № 6 (24): [у 2-х ч.] – Тамбов : Грамота, 2013. – Ч. II. – С. 174-179. – Режим доступа: www.gramota.net/materials/2/2013/6-2/47.html.
196. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія: формування та функціонування : [навч. посіб.] / Л. О. Симоненко. – Умань : РВЦ “Софія”, 2006. – 104 с.
197. Симоненко Л. О. Термін у загальномовних словниках / Л. О. Симоненко // Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Леонідові Сидоровичу Паламарчукові. – К. : КММ, 2013. – С. 218–225.
198. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку/ Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ, 2001. – Вип IV. – С. 3-8.
199. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології / Л.О. Симоненко. – К. : Наук. думка, 1991. – 152 с.
200. Сірик С. В. Термінотворення в юридичній сфері / С.В. Сірик // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 4. – С. 131-136.
201. Склад і структура термінологічної лексики української мови/ [Крижанівська А.В, Симоненко Л.О., Панько Т.І. та ін.]; ред. А. В. Крижанівська. – К. : Наукова думка, 1984. – 196 с.
202. Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Э. Ф. Скороходько. – Киев : Наук. думка. – 1983. – 217 с.
203. Степанов Г. В. Типология языковых состояний и ситуаций в странах ром.... речи. Москва, 1976, С.6
204. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Либроком, 2012. – 248 с.

205. Суперанская А. В. Общая терминология: вопросы теории / А. В. Суперанская, М. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
206. Суперанская А. В. Общая терминология : терминологическая деятельность / А. В. Суперанская, М. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Едиторал УРСС, 2005. – 288 с.
207. Суперанская А. В. Терминология и номенклатура / А. В. Суперанская // Проблематика определений терминов в словарях разных типов. – Л., 1976 – С. 76 – 80.
208. Тараненко О. О. Місце метафори в словотвірних процесах/ О. О. Тараненко // Мовознавство. – 1986. – № 3. – С. 11-16.
209. Тараненко О. Антоніми/ О. Тараненко// Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге видання, виправлене і доповнене – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
210. Телешун К. О. Абревіація в системі сучасної турецької фахової мови торгівлі [Електронний ресурс] / К. О. Телешун// С. 386-371. – Рижим доступу:
http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_37/368_371.pdf
211. Телешун К. О. Європеїзми у складі турецької фахової мови торгівлі / К. О. Телешун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – Вип. 15. – С. 17-20.
212. Терещенко С. І. Синонімія в термінології (лексикографічний аспект) / С. І. Терещенко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – К., 2001. – Вип. IV. – С. 328-330.
213. Толикина Е. Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина / Е. Н. Толикина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М., 1970. – С. 53-67.

214. Турчин В. В. Прагматика наукового терміна / В. В. Турчин. – Івано-Франківськ : Факел, 2004. – 226 с.
215. Українська мова : енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Видання третє, зі змінами і доповненнями. – Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. – 853 с.
216. Українська мова: енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. – Видання друге, виправл. і доповн. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 821 с.
217. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співгол.), М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К., 2004. – 824 с.
218. Фабіан М. П. Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення / М. П. Фабіан // Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць. – Випуск 12 / відп. ред. Фабіан М. П. – Ужгород : ПП «Аутдор-Шарк», 2014. – С.7–13.
219. Фогель А. Б. К вопросу об определении понятий «термин» и «терминология» (на материале автомобильной терминосистемы) / А. Б. Фогель // вісник Запорізького державного університету: Філологічні науки. – 2000. – № 1. – С. 198-203.
220. Хацер Г. О. Проблема зв'язку термінології із загальноживаною лексикою / Г. О. Хацер // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, – 2006. – №28. – С.216-219.
221. Худинша Е. А. Словообразование в английской экономической терминологии / Е. А. Худинша // Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика» – № 4. – М. : Изд-во МГОУ, 2010. – С. 79-82.
222. Цветков Н. В. К методологии компонентного анализа / Н. В. Цветков// Вопросы языкознания. – 1984. – № 2. – С. 61–71.

223. Цимбал Н. Л. Антонімічні відношення в термінології органічної хімії/ Н. Л. Цимбал // Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць. – К., 1998. – С. 188-192.
224. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) : [монографія] / Ф.А. Циткина. – Львов : Вища школа, 1988. –156 с.
225. Циткина Ф. А. Терминология и перевод (к основам соціального терминоведения) / Ф. А. Циткина. – Львів : Вища школа, 1998. – 160 с.
226. Цісар Н. Метафоричні транспозиції: загальнонавчване слово та медичний термін / Н. Цісар // Вісник Львів. ун-ту. Серія філол. – 2006. – Вип. 38. – Ч. I. – С. 65-70.
227. Чередниченко О. І. Англiцизми у французькому та українському медіа дискурсі / О. І. Чередниченко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2005 – Вип. 39. – С. 4-6.
228. Чистюхина С. Н. Межотраслевые полисеманты в терминологии современного английского языка / С. Н. Чистюхина // Весник МГОУ. Серія «Лингвистика». – 2011. –№ 3. – С. 143-146.
229. Чорна О. В. Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Чорна. – К., 2009. – 18 с.
230. Чорновол Г. В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. В. Чорновол. – К., 2004. – 23 с.
231. Чуєшкова О. В. Аналітичні номінації в економічній терміносистемі (структурно-типологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Чуєшкова. – Харків, 2003. – 18 с.

232. Чумак О. Г. Структурно-компонентна організація фінансово-бухгалтерських терміносполучень в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Г. Чумак – К., 1998. – 24 с.
233. Шапран Д. П. Причини запозичення в українській маркетинговій термінології/ Д. П. Шапран, Г. С. Бігун // – К., 2003. – Вип. 6. – Т. 5. – С. 12-16.
234. Шелов С. Д. Термин. Терминологичность. Терминологические определения / С. Д. Шелов. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2003. – 280 с.
235. Шелухин П. В. К вопросу о мотивированности номинации при формировании терминосистем / П. В. Шелухин // Весник Московского государственного областного университета. Серия «Лингвистика». – № 3. – М. : Издательство МГОУ, 2009. – С. 49-56.
236. Штернеманн Р. Введение в контрастивную лингвистику / Р. Штернеманн и др. // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. XXV. Контрастивная лингвистика : переводы / [сост. В. П. Нерознака; общ. ред. и вступ. ст. В. Г. Гака]. – М. : Прогресс, 1989. – С. 144 – 178.
237. Шугрина Е. С. Техника юридического письма: учебное пособие/ Е. С. Шугрина. – М. : Дело, 2000. – 272 с.
238. Юзвяк І. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі турецької та української мов / І. Юзвяк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 676. –С. 125-128.
239. Bauer L. Compounding/ Laurie Bauer// In Martin Haspelmath, Ekkehard Konig, Walt Oesterreicher & Wolfgang Raible (eds.) Language Universals and Language Typology. – Berlin and New York : de Guyter, 2001. – 707 p.

240. Contemporary Linguistics. / William O'Grady. John Archibald, Mark Aronoff, Janie Rees-Miller Fifth Edition. Bedford // St. Martin's. – Boston, New York: – 2005. – 684 p.
241. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. // David Crystal. – Cambridge. Cambridge University Press, 1987.— 472 p.
242. Daneš F. A kolektiv Český jazyk na přelomu tisíciletí. / F. Daneš. – Praha, 1997.
243. Francis Katamba English Words. Structure, history, usage. Second edition. – Norfolk : Printed in Great Britaine by Biddles Ltd, King' s Lynn, 2005. – 322 p.
244. Halliday M. A. K. Linguistic studies of text and discourse / M. A. K. Halliday // Continuum International Publishing, 2002. – 254 p.
245. Nida E. A. Componential Analysis of Meaning: an Introduction to Semantic Structures / E. A. Nida. – The Hague : Mouton, 1975. – 272 p.
246. Paschen U., Bastek A. Brauchen wir eine Fachsprache im Qualitätsmanagement? [Электронный ресурс] / U. Paschen, A. Bastek – Universitätsklinikum Hamburg-Eppendorf, Stabsstelle Medizinische Qualitätssicherung. – Hamburg, 2005. – Режим доступа: http://www.google.com/search?q=cache:15ArvsRokHAJ:www.elsevier.de/elsevier/journals/files/zaefq/archive/900/Paschen.pdf+Fachsprache&hl=ru&ct=clnk&cd=226&client=opera_physics_astronomy&id=1341&start=6
247. Roelcke Th. Das Eineindeutigkeitspostulat der lexikalischen Fachsprachensemantik/ Th. Roelcke // Germanistische Linguistik. – 1991. – № 19. – S. 194-208.
248. Routledge Dictionary of Language and Linguistics.– Hadumod Bussman.– translated and adited by Gregory Trauth and Kerstin Kazzazi.– London and New York, 2006.– 1304 p.
249. S. M. Sukhorolska. Methods of linguistic analysis / S. M. Sukhorolska, O. I. Fedorenko // Study manual for students and researchers. – Lviv: “Intelekt-zakhid”, 2009. – 347 p.

250. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing / Juan C. Sager. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 1990. – 258 p.
251. Temmerman R. Towards new ways of terminology description: the Sociocognitive Approach / Rita Temmerman. – Amsterdam-Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2000. – 276 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

252. Англо-русский толковый словарь. Банковское дело. – М. : Экономическая школа. ОЛМА-ПРЕСС. Образование, 2005. – 346 с.
253. Англо-український ілюстрований глосарій американських фінансових термінів / авт. – упоряд. Т. І. Саєнко. – К., 2000. – 104 с.
254. Банківська енциклопедія / [С. Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова]. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, Знання, 2011. – 504 с.
255. Банківсько-фінансово-правовий словник – довідник/ авт. упоряд. Л. К. Воронова. – К., 1998. – 288 с.
256. Бізнес-словник : Економіка. Фінанси. Банки. Інвестиції. Кредити. Англо-укр. Понад 12500 термінів / уклад.: С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко. – К. : Школа, 2002. – 720 с.
257. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / гл. ред. В. Н. Ярцева. – БРЭ, 2000. – 560 с.
258. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища шк., 1995. – 360 с.
259. Жданова И. Ф. Англо-русский экономический словарь./ И. Ф. Жданова, Э. Л. Вартумян – М. : Рус. яз., 2000. – 880 с.
260. Загородній А. Г. Словник банківських термінів. Банківська справа: термінологічний словник / Загородній А. Г. , Сліпушко О. М. , Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – К. : Аконт, 2000. – 605 с.

261. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К. : Т-во «Знання», 2002. – 566 с.
262. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. П. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 686 с.
263. Нечволод Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечволод. – Харків : ТОРСІНГПЛЮС, 2009. – 768 с.
264. Новый англо-русский банковский и экономический словарь / под ред. Б. Г. Федорова. – СПб : М., 2006. – 350 с.
265. Словарь банковско-биржевой лексики на шести языках / Сост. Ю. А. Бобылев. – М. : Макс ОР, 1992. – 288 с.
266. Терминологический словарь по банковскому делу и финансам на 4-х языках: русско-англо-французко-испанский / под ред. Н. С. Найденова. – М. : ИКЦ «Академкнига», 2005. – 576 с.
267. Українсько-англійський словник: Економіка. Фінанси. Банки. Інвестиції. Кредити : Понад 12500 термінів / уклад. : С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко. – К. : Школа, 2003. – 568 с.
268. Шимків А. Англо-український тлумачний словник економічної лексики / А. Шимків. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – 429 с.
269. Экономическая энциклопедия. – М. : Экономика, Институт экономики РАН 1999. – 1055 с.
270. Энциклопедия банковского дела и финансов / ред. Чарльз Дж. Вулфел. – М. : Корпорация «Фёдоров», 2000. – 1584 с.
271. A Dictionary of Finance (DF). – Oxford: University Press, 1993. – 314 p.
272. Banking & Finance Terminology 4th edition Edition // Amer Bankers Assn 1999. – 460 p.
273. Collin P. H. Dictionary of Banking and Finance / P. H. Collin. – Teddington : Peter Collin Publishing Ltd., 1999. – 277 p.

274. DA: Collin P. Dictionary of Accounting / Peter Collin. – 4th ed. – London : A & C Black Publishers Ltd, 2007. – 257 p.
275. Dictionary of Banking Terms. Sixth Edition / by Thomas P. Fitch. – Barron : Barron's Educational Series, Inc., USA, 2000. – 380 p.
276. Encyclopedia of Banking and Finance, USA. – 1993. – 726 p.
277. Ian MacKenzie. Professional English in Use Finance Paperback // Cambridge University Press; 1 edition, 2006 – 140 p.
278. John Downes, Jordan Goodman. Dictionary of Finance and Investment Terms // Barron's Educational Series; 9 edition, 2014. – 912 p.
279. Jon Marks. Check Your English Vocabulary for Banking & Finance: All you need to improve your vocabulary (Check Your Vocabulary) 2nd Edition // A&C Black Business Information and Development, 2009. – 80p.
280. Kinwell D. S. Financial institutions, markets and money / D. S. Kinwell, R. L. Peterson. – Chicago : The Dryden Press, 1990. – 739 p.
281. Maxwell C. E. Financial Markets and Institutions/ C. E. Maxwell. – Minneapolis : West publishing Company, 1984. – 828 p.
282. Modern Banking, by Shelagh Heffernan, published by John Wiley and Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, England, 2007. – 510 p.
283. Online Etymology Dictionary [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.etymoline.com/>
284. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A. S. Hornby. – Sixth Ed. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 578 p.
285. Oxford Business Dictionary. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 1142 p.
286. Oxford Dictionary of Business and Management. – L., 2005. – 568 p.
287. Oxford Dictionary of Finance and Banking. – 3rd ed. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 678 p.
288. The Economics of Banking, by Thent Matthews and John Thompson, published by John Wiley and Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, England, 2006. – 458 p.

289. The New International Webster's Pocket Business Dictionary of the English Language. – Trident Press International, 2000. – 318 p.
290. The Oxford Dictionary for the Business World (ODBW). – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 996 p.
291. The Oxford Paperback Thesaurus. Compiled by Betty Kirkpatrick. – Oxford university press, 1994. – 909 p.
292. Thomas P. Fitch Dictionary of Banking Terms // Barron's Educational Series, Inc.; 4th edition 2000. – 530 p.